

Ikaduha nga Libro

KASAYSAYAN SANG PILIPINAS

Pangbukas

Ang pagtuon sa kasaysayan sang Pilipinas kinahanglan nga ubayan sang mga sandigan nga prinsipyo sang istoriko materyalismo, Marxista nga ekonomiya nga pangpulitika, kag mga pagtulun-an ni Lenin tuhoy sa imperyalismo. Ginasentrohan sang sini nga pagtuon ang kasaysayan sang pungsod base sa pag-uswag sang mga kontradiksyon sa sulod sang sosyedad - ang kontradiksyon sa tunga sang mga pwersa sa produksyon kag mga relasyon sa produksyon, kontradiksyon sang mga sahi, kag kontradiksyon sang daan kag bag-o.

Katungdanan sang kada komunista nga Pilipino ang magtuon kag padayon nga magpadalam sang kinaalam sa kasaysayan sang Pilipinas. Sa sini lamang mahangpan ang mga ugat sa kasaysayan sang mga basehan nga problema sang pungsod kag ang nagaluntad nga malakolonyal kag malapyudal nga balayon sang katilingban nga Pilipino. Kag sa sini man lang komprehensibo kag madalom nga mahakos ang demokratiko nga rebolusyon sang banwa kag ang mga basehan nga katungdanan sini nga hilwayon ang Pilipinas sa salot sang imperyalismo, pyudalismo, kag burukrata kapitalismo.

Ang mga pundamental nga kongklusyon nga makuha sa pagtuon sa kasaysayan sang Pilipinas ang magamit nga ubay sa pagpanayasad kag pagtuon sa kasaysayan kag kahimtangan sang mga rehiyon, probinsya, syudad kag munisipalidad, lakip ang mga baryo.

Maluwas sa una nga bahin tuhoy sa mga nagapanguna nga kinaiya sang Pilipinas kag katilingban nga Pilipino, ang topiko nga ini natunga santo sa mga nagapanguna nga bahin sang kasaysayan.

A. Ang Pilipinas kag ang Katilingban nga Pilipino

1. Ano ang mga pangunahon nga kinaiya sang pungsod Pilipinas?

2 Kasaysayan

Ang Pilipinas isa ka hugpong sang mga isla nga mabukid kag bugana sa duna nga manggad. Ginabug-os ini sang masobra pito ka libo nga isla nga ang pinakadako amo ang Luzon, Mindanao, Samar, Negros, Panay, Palawan, Leyte, Cebu, Bohol kag Masbate. Ang treynta milyones ka ektarya sini ang puno sang duna nga manggad sa ulumhan, katalunan, mineral kag katubigan.

Madamo sang dalagku kag malaba nga suba nga nagapatubig sa mga ulumhan sa patag, ginakuhaan sang isda, ginagamit sa transportasyon, kag ginakuhaan sang kusog-elektrisidad. Matambok ang duta kag bagay ang klima sa nagkalain-lain nga klase sang pananom nga pagkaon kag pang-industriya. Madamo sang deposito nga mineral sa duta. Malapad ang kagulangan nga ginakuhaan sang nanari-sari nga produkto. Manggaranon sa pagkaon kag iban pa nga mapuslanon sang tawo ang kadagatan. Nagalab-ot sa disisyete mil ka kilometro ang laba sang mga baybayon nga madamo sang duna nga mga dulungkaan.

Apang ang nagakontrol kag nagahimulos sa duna nga kabuganaan nga ini amo ang mga imperyalistang US kag pila ka mga lokal nga dalagku nga burges-komprador kag dalagku nga agalon-may-duta. Gani sa pihak sang manggad sang pungsod, nagaantus ang mga pumuluyo.

Ang Pilipinas ara sa Nabagatnan-Nasidlangan Asia. Ang dulunan sini amo ang Dagat Pasipiko sa Sidlangan, Dagat Tsina sa Nakatungdan kag Naaminhan kag Dagat Celebes sa Nabagatnan. Malapit nga pungsod san Nabagatnan ang Indonesia kag Malaysia; sa Nakatungdan, ang Byetnam, Laos, Kampuchea kag Thailand; kag sa Naaminhan ang Tsina. Ang Pilipinas ang ara sa rehiyon nga manggaranon sa rebolusyonaryo nga kasaysayan kag ara sa sentro sang mga rebolusyonaryo nga paghimakas sa bilog nga kalibutan.

2. Ano ang pangunahon nga kinaiya sang katilingban nga Pilipino?

Kalakip ang Pilipinas sa mga pungsod nga medyo daku ang populasyon. Suno sa sensus sang 1990, saisentay uno ka milyon (61,000,000), masobra o menos, ang populasyon sang Pilipinas - ika-katorse nga may pinakadaku nga populasyon sa bilog nga kalibutan sang una, kag pangsiyam sa bilog nga Asia. Nobentay nuebe ka porsiyento sang isip sini ang nagabug-os sa katilingban nga Pilipino. Ginatantiya nga nagalab-ot na ang populasyon sa sitenta milyones (70,000,000) sang 1995. Ang mas daku nga bahin sini naga-estar sa kaumhan, sa kahimtangan nga atrasado kag pyudal.

Dungganon kag maisog ang katilingban nga Pilipino. Manggaranon kag madinuagon ang aton nga mga tradisyon sa paghimakas kontra sa dumuluong nga mananakop kag mga lokal nga pagpanghimulos kag pagpamigos. Ang rebolusyonaryo nga paghimakas sang pumuluyong Pilipino, ilabi sang mga sahing mamumugon kag mangunguma, ang padayon nga nagasulong sa sosyedad. Kung mahilway ang pumuluyong Pilipino sa pagpanghimulos kag pagpamigos sang imperyalismo, pyudalismo, kag burukrata kapitalismo, mahimo naton nga mabuhi nga mabugana, magpakamaayo sa nagkalain-lain nga patag sang ikasarang kag kinaalam, kag mag-amot sa pag-uswag sang rebolusyon kag kaayuhan sa bilog nga kalibutan.

Pat-od nga nag-umpisa nga nag-abot kag nagpangabuhi ang mga nauna nga mga tawo sa Pilipinas mga beynte tubtob treynta ka libo (20,000 - 30,000) ka tuig na ang nagligad. Naangot pa sa iban nga bahin sang Asia ang Pilipinas: ang Palawan kag Mindanao-Sulu sa Borneo, halimbawa. Halin Mindanao pwede nga lakton lang pakadto sa Nasidlangan nga Bisayas, ukon sa Marinduque kag Bikol. Ginatantiya nga nautod ang ulihi nga taytay nga duta may napulo na ka libo ka tuig pa lang ang nagligad, sang matabunan na ini liwat sang kadagatan kag ang Pilipinas lubos na nga nangin separado nga hugpong sang mga isla.

Kalahi sang mga Pilipino ang mga taga-lapit nga pungsod, sa partikular, ang mga Indones kag Malayo. Mauswagon man ang mga komunidad sa Pilipinas sang mabuksan ang angtanay sa iban nga pungsod, mga onse ka siglo na ang nakaligad. Nangin mapagsik ang pagbinayluhanay sang balaligya sa nagakadto nga mga Arabe kag Tsino.

B. Ang Pumuluyo Pag-abot sang mga Kolonyalista nga Espanyol

1. Ano nga sistema sang katilingban ang naabutan sang mga kolonyalista nga Espanyol sa nagkalain-lain nga bahin sang isla?

Sa daku nga bahin sang isla, nagaluntad na ang sistema nga malakomunal kag mala-ulipon. Sa Mindanao kag Sulu may sistema nga pyudal na. Samtang, ang mga Ita ang ara sa mga primitibo nga komunidad pa.

Ang barangay ang masami nga tipo sang komunidad nga makita sa mga baybay sang suba kag dagat kag gina-istaran sang mga dalagku nga grupo nga etnolinggwistiko pareho sang Ilokano, Ibanag, Kapampangan, Tagalog, Bikolano, Sebuano, Waray, Hiligaynon, Tausug, Maranaw, kag iban pa. Nagasakop ang barangay sang pila ka gatos ka tawo kag ginapamunuan ini sang raha ukon datu. Ini ang nagaisahanon nga yunit pang-ekonomiya kag pangpulitika sa sistema nga malakomunal kag mala-ulipon.

Sa sulod sang barangay, may magagmay nga nagahari nga sahi nga nagapanag-iya sang duta ukon nagadumala sa mga duta nga area sa ngalan sang bilog nga komunidad. May nahanunga nga sahi sang mga maharlika, nga may kaugalingon nga duta nga gina-uma ukon nagahatag sang ispesyal nga serbisyo sa nagahari nga sahi (kaangot halimbawa sang relihiyon kag paglunsar sang inaway). Ang mga sahi nga ginaharian ginabug-os sang mga timawa nga nagabayad sang arkila sa duta nga ginatalauma nila, kag mga ulipon kag mala-ulipon nga wala sang piho nga bahin sa ani. Ang mga lubos nga ulipon ukon ulipon nga sagigilid ang naga-istar sa balay sang agalon, samtang ang mga malaulipon ukon ulipon nga ara sa balay ang may ara kaugalingon nga ilistar. Kung timawa ukon ulipon ang ginikanan, amo man ang mga kabataan. Pwede man nga mangin timawa

4 Kasaysayan

---

ukon ulipon ang indi makabayad sang utang ukon buhis, nasentensyahan bilang kriminal, ukon nabihag sa inaway sang mga barangay.

Ginatiglawas sang mga sultanato nga Islam sa Sulu kag Mindanao ang sistema sa ekonomiya kag pulitika nga mas mauswagon sang sa mga barangay. Ang ila pyudal nga sistemang pangkatilingban ang nagasakop sang mas madamo nga tawo (asta 20,000) kag mas malapad nga teritoryo. Ang sultan ang nagahari sa pila ka datu. Ang mga sultan, datu kag mga pamilya nila ang nagahari nga sahi kag nagapanag-iyang mga kadutaan maluwas nga nagadumala pa sila sang mga duta nga komunal. Ginakabig sang mga ini nga "sagrado nga kinamatarung" ang ila nga paghari. Bilang mga agalon-may-duta, nagabaton sila sang arkila sa duta sa porma sang buhis panrelihiyon, kag nagakabuhi sa balhas sang mga mangunguma kag artisano. Ginaserbisyuhan sila sang mga ulama ukon mga manunudlo sa relihiyon, mga manugsulat, kag mga nagapanguna nga hangaway.

2. Matuod bala nga hindi nangin sibilisado ang Pilipinas kung waay ini nasakop sang mga dumuluong?

Indi. Sang nag-abot ang mga kolonyalista nga Espanyol, klaro nga may internal na mga basehan para sa mas mauswagon nga pagsulong sang katilingban nga Pilipino. May mga sistema sang produksiyon, sa barangay ukon sultanato man, nga piho nga mag-uswag pa tubtob nga mangin daan na kag ma-islán sang bag-o kag mas mainuswagon pa nga sistema. May mga pat-od nga mga sahi nga nagabanggianay, kag ang ila nga pagbinanggianay ang nagatulod sa pag-uswag sang katilingban.

Indi lubos nga atrasado ang kinaalam kag ikasarang sang mga Pilipino sadtong mga panahon kung ikumparar sa madamo nga pungsod. Nakapauswag na ang mga pumuluoy sang malapad nga humayan nga tubigan nga gindugangan sang pagtanon sa uma kag kaingin. Ginpakita sang mga payaw ukon hulu-halintang nga ulumhan sang Kordilyera, ang henyo sa inhinyeriya sang mga Pilipino. Nagabantay sila sang sapat, nagapangisda, nagahimo sang makahulubog nga ilimnon kag mga dekorasyon, nagamina, nagapanday sang mga armas kag kagamitan nga salsalon, nagatroso, kag nagahabol ukon nagapangrara. May dalagku nga balay nga human sa mga pinakamataas nga sahi sanng kahoy kag sa masami ang mga bangka nga ginagamit sa pagbinaligyaanay kag inaway nagakarga sang 50 tubtob 100 nga pasahero. Ginagamit na nila ang pulbura sa inaway.

May sistema sang estado nga ginagamit ang mga nagahari nga sahi agud paluntaron kag ipabilin ang ila nga paghari, pagsakop sa iban nga barangay, ukon magdependa kontra sa pagsakop kag pagsalakay. Ang nagaluntad nga mga layi ang palatandaan sang mauswagon nga sistema sang aton mga katigulangan. May kaugalingon sila nga *panitikan* nga nakasulat kag ginasambit pareho sang mga tula nga epiko, kanta kag alamat; may nagkalain-lain nga musikal nga instrumento kag mga saot. Mabakod kag manami ang mga ginhuman nga balay, bangka, armas, arado, kag iban pa nga kagamitan. Lapnagon ang pagpangorte sa kahoy, tul-an, sungay kag metal.

May ara na sang pagbinaligyaanay sa tunga sang mga isla halin sa Luzon tubtob sa Mindanaw. Malapad ang pakigkomersyo sa mga malapit nga pungsod katulad sang Tsina, Borneo, Indonesya, Malaya, Hapon, kag Taylandya. Ang mga komersyante nga halin pa sa Arabya kag iban nga lugar sa Senntral nga nasidlangan ang mga kolonyalista nga Espanyol. Sadto pa man sang ika-9 nga siglo, ang Sulu isa na sa mga importante nga sentro sang pagbinaligyaanay internasyunal. Ang pagbinaligyaanay simple nga pagbinayluhanay sang mga balaligya, ukon naggagamit sang bulawan kag gong bilang kwarta.

K. Ang Kolonyalismo nga Espanyol kag ang Pyudalismo

1. Paano nasakop sang mga kolonyalista nga Espanyol ang Pilipinas?

Gingamit sang kolonyalismo nga Espanyol ang taktika nga "magtungang kag maghari" agud sakupon ang Pilipinas kag tukuron ang kolonyal nga paghari sang Espanya nga naglawig sang masobra tatlo ka gatos ka tuig. Bangud wala sang paghiliugyon pangpulitika ang mga pumuluyo nga natunga sa mga ila nga baranggay, nangin epektibo ang taktika nga ini agud hulu-halintang nga sakupon sang kolonyalismo nga Espanyol sang Bisayas, Luzon, kag mga parte sang Mindanaw.

Ang taktika nga "magtungang kag maghari" ang una nga gingamit ni Magellan sa paghabig kay Humabon sa iya nga bahin agud kontrahon si Lapu-lapu. Madinalag-on nga gingamit ini ni Legazpi agud tukuron ang paghari sang mga kolonyalista sa Bisayas kag Luzon. Ang mga datu kag raha nga nahabig nila ang ginagamit sa mapintas nga paglupig sa mga baranggay nga nagabato.

Apang sa kabilugan nga kolonyal nga paghari sang Espanya, wala nasakop ang mga sultanato nga Islam sa Mindanaw kag sa Sulu. Mas nga nagbakod ang pyudal nga paghari sang Islamsa atubangan sang padayon nga pagsalakay sang mga Espanyol. Maayo nga nakadepensa ang mga MOro bangud sang mataas na nga lebel sang sistema nga pang-ekonomiya kag paghiliugyon pangpulitika nga naabot nila sang una.

2. Ano ang pangunahon nga kinaiya sang kolonyal kag pyudal nga sistemang pang-ekonomiya nga ginpaluntad sang kolonyalismo nga Espanyol?

Sa masobra tatlo ka gatos ka tuig nga paghari sang kolonyalismong Espanyol sa Pilipinas, gintukod kag ginpaluntad sini ang isa ka kolonyal kag pyudal nga katilingban. Lubos nga naghari sa sosyedad ang mga dumuluong nga mananakop nga sila man ang pinakadalagku nga agalon-

6 Kasaysayan

---

may-duta. Ang sahing agalon-may-duta ang ginbug-os sang mga upisyal nga Espanyol, mga prayle nga Heswita, Agustino, Dominikano kag iban pa nga relihiyoso nga orden sang Simbahan Katoliko kag pila ka lokal nga tuta nga lideres. Nagapabilin sa tindog nga timawa ang masa sang pumuluyo kag gin-agawan sang duta, lakip na ang anay mga maharlika.

Agud paugaton ang pyudalismo sa malapad nga bahin sang Pilipinas, ginapatuman anay sang kolonyalismong Espanyol ang sistemang enkomyenda. Ini ang pamaagi nga pyudal-militar nga nagaserbe nga transisyon sa pagtukod sang katilingban nga kolonyal kag pyudal.

Ang enkomyenda ang malapad nga kadutaan nga padya sang hari sang Espanya sa mga kolonyal nga upisyal kag iban pa nga indibidwal nga nagpakita sang katampad ukon nakahimo sang importante nga serbisyo sa gahum kolonyal, amo man sa mga orden nga relihiyoso kag institusyon sa pagkawanggawa. Paagi sa sistema nga ini pwersahan nga gintipon para sa mas hugot nga makontrol ang nagkalain-lain nga pre-kolonyal nga komunidad, ipatuman ang koleksyon sang mga buhis, ipalapnag ang Katolisismo kag organisahon ang mga pilit nga pagpa-ubra kag konskripsyon.

Ginlusaw sang sistema nga enkomyenda ang komunal nga pagpanag-iya sang duta. Ginhugakom sang mga enkomendero ang daku nga bahin sang kadutaan kag ang nabilin ang ginhatag sa mga tumandok nga opisyal kag salaligan sang kolonyalismo nga Espanyol. Gindeklarar nga ginapanag-iya sang hari sang Espanya ang mga duta sa kagulangan kag mga lugar nga wala gina-uma.

Ang masa sang mangunguma ang pilit nga ginpatrabaho para magbukas kag magpalapad sang kadutaan para sa mga enkomendero. Samtang, ang mga duta nga ginbuksan sang mga mangunguma para sa kaugalingon ang gin-angkon sang mga enkomendero kung tig-alani na. Paagi sang kusog kag paghugakom, natukod ang pyudal nga monopolyo sa duta. Ginlusaw ang mga enkomyenda kag ginbayluhan sang pagdumala paagi sang mga probinsiya sadtong ika-17 nga siglo pagkatapos mapabakod ang kolonyal nga pagkontrol sa mga lokalidad, subongman ang pribado nga pagpanag-iya sang mga Espanyol sa malagpad nga kadutaan.

Halin sa mga ulihi nga bahin sang ika-16 nga siglo tubtob timprano nga bahin sang ika-19 nga siglo ang mayor nga ginsakuan sang mga kolonyal nga upisyal kag mga orden nga relihiyoso nga mahilig sa negosyo amo ang pagbinaligyaanay galyon sa tunga sang Manila kag Acapulco, Mexico. Ang mga balaligya halin sa Tsina kag iban nga malapit nga pungsod ang ginabagsak sa Manila, ginahakot sang mga barko nga galyon kag ginabaligya sa Mexico. Tuman ka daku ang kita sang mga upisyal kag prayle nga Espanyol sa pagbinaligyaanay galyon indi lamang bangud sa mataas nga presyo kag kita sa Europa sang mga produkto halin sa Tsina. Ang galyon, dungkaan kag alagyan nga ginagamit sa pagbinaligyaanay, pati ang paghakot sang mga produkto ang ginagamitan sang pilit nga pag-obra sang mga tumandok. MALuwas pa gid diri ang kita sa pagbaligya sang bugas, burak, kag iban pa nga lokal nga balaligya sa mga plota sang mga negosyante nga Tsino.

Ang masa sang mangunguma ang grabe nga ginhimuslan sang mga agalon-may-duta nga dumuluong kag tumandok. Ginapatrabaho sila sa mga duta kag ginapahaman sang sobra nga

produkto nga ginakuha sa porma sang buhis, agud pakaunon kag sustentuhan ang mga upisyal sang kolonya, orden nga relihiyoso, kag tumandok nga paghari. Ginpatrabaho ang masa sa paghimo sang mga bilding sang gubyrno, balay sang mga kolonyalista, simbahan, kuta, dalan, taytay kag barko nga galyon kag pang-away. Madamuan sila nga ginadala sa malapit ukon malayo nga lugar agud magtiphag sang bato, magtros, maghimo sang tina kag maghakot.

Nabagsak ang pagbinaligyaanay galyon sadtong ulihi nga bahin sang ika-18 nga siglo kadungan sa pagbagsak sang poder sang Espanya sa atubangan sang paghangkat sang mga naga-abante nga pungsod kapitalista sang Europa kag Naaminhan Amerika. Ang mga malahalon nga seda halin sa Tsina ang nalutos sa baligyaan sang mga tela nga human sa pabrika. Sa away sang mga kapitalista nga Inglatera kag sang Espanya para sa kontrol sa kadagatan kag mga kolonya, ang mga galyon ang nangin target sang paliwat-liwat nga pagsalakay sang mga pirata nga Ingles. Sang nabagsak ang baligya-anay nga galyon, napilitan ang Espanya nga buksan ang Pilipinas sa mga dumuluong nga kapitalista, pangunahon ang mga Inggles, Amerikano kag Pranses. Ginumnpisahan ang malaparan nga pagbungkag sang mga pananum nga pang-eksport nga kinahanglan sang mga pabrika sa Europa, pareho sang tubo, abaka, niyog, tabako, indigo kag iban pa. Ginpatuman ang sistema nga asyenda kag labi nga ginpasingki sang kolonyalismo nga Espanyol ang pyudal nga paghimulos sa masang mangunguma.

Sa sistema nga asyenda, ginpilit ang masang mangunguma nga magpatuhaw sang sobra nga produkto indi lang para sustentuhan ang pagka-on kag luho sang mga dumuluong kag lokal nga agalon mayduta kag opisyal. Labi sila nga ginpuga para makaani sang nagapadaku nga kantidad sang hilaw nga materyales nga ginaeksport sa mga kapitalista nga pungsod. Labi nga naglubha ang pagpang-agaw sang duta kag labi nga ginpataas ang arkila sa duta kag ang mga buhis. Ginmonopolyo sang mga prayle kag kolonyal nga opisyal ang baligya-anay sa mga pprodukto nga pinakadaku ang kita. Labi nga nagbug-at ang pilitaryo nga pagpatrabaho sa mga kalsada, taytay kag puerto nga gamiton sa paghakot sang mga produkto nga pang-eksport.

Sa paglapad sang baligya-anay sa mga kapitalista nga pungsod naluto ang pyudalismo sa Pilipinas kag naglutaw sa sulod sang duna nga ekonomiya ang sistema nga baligya-anay kag ekonomiya nga nakabase sa kwarta.

3. Ano ang mga pangunahon nga kinaiya sang kolonyal kag pyudal nga sistema pangpulitika kag pangkultura nga gintukod sang kolonyalismo nga Espanyol?

Sa idalom sang kolonyalismo nga Espanyol, nagpangibabaw ang estado nga teokratiko, buotsilingon, ang paghimbong sang estado kag sang simbahan nga Katoliko.

Malapad ang gahum sang mga prayle sa pulitika kag kultura. Ang mga prayel ang nagadumala sa pagbuhis, sensus, istatistiks, elementarya nga eskwelahan, ikaayong lawas, obras

8 Kasaysayan

---

publikas kag buhat sa kaluoy. Nagapahilabot sila sa pagpili kag pagbag-o sang mga kolonyal nga opisyal halin sa pinakamanubo tubtob sa pinakamataas. Ginagamit nila ang gahum s\nga ini para makapalapad sang kadutaan kag negosyo kag para hugot nga makontrol ang isip kag paminatasan sang mga tawo.

Ang ekomyenda ang nagserbe nga lokla nga yunit sang administrasyon tubtob sadtong ika-17 siglo, sang bayluha ang mga santdo sang mga regular nga probinsya. Ginlusaw ang mga ekomyenda pagkatapos matukod ang kolonyal nga pagkontrol sa mga lokalidad kag mapat-od ang malaparan nga pribado nga pagpanag-iya sang mga kolonyalista sa kadutaan.

Gingamit ang sistema nga probinsya para pabaskugon ang sentral nga gobyerno sa bilog nga kolonya. Ginpahugot sini ang kontrol sang kolonyalismo nga Espanyol sa pumuluyo nga Pilipino sa atubang sang kakinahanglanon nga pasingki-on ang paghimulos nga pyudal kag batuan ang nagadamo nga pag-alsa. Gingamit man ang sistema nga probinsyal para sa pagpatunga sa dalagku-an nga banggi-anay sang mga kolonyalista nga Espanyol, nga nagabungu-anay sa pagpangamkam sang duta duta kag pag-agaway sang sakop sang personal nga pagahari-an.

Ang Espanyo nga gobernador-heneral ang pinakamataas nga opisyal sang gobyerno nga kolonyal. Kontrolado siya ang hangaway nga kolonyal nga ginagamit para pat-uron nga ang pumuluyo nga Pilipino ang nagabayad sang buhis, nagaupod sa mga pilitaryo nga pagtrabaho, kag nagahatag sang sobra nga produkto nga pangsustento sa pagka-on kag luho sang mga nagahari nga sahi. Gintukod ang Gwardya Sibil, nga kalakipan sang mga tumandok nga rekluta, para ipabilin ang kolonyal nga kalinogn kag pagkahimtang.

Sa mga probinsya, ang Espanyol nga alkade-mayor ang may gahum sa administrasyon kag mga hukmanan. Siya man ang nagkuha sang buhis halin sa mga munisipalidad. Sa mga munisipalidad kag baryo naman, mga tuta nga Pilipino ang nagauyat sang pusisyon. sila ang nagabug-os sang prinsipalya, ang mga anay nagahari sa mga baranggay nga nagaserbe na sa mga kolonyalista nga Espanyol bilang kubrador sang buhis kag tagapautman sang pilitaryo nga pagtrabaho.

Ginagamit ang relihiyon nga Katoliko para ulipunon ang isip sang mga pumuluyo samtang ginawasak ang tumandok nga kulutra. Ginapalpnag ang pakitang-tawo nga pagsunod kag paghulag-ulipon. Ginwasak ang tumandok nga kultura, liwan sa mga bahin sini nga ginagamit para mapadasig ang pagremolde sa isip sang mga Pilipino. Ang ginpalpnag nga kultura ang ginlimiti sa mga nobena, pangamuyo, talambuhasang mga santos, iskapularyo, drama sang pasyon, moro-moro nga anti-Muslim, kag maluho nga pista kag prusisyon.

4. Paano ginbatu-an sang mga pumuluyo nga Pilipino ang kolonyal kag pyudal nga pagpamigos kag pagpanghimulos?

Halin sang ginpatuman ang kolonyal nga paghari sa Pilipinas, tayuyon nmga nagibbwal ang mga pag-alsa sa lain-lain nga bahin sang kapulu-an. Indi magkulang sa duha kag gatos kag pag-alasa ang natabo sang nagahari ang kolonyalismo nga Espanyol. Ang mga pag-alasa ang

nagdaku kag nagbaskog, kag naghimo sang dungganon nga tradisyon nga rebolusyonaryo sang katilingban nga Pilipino.

Sang una, ang ginatubang kag silot sang pilitaryo nga pagtrabaho ang masami nga kabangdana sang mga pag-alsa. Apang sang ika-18 siglo, nagtingkad ang muklat nga pagbato sa pyudalismo. Sa Sentral kag Nabagatnan nga Luzon, halimbawa, ginbatu-an sang mga mangunguma ang pagpataas sang arkuila sa duta kag pagpang-agaw sang duta sang mga prayle. Nangin daku nga kabangdanan sang mga nagsunod nga pag-alsa ang mga monopolyo nga pagbaligya sang mga produkto nga komersyal kag pagpang-agaw sang duta sang mga opisyal nga kolonyal.

Para lupigon ang mga pag-alsa, madamu nga mangunguma ang pilit nga ginpasuldado kag ginpa-away sa kaugalingon nila nga mga utod. Samtang nagalapnag ang mga pag-alsa, nagnin isa ka pangunahon nga porma sang pagpamigos ang pwersahan nga pagpasuldado.

D. Ang Rebolusyon nga Pilipino sang 1896

1. Ano ang importante nga pagbag-o sa katilingban nga Pilipino ang ginbunga (ukon gindulot) sang Rebolusyon sang 1896?

Sang ginpalapnag ang sistemang asyenda sang mga naulihi nga bahin sang ika-18 siglo, lubos nga naluto ang pyudalismo sa Pilipinas kag nag-umpisa ini nga madula sang amat-amat. Ini ang basehan sa sulod sang katilingban nga Pilipino sa pag-ibwal sang Rebolusyon sang 1896 kag pagbulusok sang kolonyalismong Espanyol.

Halin sa sistemang pyudal, nagapadulong na ang katilingban nga Pilipino sa sistema nga malapyudal. Amat-amat nga ginbayluhan sang ekonomiya nga nakasandig sa kwarta ang duna nga ekonomiya nga para lamang sa kaugalingon. Nagpagsik ang produksiyon kag pagbinayluhanay sang balaligya. Nag-usbong ang binhi sang kapitalismo sa pyudal nga sosyedad.

Bunga sang lapnagon nga pagtanum para sa pang-eksport, nag-umwad ang ispesyalisasyon sa agrikultura. May parte sang isla nga mayor nasenntro sa pagtanum sang pila ka pinili nga tanum nga pang-eksport kag nagasalig sa iban nga lugar para sa ila pagkaon kag iban pa nga kinahanglanon.

Kadungan sang ispesyalisasyon sa agrikultura kag pagpagsik sang pag-eksport sang hilaw nga materyales, nag-uswag man ang pagbinaligyaanay sa sulod sang isla. Nagpagsik man ang komunikasyon kag transportasyon.

10 Kasaysayan

Mas nagdasig ang ini nga mga pagbag-o sang nakasulod ang mga kapitalista halin sa Inglatera, Estados Unidos, Alemanya, kag Pransya. Nagpautang sila sang kapital para sa pagtanum sang mga pang-eksport katulad sang tubo, tabako, kag abaka. Nagpatindog sila sang mga paktorya sang alak, sigarilyo, kag iban pa, kag lubos nga nagpartisipar sa komersyo sang pungsod.

Sa sini nga sitwasyon, nagtuhaw ang malala nga pagpanghimulos, pagpanglupig, kag pagpabudlay sa masa nga mangunguma. Sa pihak nga bahin, nag-igting ang mga pag-alsa kag nagtaas ang ispiritu nga mapang-away sang mga ginaharian. Nagtingkad ang balatyagon nga makibanwahanon sang mga ginapigos kag ginahimuslan sa bulig sang pag-uswag sang komunikasyon, transportasyon, kag pakigrelasyon sa sulod sang pungsod.

Nagtuhaw ang usbong sang proletaryado nga Pilipino bunga sang paggamit sang mga barko kag tren. Sadtong ika-19 nga siglo, ang proletaryado ginabug-os sang mga mamumugon sa riles, barko, puerto, asukarera, paktorya sang mga tabako kag sigarilyo, imparkila, distillerya, pandayan, balay-balaligyaan, kag iban pa.

Ginbun-ag man ang burgesya nga Pilipino nga ginabug-os sang una sang mga komprador kag ilustrado. Ang lokal nga sahing komprador ginabug-os mayormente sang mga komersyante nga Tsino, kag may ara man nga naghalin sa mga lideres nga papet nga may kaugalingon nga duta ukon nagapangbuwis para sa prayle. Nagapangkomersyo sila kag nagapamakal sang dugang nga duta halin sa ila nga ganansya. Kabahin sang ila nga ganansya ang ginagamit sa pagpa-eskwela sang ila mga kabataan sa mga unibersidad sa Pilipinas kag sa luwas sang pungsod. Sila ang ginahalinan sang ilustrado ukon mga lokal nga intelektwal nga burges.

Samtang nagalala ang kolonyal nga pagpamigos sa masang anakbalhas, ang prinsipalya ginaigo man sang pag-ipit sa ila sa pulitika kag ekonomiya. Ginpadaku ang ila kota sa kuluhaon sa buhis; ginpataasan ang buhis sa pribilehiyo nga magpartisipar sa pagbinaligyaanay; kag nagdaku man ang arkila sa duta, kota sa produksyon, kag interes sa pautang. Kung indi sila makatuman sa mga gina-imponer sang mga kolonyalistang Espanyol, ginakumpiska ang ila mga propyedad. Sa katapusan sang ika-19 nga siglo, ang mga duta sang prayle nga ginadumalahan nila ginapasa sa mga dumuluon nga korporasyon nga handa magbayad sang mas daku nga arkila. Ang mga ilustrado naman ginapigos sang makalahi nga diskriminasyon sang mga Espanyol nga manunudlo kag ka-ekswela nila.

Sa kabilugan, naglala ang pagpanghimulos kag pagpamigos sa bilog nga katilingban. Nagtuhaw ang usbong sang mga bag-o nga sahi nga nagadala sang mas mauswag nga sistemang sosyedad. Nagtingkad ang kamuklatan nga makibanwahanon kag pagkamalaut sa kolonyalismong Espanyol.

May mga pangguwa nga kahimtangan man, sa sitwasyon sang kalibutan, nga mas nagpadasig sa paghina sang kolonyal kag pyudal nga paghari sang Espanyol sa Pilipinas.

Amat-amat nga nagahina sang una ang pangginahum sang Espanya sa bilog nga kalibutan. Naglapnag ang paghina sini sa sunud-sunod nga pagkalutos sa mga gyera sa mas gamhanan nga kapitalista nga pungsod katulad sang Inglatera, Alemanya kag Pransya, kag sang

nagasulong nga rebolusyonaryo nga paghimakas sang pumuluyo sa mga kolonya sang Espanyol. Nag-agi man sang sunud-sunod nga krisis sa palangabuhian kag pulitika mismo ang Espanya.

2. Ano ang basehan nga kinaiya sang Rebolusyong Pilipino sang 1896?

Ang Rebolusyon sang 1896 isa ka pungsodnon-demokratiko nga rebolusyon nga daan nga tipo. Ginaubayan ini sang ideolohiya sang liberal nga burgesya. Ang mga sandigan nga katuyuan sini amo ang pungsodnon nga kahilwayan kag kontra-pyudalismo. Apang, kaangot sa halambalanon sa duta, ginsentro ang anti-pyudal nga pagbanat sang rebolusyon sa mga prayle nga agalon-may-duta. Ginapakigbato sang rebolusyon ang soberanya sang pungsod Pilipino, pagkumpiska sa mga kadutaan sang prayle, paghalong kag pagpauswag sang sibil nga kahilwayan, kag paglusaw sa pag-upod sang simbahan kag estado.

Ang sahing ilustrado ang nagapanguna nga sahi sa sini nga rebolusyon. Sa esensya, ang ini nga sahi ginabug-os sang mga edukado nga kabataan sang mga pamilya sang agalon may duta, burukrata kag negosyante, nga nagasunod sa ideolohiya sang burgesya nga liberal.

Bag-o nag-ibwal ang Rebolusyon sang 1896, may naporma nga duha ka kahublagan sang mga ilustrado sa Pilipinas. Una, ang kahublagang sekularisasyon nga ginlunsar sang mga pari nga Pilipino kag mestiso agud tabugon ang mga Espanyol nga payle kag relihiyoso nga orden halin sa mga parokya. Napaslawan ini sang ginsilutan ang mga nagapoanguna sini nga sanday Gomez, Burgos, kag Zamora, suno sa butang-butang nga pagkunsabo nila sa pag-alsa sa Cavite sang 1872.

Nagsunod ang kahublagan propaganda nga ginlunsar sang mga ilustrado sa pagpamuno nanday Jose Rizal, Marcelo del Pilar, Graciano Lopez-Jaena kag Antoni Luna. Tuyo sini nga hinyuon sa Espanya nga himuon nga probinsiya sang Espanya ang Pilipinas, papungkuon ang tiglawas sini sa Parlamento sang Espanyol, kag hatagan ang mga Pilipino sang sibil nga kinamatarung pareho sang ginahambal sa Konstitusyon ng Espanyol. Napaslawan man ang ini nga kahublagan. Ang mga propagandista kag sumulunod nila ginbansagan nga subersibo kag erehe kag mapintas nga ginpigos sang mga kolonyal nga upisyal.

Nakabulig ang nasambit nga mga kahublagan sang ilustrado sa pagpalapnag sang propaganda para sa nasyunalismo kag kontro sa kolonyalismo ng Espanyol. Nakabulig man ini sa paghanda sang opinyon publiko para sa Rebolusyon sang 1896.

Ang Katipunan ang nagatib-ong sang klaro nga panawagan para sa rebolusyonaryo nga paghimakas kag para sa pagkaindependyente. Gintukod ini sang 1892 sa pagpamuno ni Andres Bonifacio kag naglab-ot sa singkwenta mil ang katapu sini nga naghalin sa mga anakbalhas kag sa mga nasanagan nga petiburgesya sang kasyudaran. Si Bonifacio halin sa sahing mamu mugon pero indi pa muklat sa proletaryo nga ideolohiya. Ang gingamit niya nga modelo amo ang burges nga

12 Kasaysayan

---

rebolisyon sa Europa. Sadtong Agosto 23, 1896, sa "Sigaw ng Pugadlawin", ginhudyat sang Katipunan ang pag-umpisa sang gyera para sa pungsudnon nga kahilwayan kag demokrasya.

Napukaw sa pag-ugyon sa rebolusyon ang mga lokal nga agalon-may-duta, negosyante, burukrata, mamumugon kag mangunguma. Ang sahing mangunguma, nga amo ang pinakamadamo kag pinakamalala nga nakaeksperyensya sang kabudlayan kag pagpanghimulos ang nangin pangunahon nga puwersa sang Rebolusyong Pilipino.

3. Ano ang resulta sang Rebolusyon sang 1896?

Nangin madinalag-on ang Rebolusyon sang 1896 nga pukanon ang kolonyalismong Espanyol. Apang, wala natabo ang pormal nga pagsurender sang mga Espanyol sa kahublagang rebolusyonaryo bangud sa pagpahilabot kag pagsalakay sang imperyalismong Estados Unidos.

Ang pamunuan sang rebolusyon wala nagdugay kag naagaw sang mga ilustrado halin sa mas radikal nga liderato ni Bonifacio. Sa Kumbensyon sa Tejeros sang 1897, si Bonifacio ginpahalín sang mga ilustrado nga ginapamunuan ni Aguinaldo kag nagarepresenta sa interes sang mga agalon-may-duta kag komersyante. Sugod sadto, nangin inutil kag atras-abante ang pagpamuno sa rebolusyon. Sa pihak sang padayon nga lapnagon nga armado nga pagbato, nagsurender ang pamunuan ni Aguinaldo sa kolonyalismong Espanyol sadtong 1897 kag nagpasugot nga ipa-eksayl sa Hongkong kabaylo sang bayad nga pila ka gatus ka libo ka pisos.

Sang 1898, nag-ibwal ang gyera Espanyol-Amerikano. Ginhimuslan ini sang pumuluyong Pilipino paagi sa pagpalala sang armado nga paghimakas. Nagbalik sanday Aguinaldo sa bulig sang mga ahente sang imperyalismong EU nga sadto nagapakuno-kuno nga magbulig sa pagpahilway sang Pilipinas. Sa madasig nga paglapnag sang rebolusyonaryo nga paghimakas sa bilog nga pungsod, narumpag ang pangginahum sang Espanyol. Nag-apin sa rebolusyon ang mga soldado nga Pilipino nga ara sa kolonyal nga puwersa. Kadungan sini, sa madamuan nga pag-apin sa rebolusyon sang mga agalon-may-duta mas nagbaskug ang ila impluwensiya sa pamunuan sang rebolusyon.

Sang nagsulod sa inaway ang mga tropa sang Amerikano, ara sa pila lang ka kuta ang mga kolonyalistang Espanyol kag ginapalibutan sang mga rebolusyonaryo nga puwersa.

Sadtong Hunyo 12, 1898, ginproklama ang Una nga Republika sang Pilipinas kag si Aguinaldo ang nangin presidente. Apang, kadungan sini, gindeklarar sang pala-surender nga pamunuan ni Aguinaldo nga ang Pilipinas napaidalum sa proteksyon sang Estados Unidos. Bag-o pa magumpisa ang aktwal nga gyera sang pagdepensa, nadis-armahan na ang pamensaron sang pamunuan nga ilustrado kag sang pumuluyo kontra sa nagahulat nga agresyon kag pagpangsakop sang imperyalismong EU. Ang rebolusyong Pilipino indi pa handa sa ideolohiya, pulitika, kag organisasyon agud paslawon ang pagpanakop sang isa ka kapitalista nga pangginahum industriyal kag magbato diri paagi sa malawigan nga rebolusyonaryo nga gyera.

E. Ang Kolonyal nga Paghari sang Imperyalismong Estados Unidos

1. Nga-a ginsakop sang imperyalismong Estados Unidos ang Pilipinas?

Sang ginsakop sang imperyalismong Estados Unidos ang Pilipinas, ang kapitalismo sa EU amo ang naghatag na sang ligwa sa monopolyo kapitalismo. Bilang bag-o nga tinaga sang imperyalista nga pangginahum, ang EU agresibo nga nagpalapad sadto sang kaugalingon nga sakop sang impluwensiya.

Handum sang imperyalismo ang bugana nga dunang manggad, barato nga kusog pangabudlay kag balaligyaan sa Pilipinas. Bag-o pa man ang pagpanakop sang imperyalismong EU, kontrolado na sang mga kapitalista ng EU ang daku nga bahin sang pagbinaligyaanay sa luwas sa iban nga produkto halin sa Pilipinas. Handum man sang EU nga gamiton bilang tungtungan ang Pilipinas agud himuon nga American Bay ang Dagat Pasipiko kag makapanakop sa Tsina kag iban pa nga lugar sa Asya.

Sadtong 1898, nagdeklarar sang gyera ang imperyalismong EU kontra sa nagahimumugto nga kolonyalismong Espanyol. Madali nga nalutos ang Espanyol kag bunga sini, naagaw sang imperyalismong EU ang madugay na nga mga kolonya sang Espanya sa Sentral Amerika kag Naaminhan kag Nabagatnan nga Amerika.

2. Paano ginsakop sang imperyalismong Estados Unidos ang Pilipinas?

Agud masakop ang Pilipinas, mayor nga gingamit sang imperyalismong EU ang kontra-rebolusyonaryo nga kusog kag, ikaduha, ang pagpaniplang. Sang una, ginpilit sang EU ang iya kaugalingon sa mga pungsudnon nga halambalanon paagi sa pagpakuno-kuno nga magabulig sa liderato nga ilustrado sang rebolusyon kontra sa kolonyalismong Espanyol. Sang sunod nga mga tinion, gingamit sang EU ang puwersa militar agud lupigon ang rebolusyonaryo nga gobyerno nga Pilipino kag tapnaon ang pagbato sa rebolusyonaryong masa.

Wala gid naghina ang mga Amerikano sa paggamit sang kontra-rebolusyonaryo nga duha ka taktika. Ang gyera sang agresyon gintawag nila nga "benevolent assimilation". Samtang mapintas nga ginaihaw nila ang pumuluyo, ginaganyat nila ang liberal nga burges nga pamunuan ni Aguinaldo sang negosasyon kag ang pangako ng awtonomiya, mga manggad, kag bahin sang

14 Kasaysayan

---

poder. Nangin madinalag-on sila sa pagtunga sang pamunuan nga ilustrado: ang mga pala-surender, pareho kaday Paterno kag Aguinaldo sa isa ka bahin, kag ang pila ka mga lider nga malapit sa anakbalhas, subong ni Mabini sa isa man ka bahin.

Sa kada munisipalidad nga nasakupan sang mga imperyalista nga tropa sang EU, naglunsar sang mga papet nga eleksyon munisipal nga ginakontrol sang mga daan nga prinsipalya. Ginbalewala sa mga papet nga eleksyon nga ini ang mga masa nga wala sang mga propyedad kag indi kahibalo magbasa kag magsulat. Mayor gingamit ang mga peke nga eleksyon agud ilayo sa rebolusyon ang prinsipalya kag himuon sila nga mga tuta sang bag-o nga amo nga kolonyalista.

Sang makaptan sang mga imperyalistang EU ang mga traydor nga ginapamunuan nanday Paterno kag Buencamino, gilayon nga gingamit sila sa imperyalista nga propaganda sa mayor nga rason nga manawagan sa pagsurender sang mga pumuluyo. Ginsuportahan sila sa pagtukod sang Partido Feneral nga mangampanya para mangin estado sang EU ang Pilipinas.

Ang liberal nga liderato nga burges sang daan nga demokratiko nga rebolusyon nagapamatu-od nga waay sang ikasarang, mahina, kag mapagkompromiso. Nagtraidor ini sa mga kontra-imperyalista katulad nanday Mabini kag Luna, kag nagsalig na lang sa mga pala-surender nga sanday Paterno kag Buencamino.

Subongman, lubos nga naghari sa kolonya ang imperyalismo nga US pagkatapos sang todo kag waay patawad nga giyera nga pagsalakay. Antes desaysibo nga nagda-og sa Giyera Pilipino-Amerikano, ang US naggamit sang masobra isa ka gatos kag beynte mil nga tropa sang Amerikano kontra sa pito ka milyon nga Pilipino. Apat ka libo ang napatay kag tatlo ka libo ang napilasan sa mga tropa nga nagsalakay. Mga duha ka gatos ka libo nga mga hangaway kag masobra singkwenta mil ka sibilyan nga Pilipino ang nagkalamatay. Para dugmukon ang maisog nga pagbato sang pumuluyo nga Pilipino, naghimo ang mga Amerikano sang nagkalain-lain nga kapintasan katulad sang pagmasaker sa mga bihag kag sibilyan, paghimulos sa kababainhan, pagpanunog sang mga panimalay kag propyedad, tortyur, pagsona kag konsentrasyon sang pumuluyo sa kampo.

Sadtong 1901 si Aguinaldo mismo gindakop sang mga imperyalista sa bulig sang mga mersenaryo nga mga Pilipino. Sugod sadto, sistematiko nga ginorganisa ang Konstabularya sang Pilipinas, ang mga traidor nga mga kontra-rebolusyonaryo nga katigulangan sang Armado nga Kusog sang Pilipinas, kag gingamit sila para magbulig sa mga lubos nga pagpamigos sa pumuluyong Pilipino. Gingamit ang una nga tuta nga konstable sa mga operasyon nga pagpamapas kontra sa mga maukod nga rebolusyonaryo nga hangaway sa Luzon kag Kabisaya-an, kag pati sa pagsakop sa Mindanaw.

Maskin sadto nga nalutos na ang mga mayor nga ditatsment sang gubyerno ni Aguinaldo, nagapadayon sa gihapon ang armado nga pagbato sa imperyalismong EU sa halos tanan nga munisipalidad sa bilog nga isla. Matingkad nga halimbawa sang padayon nga armado nga pag-away ang armado nga paghimakas nga ginpamunuan ni Macario Sakay humalin sang 1902 tubtob 1906 sa Bulakan, Pampanga, Laguna, Nueva Ecija, kag Rizal; ang armado nga pag-alsa sang

mga Pulahan sa Samar kag Leyte nga naglawig tubtob 1911; kag ang pagbato sang pumuluyong Moro sa Mindanaw hasta 1916. Nagapadaayon ang gyerang gerilya sa Luzon tubtob 1911.

3. Ano ang sistema sang katilingban ang gintukod sang imperyalistang EU sa Pilipinas?

Sa paglutos sa Rebolusyong Pilipino, ginpatuman sang imperyalismong EU ang ila kolonyal nga paghari sa Pilipinas. Naupangan man ang solusyon sa problema sa pyudalismo. Gilayon nga gingamit sang monopolyong kapitalismong EU ang pyudalismo bilang sosyal nga basehan sini sa tanan nga patag.

Ang mga lokal nga agalon-may-duta kag opisyal nga nagpakighimbun sa kolonyalismong Espanyol gintatap agud makaserbe sa bag-o nga agalon nga dumuluong. Halin sa mga tumandok nga sahi nga nagahimulos, ginpili ang mga nagapanguna nga ahenteng pangpulitika kag ginhanas sila nga mangin burukrata kapitalista nga kabahin sa paghimulos kag mga kurakot sang gobyernong kolonyal.

Sang una nga dekada sang kolonyal nga paghari sang EU, ginhugakom ang halos tanan nga propyedad sang prayle para magamit sang kolonyal nga gobyerno kag liwat nga ipanagtag. Ginbuxan man ang mga publiko nga kadutaan para mangin resetelment sang mga mangunguma nga waay sang duta. Apang, gamay nga bahin lang sang mga duta sang prayle ang napanagtag sa mga magagmay nga mangunguma; ang daku nga bahin ginpangbayad sa katampad sang mga ilustrado nga anay lider sang rebolusyon kag gin-angkon sang mga agalon-may-duta nga may responsibilidad. Ang pagbukas sang mga publiko nga kaadutaan mayor nga ginhimuslan sang mga negosyante nga Amerikano, mga mataas nga burukrata kag iban pa nga manughugakom.

Ginmentenar ang paghari sang sahing agalon-may-duta sa kaumhan, nga ginpadayon nga pyudal kag atrasado. Subongman, apang bilang poder nga nagasalig sa mainuswagon nga kapitalismo, ang imperyalismong EU nagpabakod sa gahum sa ekonomiya kag pulitika sang burgesya komprador. Nagpangibabaw sa mga syudad nga sa esensya pangkomersyo ang mga dalagku nga burgesya kumprador nga nagtindog bilang tiglawas sang mga dumuluong nga monopolyo nga establisemento sa pagbinaligyaanay kag pinansya. Natural nga ang mga dalagku nga kumprador naghugakom man sang duta para himuon nga base sang sigurado nga suplay sang mga tanom nga pang-eksport.

Ara sa pundasyon sang sosyedad ang masa nga anakbalhas sang mamumugon kag mangunguma. Masobra nobenta porsyento sila sang populasyon. Nagdako ang proletaryado katumbas man sang pagdako sang produksyon sang mga hilaw nga materyales, pagbinaligyaanay, transportasyon, komunikasyon kag magagmay nga manupaktura. Apang, nagapabilin nga pinakadamo ang masa sang mangunguma.

Ara sa nahanunga nga seksyon sang sosyedad ang mga saray sang pungsudnon nga burgesya kag magagmay nga burgesya. Ginarepresentar sang pungsudnon nga burgesya ang pungsudnon nga kapitalismo nga nagbun-ag sa pag-uswag sang produksyon sang mga kagamitan sang panahon sang kolonyal nga paghari sang EU. Apang, masami nga nabutang sa kapi-utan ang pungsudnon nga burgesya bangud sa pagtampok sang sobra nga mga produkto sa lokal nga balaligyaan halin sa EU, kag ang pagkontrol sang mga dumuluong kag lokal nga dalagku nga kapitalista sa pautang.

Ang magagmay nga burgesya ginabug-os sang mga may ginapanag-iyahan nga propyedad nga iksakto lamang sa kaugalingon kag makapaeskwela sang mga kabataan sa kolehiyo para mamentinar ang ila nga tindog sa sosyedad. Paagi sa pag-eskwela sa kolehiyo ukon pagsulod sa gubyrno kag pribado nga kompanya, nagapabilin sa tindog nga magagmay nga burgesya ang bahin sang mga nagbangkarote nga agalon may duta at manggaranon nga mangunguma. Ang iban naman nahulog sa sahi nga proletaryado kag mala-proletaryado.

4. Ano ang pangunahon nga kinaiya sang sistemang pang-ekonomiya nga ginpasad sang imperyalismong EU sa Pilipinas?

Gintukod sang imperyalismong EU ang isa ka kolonyal kag malapyudal nga ekonomiya, isa ka sistema nga nagasalig sa pag-eksport sang mga hilaw nga materyales kag pag-import sang mga human nga produkto.

Bag-o pa man ang direkta nga kolonyal nga paghari sang EU, naganegosyo na sa Pilipinas ang dose ka paktorya/establisimento nga Amerikano. Upod ang iban nga balay-komersyo sang mga Pranses, Aleman kag Ingles, ginapadasig sang mga ini ang transpormasyon sang pyudal nga ekonomiya sang Pilipinas sadtong ika-19 nga siglo. Apang, paagi sa direkta nga kontrol, mas napadasig kag mas epektibo nga natransporma sang EU ang ekonomiya sang pungsod santo sa imperyalista nga interes sini.

Pangunahon nga kinaiya sang sistema nga kolonyal kag malapyudal ang mga ini:

1. Pagpasulod sang sobra nga kapital sang imperyalismong EU:

Ginhimo ini sa porma sang direkta nga pagpangapital agud padakuon kag padasigon ang produksyon sang mga hilaw nga materyales (kalamay, kopra, abaka, troso, mineral), pabaskugon ang kolonyal nga pagbinaligyaanay kag pagpuga sang superganansya sa pagpanghimulos sa barato nga kusog-pangabudlay. Gingamit ang mga pautang para pangsuporta sa pagbinaligyaanay sa luwas, panggasto sa mga depisit sa pagbinaligyaanay, pagseguro nga may pondo nga dolyar nga ipangkambiyo sa piso nga ginaginansya sang mga kumpanya nga Amerikano, pangbayad sa sweldo sang mga burukrata kag tinawo nga Amerikano, kag pangbakal sa luwas sang mga kagamitan sang kolonyal nga gobyerno.

2. Pagpatuman sang "hilway nga pagbinaligyaanay" sa tunga sang Pilipinas kag EU

Kabaylo sang mga hilaw nga materyales sang Pilipinas, ginapasulod diri nga wala sang buhis ang mga human nga produkto nga Amerikano. Sadtong 1913, lubos nga ginkuha ang kota sa mga hilaw nga materyales nga mapasulod sang Pilipinas nga wala sang buhis sa EU. Bangud sini, mas nagbaskog ang produksyon sang hilaw nga materyales kag nagbakod ang kolonyal nga pagbinaligyaanay nga nakasandig sa pag-eksport sang hilaw nga materyales kag pag-import sang mga human nga produkto. Sa pagdagsa sang mga human nga produkto halin sa EU, nagbulusok ang lokal nga paghuman-sa-kamot kag manupaktura, kag mas nalubong ang ekonomiya sa paging kolonyal kag agrikultural.

k. Pagpabilin kag labi nga pagpalapnag sang pyudalismo

Ginhimo ini para makuha ang suporta pangpulitika sang mga agalon mayduta kag mga traidor sa rebolusyon. Instrumento man ini para ipabilin nga atrasado ang ekonomiya kag igapos ini sa pag-salig sa pag-eksport sang hilaw nga materyales kag pag-import sang human nga mga produkto halin sa US. Bangud tuman ka pura-ot ang masang mangunguma sa kahimtangan nga pyudal, napaseguro man ang pagahalinan sang barato nga kusog-pangabudlay. Nagpatigayon sang pakitang-tawo nga pagbakal sa isa ka bahin sang mga kadutaan sang praylke sadtong 1903. Indi mga mangunguma nga wala kag kulang duta ang nakabenepisyo sa polisiya sa duta kundi ang mga Amerikano nga ispekulador kag ang mga pangunahon nga lokal nga tuta. Ginpatituluhan sang mga dumuluong kag lokal nga mangangamkam ang malapad nga kadutaan publiko nga pwede nga panginpuslan sa komersyo, agrikultura kag ispekulasyon.

d. Pagpalapnag sang malapyudalismo sa kaumhan kag sa bilog nga katilingban

Samtang ginamentinar ang pyudalismo sa malapad nga sakop, ginapalapnag ang kapitalista nga pagpanguma sa mga ulumhan sang mga tanum nga pang-eksport kag kadutaan nga ginapanag-iyahan sang mga korporasyon nga Amerikano kag ginpatindog ang mga pabrika kag planta nga nagaproseso sang hilaw nga materyales katulad sang tubo, kopra kag abaka. Ginpalapnag ang komersyal nga pagmina.

Nawasak ang ekonomiya nga husto lang sa kaugalingon kag ang kumbinasyon sang pagpanguma, pagpadako sang kasapatan kag ang mga "pagyayaring-kamay". Naglapnag kag nangibabaw ang ekonomiya nga nakabase sa kuwarta. Ang bilog nga sosyedad gintransporma bilang balaligyaan sang mga produkto sang Amerikano. Ang daku nga bahin sang ekonomiya ginhiyog sa produksyon sang mga hilaw nga materyales kag sa kolonyal nga pagbinaligyaanay.

Ginpauswag sang imperyalismong EU ang sistema sang transportasyon kag komunikasyon para hugton ang kontrol sini sa pulitika, ekonomiya, kultura kag militar sa Pilipinas. Dalagkuan nga ganansya ang nakuha sang mga korporasyon sang EU sa mga kontrata sa obras publikas sa pagpangabudlay sang mas madamu nga dalan, taytay, puerto kag iban pa nga pasilidad sa transportasyon. Direkta nga ginpalapad man sang obras publikas nga ini ang balaligyaan para sa

18 Kasaysayan

salakyan nga de-motor, makinarya kag produkto sang langis halin sa EU. Napadasig ang kolonyal nga pagbinayluhanaysang hilaw nga materyales kag human nga produkto. Nagdasig man ang pagpanghakot sang mga tropa nga nagapigos sa pumuluyo.

e. Grabe nga pagpanghimulos kag pagpabudlay sa masang mamumugon kag mangunguma

Ang masa sang mamnunguma ginahuthutan sang mas mataas nga arkila sa duta kag mas nagapanghakroy. Madamo sang mga independyente nga mangunguma ang nabangkrap kag napilitan nga magbaligya sang duta sa mga agalon-may-duta kag komersyante nga usurero. Ginbuksan kag ginpakultibar sa masa sang mangunguma ang mga malagpad nga duta pampubliko nga gin-angkon pagkatapos sang mga burukrata sang gubyuerno nga kolonyal, agalon-may-duta kag negosyante nga Amerikano. Tuig-tuig, ginpadako ang produksyon kag pag-eksport sang hilaw nga materyales. Nagdako ang sahing mamumugon kadungan sang pagpagsik sang kolonyal nga pagbinaligyaanay. Nagtuhaw ang daku nga reserba nga hubon sa pagpangabudlay kag ang relatibo nga sobra sa populasyon nga pangunahon naghaling sa sahing mangunguma. Nagdaku nga nagdaku ang kantidad kag balor nga ginatuga sang masang mamumugon kag mangunguma, apang permi sila nagapanghakroy bunga sang padayon nga pagsingki sang pagpanghimulos.

5. Ano ang mga pangunahon nga kinaiya sang sistema sa pulitika sa idalom sang kolonyal nga paghari sang imperyalismong EU?

Direkta nga ginkaptan sang kolonyalistang EU ang gahum pangpulitika sa pungsod. Ang kolonyal nga gubyerno ginpamunuan sang gobernador-heneral nga Amerikano kag iban pa nga upisyal nga Amerikano.

Katulad sang mga kolonyalistang Espanyol, gingamit nila nga papet ang mga lokal nga nagahari ng sahi. Ginpatimbang ang mga ini sa pagpaniplang kag pagpamigos sa pumuluyong Pilipino. Nagin mga pangunahon nga papet ang mga tiglawas sang dalagku nga burgesya kumprador kag agalon-may-duta. Ginpabay-an sila sang mga kolonyalistang EU nga gamiton ang ila pusisyon sa kolonyal nga gobyerno para palaparon pa ang ila nga interes sa ekonomiya.

Sanday Pardo de Tavera, Paterno kag Buencamino ang mga karerista nga kontra-rebolisyonaryo sa liderato nga Aguinaldo - ang una nga hubon sang mga papet nga gingamit sang mga kolonyalistang EU.

Ginpatindog nila ang Partido Federal agud ikampanya nga mangin estado sang EU ang Pilipinas. Ang mga nagapamuno nga tiglawas nila ginhatagan sang katungdanan sa Komisyon sang Pilipinas nga direkta nga ginapamunuan sang mga Amerikano kag nagserbe nga sentral nga organo sang lehislatibo kag ehekutibo sang una nga mga tinuig sang kolonyal nga paghari sang EU.

Sang ginporma ang Asembleya sang Pilipinas kag ginhiwat sang 1907 ang una nga pungsudnon nga eleksyon para diri, ang Partido Nacionalista ang nakilala bilang pangunahon nga partidong papet. Nalutos sa eleksyon ang Partido Federal sang mga traydor maski nagbag-o sa pangalan ng Partido Progresista, nagsikway sang panawagan nga mangin estado sang EU ang Pilipinas, kag nagdala sang linya nga "independensya sa palaabuton" kung mapakita na kuno sang pumuluyo ang kapasidad nila sa "pagpadalagan sang kaugalingon". Sa pagpamuno nanday Sergio Osmena kag Manuel Quezon, ang Partido Nacionalista ang nagtib-ong sang islogan nga "gilayon, absoluto, kag kumpleto nga kahilwayan" kag nagda-og sang daku sa papet nga eleksyon. Maskin manami pamatian, ang islogan sang mga bag-o nga traydor waay sang tunay nga pagkalain sa islogan sang mga anay traidor bangud ginbaton man sini ang mapaniplang nga ideya nga pwede nga sa malinong kag matawhay nga pamaagi ihatag sang impweryalismong EU ang tunay nga independensya.

Ang papet nga Asembleya napaidalom sa Komisyon sang Pilipinas kag nangin pangunahon nga instrumento sa pagpadali sang pagkolekta sang buhis sa pumuluyo kag paghuray sang kita sang gubyrno para sa kolonyal nga administrasyon. Ang Asembleya sang Pilipinas amo ang anay prinsipalya nga ginpahumot lamang kag mas mapakuno-kuno. Ginabug-os ini sang mga Pilipino nga mga pangpulitika nga tiglawas sang sahing agalon-may-duta kag dalagku nga burgesya kumprador.

Sang 1916, pagkatapos nga makadebelopar sang madamo nga papet nga makapadalagan sa ngalan sang imperyalismong EU kag mga lokal nga mapanghimulos nga sahi, ginpaguwa sang imperyalistang EU ang Layi sa Awtonomiya sang Pilipinas nga naglusaw sang Komisyon sang Pilipinas kag kabaylo sini nagporma sang Senado sang Pilipinas. Ang Asembleya sang Pilipinas ang nangin Kamara sang mga Representante. Labi nga ginganyak sang layi nga ini nga magretiro ang mga burukrata nga Amerikano agud nga mabuslan sila sang mga Pilipino.

Sa pagdaug ni Quezon sa eleksyon bilang presidente sang Senado sang Pilipinas, nabutang siya sa pusisyon agud makasaka sa pinakamataas nga puwesto sang papet nga burukrasya. Pareho sang tanan nga burukrata kapitalista nga ginpamunuan ni Quezon, nagpamanggaran siya paagi sa mga korapsyon kag naghugakom pa gid sang manggad halin sa duta nga agrikultural, duta kag establisimento sa siyudad kag sosyo sa korporasyon. Kadungan sa pagpadaku sang iya kapital sa pulitika, nagpakuno-kuno siya bilang kampiyon sang independensiya sang Pilipinas sa pamaagi nga aprobado sang iya amo nga imperyalista. Sang naglupok ang daku nga krisis sang kapitalismo sa EU sadtong dekada 1930 kag nagbaskog sa sulod sang pungsod ang mga wlega sang mga mamumugon kag mangunguma kag paggiit sa pungsudnon kag sosyal nga kahilwayan, ginbandera niya ang islogan nga "hustisya sa katilingban" samtang mapintas nga ginasalakay ang pungsod.

Bangud sa grabe nga kahimtangan sa sulod sang Pilipinas, sa Estados Unidos, kag sa bilog nga kalibutan, napilitan ang imperyalistang EU nga maghimo sang ilusyon nga nagapasugot

20 Kasaysayan

---

na ini nga ihatag ang "independensya" sa kolonya sini. Ginpasar sang Kongreso sang EU sang 1933 ang Layi Hare-Hawes-Cutting nga nagahatag sang peke nga independensya sa Pilipinas. Apang, bangud ang layi nga ini sa bogus nga kahilwayan ang gindala papauli mismo sang misyon nga ginapamunuan ni Osmena kag Roxas nga mga karibal niya sa pulitika, ginpangunahan ni Quezon ang pagturasok sa nasambit nga layi kag nagpamuno siya sa isa pa ka misyon sa Washington para sa isa pa ka layi sa bogus nga kahilwayan. Sadtong 1934, ginbaylo sa Layi Hares-Hawes-Cutting ang Layi Tydings-McDuffie nga wala raman sing kinalain sa una maluwas sa magamay nga pagbag-o sa mga tinaga. Ang bag-o nga kolonyal nga layi nga ini ang gingamit nga tungtungan ni Quezon para mangin una nga presidente sang papet nga gobyernong komonwelt.

Ginhatagan dalan sang Layi Tydings-McDuffie ang pagdihon sang isa ka konstitusyon nga aprubahan pa sang Presidente sang EU kag pagporma sang gobyerno nga komonwelt sang 1935. Ginpangako sang Layi Tydings McDuffie ang lubos nga "independensya" sa bogus nga republika mga napulo (10) ka tuig pagkatapos nga aprubahan ang nasambit nga konstitusyon. Ginsigurado sang layi nga ini nga kabahin sa madamo nga pribilehiyo sang mga imperyalista ang masunod: mapabilin ang kinamatarung sang mga pumuluyo kag korporasyon sang EU nga mag-angkon sang propyedad sa Pilipinas, pasugtan ang gobyerno sang EU nga magpuwesto sang mga tropa sini kag mag-okupa sang malagpad nga kadutaan bilang mga base-militar sini, kag padayon ang hilway nga pagbinaligyaanay sang Estados Unidos kag Pilipinas.

Gingamit nga pinakahaligi sang estado nga kolonyal ang kolonyal nga armado nga hubon. Maluwas sa hubon sang pagpangsakop, ginporma sang 1901 ang Konstabularya sang Pilipinas halin sa mga anay katapu sang ginakangil-aran nga Guardia Civil sang panahon sang mga Espanyol. Gin-uyatan ini sang mga upisyal nga Amerikano asta 1917 kag ang mga tumandok indi pwede nga maglampas sa ranggo nga second lieutenant. Mayor nga gingamit ang mga ini sa mga mapintas nga pagsakop sang imperyalismong EU sa nagabato nga pumuluyo sang Mindanaw kag sa pagpusa sa padayon nga mga pag-alsa sa Luzon kag Bisayas.

Sang mapatindog ang papet nga gubyernong komonwelt, ang layi sa Pungsudnon nga Depensa ang pinakauna nga layi ang ginpasar sini. Ginasaad sang nasambit nga layi ang pag-organisa sang reaksyunaryo nga armado nga puwersa kag ginkuha ang mga Pilipino nga mersenaryo sang imperyalismong EU bilang pangunahon nga bahin sang papet nga estado. Ang Konstabularya sang Pilipinas (Philippine Constabular o PC) ang nangin Una nga Regular nga Hubon sa idalom sang Hubon sang EU sadtong 1936. Ginpanombrahan ni Quezon si Heneral Douglas MacArthur bilang "field marshall" sang mga mersenaryo nga ini.

Mapintas nga ginpigos ang anuman nga pagpahayag sang pumuluyo para sa pungsudnon nga kahilwayan kag demokrasya. Sang 1901, ginpaguwa sang Komisyon sang Pilipinas ang Layi sa Sedisyon nga nagpataw sang silot nga kamatayon ukon madugay nga pagpabilanggo sa sin-o man nga nagatib-ong sang kahilwayan ukon pagseparar sa Estados Unidos maskin sa malinong nga pamaagi. Gindumilian ang anuman nga partido ukon grupong pangpulitika nga nagahinyo sang kahilwayan. Gindumilian man ang paghambal sang mga tinaga ukon mga diskurso nga sedisyoso kag ang pagsulat, pagbalhag ukon pagpalapnag sang mga makaguba-sadungog sang gubyernong EU ukon gobyerno nga kolonyal.

Sang 1907, ginpasar ang Layi sa Hayahay nga nagadumili sa pagpahayag sang kaisipan nga makibanwahanon kag paglaldad sang hayahay nga Pilipino. Gin-ipit sang mga kolonyal nga awtoridad sang EU ang mga pamantalaan katulad sang El Renacimiento kag El Nuevo Dia sa pihak sang mapagkompromiso nga liberal-demokratiko nga panan-awan sang mga ini. Gindumilian ang makibanwahanon nga literatura kag mga palagwaon nga drama, kag ginasilutan sang mas mabug-at ang mga nagahimo sini.

Ginwasak kag ginsalakay ang mga paghimakas sang mga mamumugon kag mangunguma.

6. Ano ang mga pangunahon nga kinaiya sang kultura nga ginpalapnag sang imperyalismong EU sa Pilipinas?

Ginpalapnag ang mga pamensaron nga kolonyal kag ang lingwahe nga Ingles agud ulipunon ang pagpamensar sang pumuluyo kag mangin mahuyugon sila sa mga produkto nga Amerikano. Propaganda nga imperyalista, kag mga anunsyo para sa mga balaklon nga Amerikano, ang gindala sang mga dyaryo kag radyo.

Gindihon ang kaisipan sang kabataan nga Pilipino agud magsimba kag magserbe sa paghari sang imperyalismong EU. Ginpasad ang sistema sang edukasyon publiko nga ginhimo nga importante nga kagamitan sa pagkontrol sa kolonya. Mayor nga gingamit ini para pukanon ang sentimento nga makibanwahanon kag rebolusyonaryo nga mga baganihan, kag ginpalutaw nga mga baganihan ang mga traydor. Ginpalapnag ang pamensaron nga parlamentarista kag ang pagpati sa mga pasundayag nga eleksyon nga burges samtang ginapigos ang anuman nga pamensaron nga anti-kolonyal kag rebolusyonaryo.

Sa mga eskwelahan, ginhandang lokal nga mga papet para padalaganon ang kolonyal nga estado kag ekonomiya. Ginpa-eskwela sa Estados Unidos ang madamo nga estudyante nga pensyonado. Sila ang nagabug-os sang gulugod sang mga intelektwal nga ginasaligan sang imperyalismong EU sa sulod kag gwa sang kolonyal nga gubyerno.

Ang Simbahan nga Katoliko ang ginpabay-an nga magpalapnag sang sang pyudal nga kultura katulad sang pagpasugot kag pagtatap sa ginhimo sa pyudal nga sistema sa kaumhan. Ginpatuhoy sa imperyalismo nga US ang katampad sang simbahan halin sa kolonyalismo nga Espanyol. Gintu-on sa bag-o nga mga agalon ang mga pagdayaw sang mga pari.

7. Paano ginbatu-an sang katilingban ang kolonyal kag malapyudal nga paghimulos kag pagpamigos sang kolonyalismo nga US?

22 Kasaysayan

Maskin nagsurender kag nagpakigbuylog na sa mga manogsakop ang pamunu-an nga ilustrado sang gobyerno nga Aguinaldo, nagpadayon ang armado nga pag-away sa lain-lain nga bahin sang banwa. Mga halimbawa sini sang paghimakas sang mga Moro, Pulahan kag nanday Sakay.

Sadtong naga-umpisa pa lamang ang ika-20 nga siglo, naglutaw na ang mga unyon sang mamumugon kag mga asosasyon nga mangunguma, sa pihak sang makahas nga paglupig, pagpanabotahe, pagpanunto kag impiltrasyon sang imperyalismo nga US kag mga ahente sini. Sadtong dekada 1920, nagibwal ang madamu nga ispontanyo nga kakahasan sang masa bunga sang masingki nga diiskuntento. Nagwelga ang mga mamumugon sa Maynila kag ang mga mangunguma sa Sentral Luzon, Nabagatnan Luzon, Bisayas kag Mindanaw.

Sadtong 1925, nag-alsa ang mga Kolorum sa duha ka probinsya sa Mindanaw, sa Negros, Rizal, Batangas, Laguna, Pampanga kag Tarlac. Sa pihak sang hugot nga pagdumili sang mga kolonyalista nga US, padayon nga naggwa ang propaganda nga makibanwahanon kag mga human nga sining kapareho sang mga binalaybay, drama, estorya kag iban pa nga naga-unod sang mga pamensaron nga makibanwahanon.

Naglab-ot sa bag-o kag mas mataas nga halintang ang paghimakas sang masang mamumugon kag mangunguma batuk sa imperyalismo nga US kag tumandok nga pyudalismo sang gintukod ang Partido Komunista sang Pilipinas sadtong Nobyembre 7, 1930. Ang Rebolusyong Oktubre sang 1917 sa Rusya sang mapagsik nga pagsulong sang militante nga kahublagan sang mamumugon kag mangunguma kag sang malubha nga krisis sang kapitalismo sa bilog nga kalibutan.

Sa umpisa pa lang, gintinguha-an sang Partido nga isakongkreto ang unibersal nga kamatuoran sang Marxismo-Leninismo sa kongkreto nga kahimtangan sang katilingban nga Pilipino kag itaas ang rebolusyong Pilipino sa label sang bag-o nga tipo nga pungsodnon demokratiko nga rebolusyon.

Sadtong Mayo 1, 1931, makahas nga ginbungkag ang martsang bayan nga gin-organisa kag ginpamunu-an sang Partido. gindakop ang mga nagpamuno kag katapu sang Partido kag sang nagsunod nga tuig gindeklarar ini nga ilegal sang tuta nga Korte Suprema. Apang natabo ang mga ispontanyo nga pag-alsa sang mga mangunguma kapareho sang mga Kolorum sa Tayug, Pangasinan sang 1931 kag sang mga Sakdal sa Sentral Luzon kag Nabagatnan nga Luzon sang 1935.

Ang padayon nga paghimaks sang katilingban nga Pilipino, kadungan sang malubha nga krisis sang sistema nga kapitalista sa bilog nga kalibutan kag madasig nga paglapnag sang Maxismo-Leninismo, ang nagtulod sa imperyalismo nga US magpakuno-kuno nga ihatag ang kahilwayan sang Pilipinas. Gintukod ang tuta nga gobyerno nga Komonwelt kag ginsaulog ang ginluto nga Kumbensyon nga Konstitusyonal nga pareho nga kontrolado sang mga tuta nga tiglawas sang daku nga burgesya komprador kag sahi nga agalon mayduta. Sa sina ginhandang paghatag sang "lubos nga kahilwayan" sa Pilipinas.

G. Ang Paghimakas sang Banwa Batuk sa Manogsalakay nga Hapones

1. Nga-a ginsakop sang imperyalismo nga Hapones ang Pilipinas?

Bunga sang malubha nga krisis sang kapitalismo sa bilog nga kalibutan sang dekada 1930, naglutaw kag nakahari ang pasismo sa Alemanya, Italya kag Hapon. Naglunsad sang inaway nga imperyalista ang nasambit nga mga gahum para liwat nga tunga-tunga-on ang kalibutan, ginbuko sang mga imperyalista nga Hapones, paagi sa gyera, nga agawon halin sa mga imperyalismo nga US, Inggles, Pranses kag Olandes ang mga kolonya sang mga ini sa Asya. Bahin sang kabilugan nga plano nga ini ang pagsalakay kag pagsakop sang Hapon sa Pilipinas.

Ang pila ka tuig nga paghari sang imperyalismo nga Hapones sa Pilipinas ang ginkinaiyahan sang makahas nga paglupig sa pumuluyo kadungan sang makahas nga paghimulos kag pangumpiska sang mga propyedad para matustusan ang gyera nga mapanalakay sang Hapon sa bilog nga Asya.

2. Ano ang ginhimo sang lokal nga mga nagahari nga sahi sang nagsalakay ang imperyalismo nga Hapones?

Natunga sa duha ka paksyon ang mga daku nga burges nga komprador, agalon mayduta kag burukrata kapitalista. Nagpili ang tagsa ka paksyon sang imperyalista nga gahum nga dampigan nila. Wala nagsulod sa pensar nila nga iduso ang independensya kag soberenya sang Pilipinas batuk sa anuman nga imperyalista nga manogsakop.

Ang paksyon sang mga nagahari nga sahi nga ginapamunu-an ni Quezon ang nag-apin sa imperyalismo nga US. Nagupod sila sa pagpalagyo pakadot sa US, ukon di gani nagpatapu sa mga yunit gerilya nga ginapamunu-an sang mga imperyalista nga US ukon mga tinawo sini. Nagalagad naman ang paksyon nga ginapamunu-an ni Laurel sa mga bag-o nga amo nga imperyalista.

3. Paano ginbatu-an sang katilingban nga Pilipino ang mangosalakay nga Hapones?

Indi maayo nga nakahanda ang Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan para batu-an ang pagpanalakay sang imperyalismo nga Hapones. Bag-o ang gyera, nagsulod ang Partido sa pagpakig-isa nga prente nga anti-pasista sa gobyerno nga komonwelt kag ginpasingki nila ang mga anti-pasista sa gobyerno nga kahublagan sang mga mamumugon kag mangunguma. Sang 1938 nagsimpon ang Partido Komunista kag Partido Sosyalista, butang nga nagpadaku sa katapu-an kag

24 Kasaysayan

---

baseng masa sang Partido pero nagbunga naman sang pagsulod sa pamunu-an sang Partido sang mga ahente sang burgesya pareho nanday Lava kag Taruc. Sa paduso nila, nasingit sa konstitusyon sang ginsimpon nga partido ang mga kontrarebolusyonaryo nga probisyon nga nagasuporta sa kolonyal nga konstitusyon sang tuta nga gobyerno nga komonwelt. Ang polisiya sa antipasista nga nagahiliugyon nga prente ang tayuyon nga ginturse nila para ilulong ang Partido kag kahublagan masa sa parlamentarismo, pasipismo, paglagas sa mga kahilwayan sibil, kag ang pag-ampo sa imperyalismong EU kag kag sa papet nga Komonwelt nga gubyerno.

Masubra tatlo ka semana nga nasakop na sang mga Hapones ang Manila kag ara sa syudad sa gihapon ang liderato sang Partido Komunista sang Pilipinas. Naaresto ang mga lider sang Partido samtang nagamiting sa siyudad. Tuman ka klaro nga ginapakita sang hitabo nga ini ang kawad-on sang nagakaigo nga preparasyon sa gyera. Subongman, ginhiwat sa gihapon sang mga rebolusyonaryo nga kadre kag katapu sang Partido ang Kumperensiya sang Buro sang Sentral Luzon sang Pebrero 6, 1942 kag ila nga gindesisyunan nga pormahon ang hangaway sang banwa agud pakigbatuan ang mga manugsalakay nga Hapones. Bangud sini, naagom sang Partido ang dungog bilang nagaisahanon nga Partido nga nagdesisyon nga pakigbatuan ang mga pasista nga manugsalakay kag igiit ang soberanya sang katilingban nga Pilipino.

Gintukod sang Partido ang Hangaway sang Banwa KONtra sa Hapon (HUKBALAHAP) sang Marso 29, 1942 kag ginhugpong ang katilingban para sa armado nga pagpakigbato. Napamatud-an ang paging makibanwahanon sang mga Komunista kag Pula nga hangaway sa maisog nga pagbato kontra sa kaaway. Ginpukaw, ginmobilisa kag ginpamunuan sang mga makibanwahanon nga pumuluyo sa pag-agom sang malapad nga demokratiko nga gahum, ilabi na sa Sentral Luzon kag sa iban nga lugar sa Nabagatnan Luzon.

Apang ginsabotahe sang mga Lava kag Taruc ang armado nga paghimakas kag ang demokratiko nga gahum nga na-angkon sang masa. Sang ara na sa kasingki ang inaway gerilya, ginpatuman nila ang polisiya nga "mag-atras para magdependa". Ginbungjag sa magagmay nga grupo ang mga armado nga yunit sang hangaway sang banwa gani nadulaan sila sang inisyatiba kontra sa kaaway. Katulad ini sang polisiya nga "lie low" sang USAFFE nga pasibo nga naghulat sa pagbalik sang tropa sang Amerikano.

Ginsikway sang Partido ang traydor nga polisiya nga ini sang mga Lava kag Taruc sadtong Setyembre 1944 bangud man sang mabaskog nga pagpusisyon sang mga rebolusyonaryo nga kadre. LLiwat nga nagpagsik ang armado nga paghimakas apang wala nagdygay nga nagdungka sa Leyte ang mga tropa sang EU.

Pagkatapos sang gyera, ang Hukbalahap ang may pinakamabaskog nga puwersang gerilya, may pinakamalapad nga teritoryo nga sakop, kag may pinakadamu nga baseng masa sa tanan sang mga hubon gerilya nga kontra-Hapones.

Indi ang ang imperyalismong EU ang naghilway sa Pilipinas halin sa imperyalismo nga Hapones. Ang armado nga paghimakas sang Partido Komunista sang Pilipinas kag Hukbalahap kag iban pa nga makibanwahanon nga puwersang gerilya ang naglutos sa imperyalismong Hapones sa Pilipinas. Gin-ipit nila ang mga manugsalakay nga Hapon agud magguwa ang mga ini sa garison sa

siyudad kag sa kabanwahanan, kag malamon sang naga-alimbukad nga inaway banwa sa kaumhan. Nagbalik lamang imperyalismong EU agud liwat nga ipatuman ang kolonyal nga paghari sini sa Pilipinas.

Sa bilog nga kalibutan man, ang katilingban sang Unyon Sobyet sa pagpamuno ni Kaupod Stalin kag sang Partido KOMunista ang naghatag sang desaysibo nga dugmok sa pasismo. Sa bilog nga Asya, ang katilingban sang Tsina sa pagpamuno ni Kaupod Mao kag sang Partido Komunista ang nagpaluhod sa puwersa sang imperyalismong Hapones.

H. Ang Papet nga Republika sang Pilipinas

1. Paano gintukod sang imperyalismong EU ang papet nga republika sang 1946?

Pagkatapos sang Ikaduha nga Inaway Pangkalibutanon, ginsurender sang Estados Unidos ang direkta nga kolonyal nga paghari santo sa Layi Tydings McDuffie kag Konstitusyon sang Pilipinas. Apang, bag-o ang nominal nga paghatag sang independensya sa Pilipinas, ginsugurado sang Estados Unidos nga magpadayon ang dominasyon sini sa ekonomiya, pulitka, militar, kultura kag polisiya sa pagpakigrelasyon sa iban nga pungsod sang Pilipinas.

Ang paghatag sang bogus nga kahilwayan kag ang pagtukod sang isa ka papet nga republika ginhimo sang imperyalismong EU bangud sa nahadlok ini nga mag-ibwal anng isa ka inaway para sa kahilwayan sa Pilipinas. Reaksyon man ini sang EU sa madasig nga pagsulong sang mga banwa nga sosyalista kag mga rebolusyonaryo nga kagublagan para sa kahilwayan sa bilog nga kalibutan. Agud mamentinar ang kontrol sa Pilipinas, naghimo ang imperyalismong EU sang mayor nga pagbag-o sa estratehoya halin sa direkta nga kolonyal nga paghari pakadto sa indi-direkta nga mala-kolonyal nga pangginahum.

Ang Partido Komunista sang Pilipinas, sa pagtukod sang hangaway sang banwa kag nagalunsar sang inaway banwa kontra sa mga pasista nga Hapones, ang nagpabaskog kag ara sa pusisyon pagkatapos sang gyera para mangin epektibo bga armas sang pumuluyo kag makatungod sang importante nga papel sa kasaysayan sang Pilipinas. Sa Sentral Luzon, nagpangibabaw ang gahum pangpulitika sang hangaway sang banwa kag gubyernong banwa asta sa lebel sang mga munisipalidad. May mga armado nga yunit ang hangaway sang banwa asta sa Manila kag Nabagatnan Luzon. Para mabalik ang ila nga pagginahum, liwat nga naglunsar ang imperyalismong EU sa bulig sang mga lokal nga nagahari nga sahi sang gyera nga nagasalakay kontra sa katilingban.

26 Kasaysayan

Samtang determinado ang imperyalismong EU kag mga lokal nga nagahimulos nga sahi nga salakayon ang Partido, hangaway sang banwa kag ang mga pumuluyo, ang Partido kag ang rebolusyonaryo nga kahublagan waay nakahanda sa ideolohiya kag pulitika kontra sa pagbalik sang imperyalismong EU kag liwat nga pagpatuman sang pyudalismo sa kaumhan. Ginpalapnag sang mga Lava kag Taruc ang linya nga puro kontra-Hapones, ang pagdeklarar sang katampad sa gobyernong EU kag sa papet nga komonwelt nga gobyerno, kag ang paghandum nga makuha ang basbas sang mga sini sa pagpartisipar sang Partido sa parlamentaryo nga paghimakas. Sa ila linya nga parlamentarista kag palasurender, ang mga Lava kag Taruc ang naghulag bilang mga ahente sang imperyalismong EU kag mga lokal nga nagahari nga sahi sa sulod sang Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan.

Hugot nga ginbaton sang Hukbalahap ang mga tropa sang imperyalismong EU nga nag-agi sa Sentral Luzon halin sa Lingayen sadtong 1945. Nagbato ang iban nga yunit sang hangaway sang banwa upod sang mga tropa sang imperyalismong EU agud tabugon ang mga tropa nga Hapones sa erport sang Floridablanca, apang pagkatapos sang inaway sila naman ang ginsentrohan, gindisarmahan kag gintabog sang mga Amerikano. Sa Manila, ang Iskwadron 77 sang HUKbalahap nga mas una nga nag-abot sa siyudad ang gindisarmahan kag ginmasaker sa Malolos, Bulacan samtang nagapauli halin sa Manila.

Agud malupig ang pumuluyong Pilipino, gin-upod sang imperyalismong EU sa idalom sang Military Police Command ang mga tuta nga soldado sang USAFFE kag ang anay maka-Hapones nga Konstabularya sang Pilipinas. Ginsulsulan ang mga traydor nga agalon-may-duta nga liwat hugot nga kontrolon ang mga kadutaan nga ila ginbilin sang panahon sang gyera, sukton ang mga mangunguma sang wala nabayaran nga arkila kag organisahon ang mga pribado nga armado nga hubon nga ginatawag nga mga guwardiya nga sibilyan agud ipatuman ang pyudal nga paghari sa bulig sang militar nga pulisya.

Ginpahog kag ginpilit ang pumuluyo para mawasak ang gobyerno nga banwa sa mga probinsiya kag munisipalidad. Ginreyd sang EU Counter-Intelligence Corps ang pangkabilugan nga kuta sang Hukbalahap sa San Fernando, Pampanga. Sa bilog nga Sentral Luzon, pinpangdakop kag ginpangpreso ang mga kadre sang Partido, Pula nga hangaway kag ordinaryo nga pumuluyo. Ang mga masaker, asasinasyon, tortyur kag iban pa nga porma sang kapintasan ang ginhimo sang mga militar nga pulisya kag guwardiya nga sibilyan.

Gusto nga magbato ang mga pumuluyo kag ipadayon ang inaway banwa. Apang, ginpilit sang mga kontrarebolusyonaryo nga hubon nanday Lava kag Taruc ang linya nga natak-an na sa inaway ang pumuluyo kag kinahanglan nga magkampaniya para sa "demokratiko nga kalinungan". Ginpabugal nila ang bogus nga independensiya nga ginpangako sang imperyalismong EU. Ginsaylo sa siyudad ang mayor nga kuta sang Partido. Ginporma ang Demokratikong Alyansa para magpartisipar sa parlamentaryo nga paghimakas, mag-ikog sa reaksyunaryo nga tuta nga partido, kag magpagamit sa imperyalismong EU nga matukod ang isa ka peke nga republika. Ginhimo nga LIga sang mga Beterano nga Huk (Huk Veteran's League) ang Hukbalahap. Ang mga komite sang pumuluyo, nga napanday sa inaway nga kontra-pasista ang ginhimo nga mga sanga na lamang sang isa ka ligal nga asosasyon sang mangunguma kag gingamit para ipalapta ang ilusyon nga ihatag sang imperyalismong EU kag sang lokal nga reaksyunaryo ag reporma sa duta.

Napaslawan ang linya nga parlamentarista sang mga Lava kag Taruc sang gin-upangan ang pagpungko sa Kongreso sang pito (7) ka tiglawas nga napadaug sang alyansa nga Demokratiko nga Alyansa - Partido Nacionalista, agu mapaseguro nga makapasa ang mga tratado kag layi nga ginadikta sang imperyalismong EU.

2. Ano ang mga basehan nga kinaiya sang katilingban nga Pilipino sa idalom sang tuta nga republika?

Sa idalom sang tuta nga republika, ginpatindog sang imperyalismong EU ang isa ka sosyedad nga malakolonyal kag malapyudal. Wala ini sang basehan nga kinalain sa sosyedad nga kolonyal kag malapyudal nga direkta nga ginaharian sang imperyalismong EU bag-o ang Ikaduha nga Inaway Pangkalibutanon. ANg kinalain amo ang sa di-direkta nga porma sang pagkontrol kag paghari sang imperyalismong EU.

Nagapadayon ang pagkontrol sang imperyalismo nga US paagi sa sang mga lokal nga tuta nga daku nga burges komprador, daku nga agalon mayduta kag daku nga burukrata nga kapitalista. Gintuga sang imperyalismo nga US ang burukrata kapitalismo para magbulos sa anay sini nga kolonyal nga paghari. Sa sina matabunan sang imperyalismo nga US ang iya nga tayuyon nga dominasyon kag kontrol sa Pilipinas.

Sa esensya, nagapabilin ang gahum sang imperyalismong EU kag sang mga lokal nga tuta sini sa ekonomiya, pulutika, militar kag kultura. Nagapabilin man ang masingki nga pagpanghimulos kag ppagpamigos sang imperyalismong EU, pyudalismo kag burukrata kapitalismo sa malapad nga kubay sang masang pumuluyo: ang mga sahing mamumugon, mamngunguma, petiburges, kag pungsudnon nga burges.

Sa malakolonyal kag malapyudal nga sistema, padayon nga ginapalala ang pagpanghimulos samasa sang mamumugon kag mangunguma. Kada krisis sang kapitalismo sa kalibutan ang nagabunga sang mas hugot nga pagpuga sang mas daku nga ganasya sang imperyalismong EU. Nagabug-at nga nagabug-at ang pagpatuman sang mga mapanghimulos nga kondisyon sang mga dalagku nga burgesya komprador kag sahi sang dalagku nga agalon-mayduta. Nagalala tuig-tuig ang krisis sa ekonomiya kag naka-eksperyensya sang pagkapi-ot kag kaimulon maski ang mga petiburgesya kag pungsudnon nga burgesya. Padayon nga ginalubong sa pagpanghakroy ang malapad nga masa sang pumuluyo.

Ang sistema nga malakolonyal kag malapyudal ang ginapabudlayan sang duha ka nagagaruk kag nagahimumugto nga puwersa: ang dumuluong nga monopolyo kapitalismo kag ang tumandok nga pyudalismo. Agud makapabilin kag makapangibabaw, ginapunggan sang duha ka

28 Kasaysayan

---

puwersa nga ini ang pag-uswag sang mga puwersa sang produksiyon kag nagagamit sang pagpamigos sa pulitika. Ara sa pirmi nga krisis ang sistema nga ini.

3. Paano ginapabilin ang kontrol sang imperyalismong EU sa ekonomiya sang Pilipinas?

Bag-o ginhatag ang bogus nga kahilwayan sa Pilipinas, ginsiguro sang imperyalismong EU nga magapabilin ang kontrol sini sa ekonomiya sang banwa kag wala sang basehan nga magbag-o sa malakolonyal kag malapyudal nga pagkahintang.

Sang adlaw nga ginhatag ang bogus nga kahilwayan, ginpirmahan sang tuta nga presidente nga si Manuel Roxas ang Tratado sang RP - EU sa Pangkabilugan nga Relasyon (RP-US Treaty of General Relations). Ginasambit sa tratado ang pagpabilin sang mga kinamatarung sang EU sa mga propyedad kag base militar sini sa Pilipinas. Ginasisiguro man ang polisiya sa luwas nga nagasanto sa polisiya sa luwas sang EU.

Ginhimuslan sang EU ang pagkawasak nga bunga sang gyera. Ang paghatag sang bayad sa nagkalaguba sa gyera ginhiyot sa pagpadayon sang "hilway nga pagbinaligyaanay" kag mga ispesyal nga pribiliheyo sang mga monopolyo nga kapitalista sang EU. Ang bulto sang bayad sa mga guba nga dulot sang gyera nagkadto sa kompanya sang EU, matag-as nga burukrata, dalagku nga komprador kag agalon-may-duta. Ang pagkasakop liwat sang EU ang nagbunga san rekonstruksyon kag rehabilitasyon sang ekonomiya. Ginbalik ang mga establisimento sa pangguwa nga pagbinaligyaanay, pampubliko nga yutiliti, plantasyon kag pasilidad sa agrikultura, mga establisimento sa mina kag nakabase sa agrikultura nga planta sa pagproseso.

Sa Layi Bell sa Pagbinaligyaanay sang 1947, gin-obliga ang pagpalawig sang panahon sang "hilway nga pagbinaligyaanay", ang pagkahigot sang piso sa dolyar sang EU, kag ang pagligwat sa Konstitusyon sang Pilipinas para garantiyahan ang seguridad sang mga propyedad sang EU sa Pilipinas. Sa Parity Amendment sa Konstitusyon ginapasugtan ang mga nagapangapital nga EU sang 100% nga pagpanag-iya sa mga korporasyon nga ara sa sektor sang duna nga manggad kag pampubliko nga yutiliti. Ginpapirma ang tuta nga gobyerno sa nga kasugtanan nga nagagarantiya sa padayon nga pagnegosyo sang mga monopolyo nga kapitalista sang EU, pag-agum nila sang mga ispesyal nga pribilehiyo, pagpadayon sang kolonyal nga pagbaligya-anay, kontrol sang US sa mga intermidya nga industriya, kag kontrol man sa pinansya sang banwa. Pagkatapos, sa Kasugtanan nga Laurel-Langley sang 1954, mas ginpalawig ang pagpaluntad sang mga pribiliheyo nga ini.

Bangud sa madasig nga paglapad sang tagibang nga hilway nga baligya-anay nga kolonyal, gin-igo ang Pilipinas sang grabe nga krisis sa depisito sa pangluwas nga baligya-anay kag balayran sang 1949. Ginpaluntad, santo sa rekomendasyon sang Misyong Bill sang US, ang polisiya sa pagkontrol sa balayran pangluwas, para pat-uron ang padayon nga importasyon sang mga kagamitan sa produksyon kag iban pa nga mga esensyal nga produkto kag limitahan ang mga import nga pangkonsumo kag luho.

Ginengganyo sang nasambit nga polisiya ang paglambo sang manubo nga klase sang manupaktura nga mamag-an nga "import substitution" kag nakadepende sa teknolohiya, makinarya, hilar nga materyales kag kapital halin sa luwas. Nakaengganyo yadto sa paglambo sang negosyo sang pungsodnon nga burgesya nga Pilipino kag nagtuga sang polisiya nga "Pilipino Anay". Subongman, labi nga nagsingki ang tagibang kag dependyente nga kahimtangan sang ekonomiya; labi nga nagsingki ang kaimulon sang masang katilingban.

Halin sang mga ulihi nga tuig sang dekada nga 1950 ginduso sang US ang pagpaiway sa polisiya nga kontrol. gingamit sang US ang mga tuta nga rehimen nga Macapagal kag Marcos para kuha-on ang kontrol sa gwa kag sulod sang dumuluong nga kapital kag baligya-anay, labi pasingki-on nga ang kinaiya nga eksport-import sang ekonomiya, kag kontrahon ang mga nagasingki nga pagpanawagan sa pungsodnon nga industriyalisasyon. Ang pagtulod sang imperyalismong EU sa dekontrol kag liberalisasyon para sa dumuluong nga monopolyo nga kapital ginatulod man sang pagkakinahanglan nga magbukas sang mas malapad nga balaligyaan para sa sobra nga produkto kag mas malapad nga patag sang pagpangapital para sa sobra nga kapital, pagkatapos nga makabawi ang Nakatungdan nga Europa kag Hapon halin sa mga halit sang nagligad nga gyera kag nag-umpisa ang masingki nga pag-indisanay sang mga imperyalista para sa merkado kag sakop sang pagpangapital.

Halin sadtong nga una nga tinuig sang dekada 1960, ang International Monetary Fund ukon IMF kag ang World Bank (WB) ang matinkad nga nagtuhaw nga instrumento sang imperyalismo nga US agud magdikta sang mga polisiya sa ekonomiya, pagpangapital kag pinansya sang tuta nga guberno. Ginganyak sang mga ini ang dalagkuan nga pagpangutang sa luwas lag ang dalagkuan nga paggasto para sa mga imprakstruktura kag pasilidad nga suporta sa produksyon nga pang-eksport.

Sang 1967, ginpasar sang tuta nga rehimen ni Marcos ang Layi sa Pagganyak sa Pagpangapital bilang paghanda sa nagahilapit nga pagtapos sang Kasugtanan nga Laurel Langley kag mga kinamatarung nga pariti. Ginagarantiyahan sang nasambit nga layi indi lamang ang kinamatarung sa mga propyedad sang mga dumuluong nga nagapangapital, kundi pati ang ila kinamatarung kontra sa ekspropriyasyon sang mga nasambit nga propyedad. Ginakabig sining mga Pilipino nga nasyonal ang korporasyon nga may maksimum sang kwa enta porsyento (40%) sang dumuluong nga kasosyo para sa paagi sang pag-alalangot nga pagpanag-iyang sang mga korporasyon, mahimo nga magpagusa sang tindog kag mga kinamatarung sang Pilipino nga nasyunal ang korporasyon nga ara sa dumuluong ang mayorya nga pagpanag-iyang kag kontrol. May mga linya pa sang industriya kag pagpangapital nga ginapasugtan ang mga establisimento nga may dumuluong nga kasosyo nga lampas sa kwaarkila porsyento (40%).

Halin sa tuta nga rehimen ni Macapagal, nagdaku nga nagdaku ang bahin sang monopolyo kapitalismo nga Hapones sa dumuluong nga pagpangapital, dumuluong nga pautang kag pagbinaligyaanay sa luwas sang Pilipinas. Sang nagahingapos ang dekada 1960, ang bahin

30 Kasaysayan

---

sang Hapon sa pagbinaligyaanay sa luwas sang pungsod naglab-ot sa 30%, nagapanguha lamang sa US.

Labi pa nga naghugot ang pagkontrol sand dumuluong nga kapital sa ekonomiyang Pilipino kag ginahuthot ini paagi sa dalagku-an nga pagsuyop sang superganansya. Ang nagapadaku nga depisito sa balanse sa balayran ang nagakadto sa nagapagrabe nga pagsalig sa dumuluong nga pagpangutang. Nagalubha ang problema sa implasyon. Labi nga nagagrabe ang pagkaagrario, di-industriyal kag malapyudal nga kinaiya sang ekonmiya sang Pilipinas.

4. Paano ginpabilin ang pyudalismo?

Pagkatapos sang pangkalibutanon nga inaway ginarmasan kag ginayudahan sang imperyalismo nga US ang mga agalon mayduta para salakayon ang armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan nga nakatipon sang kusog sa paghimaks sa mga manogslakay nga Hapones. Bug-os kapintas nga ginsalkay kag gindugmok ang hangaway sang banwa subongman ang mga rebolusyonaryo nga asosasyon sang mangunguma kag mga indi rebolusyonaryo nga komite nila. Ang pagpatuman sang lubos nga pagkontrol liwat sang agalon mayduta sa kaumhan ang kinhanglan para sa pagpabilin sang sistema nga malakolonyal kag malapyudal.

Nagdugay tubtob sa kadam-an sang dekada nga 1950 ang kontra-rebolusyonaryo nga inaway bag-o nadugmok ang armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan mangunguma. Para magsabwag sang kakugmat sa masang mangunguma, ginbuy-an ang bug-os nga kusog sang kontra-rebolusyonaryo nga hangway nga tuta liwan pa ang mga armado nga civilian guards sang mga agalon mayduta kag mga tagalaygay nga US sa kontra-insureksyon.

Ang pagpabilin sang pyudal nga gahum sa malapad nga kaumhan kag pyudal nga pambubusabos sang kamot nga salsalon indi lang sang tuta nga estado kundi pati sang sari-sari nga pribado nga armado nga grupo sang mga agalon mayduta, nga ginakumbinar sa paggamit sang reaksyunaryo nga laye, korte kag burukrasya nga kontrolado sang mga agalon mayduta kag mga reaksyunaryo nga kakunsabo nila, kag sa patriyalkalismo kag relihiyon.

Sa handum nga tiplangon ang masang mangunguma kag agawon sa rebolusyonaryo nga kahublagan ang inisyatiba sa pulitika, ang mga tuta nga rehimen nga Magsaysay, Macapagal kag Marcos ang nagpagwa sang mga laye sa paltik nga reporma sa duta nga nagapakuno-kuno nga para sa pagtapos sang pyudal nga paghimulos kag pagpamigos kag pabor sa mga mangunguma. Apang ang mga ini ang puno sang buslot para mapabili kag mapangapinan sang mga agalon mayduta ang ila nga gahum sa ekonomiya sa kaumhan.

Ang mga paltik nga programa sa ekspropriasyon sang kaduta-an sang mga agalon mayduta ang ginpaidalom sa polisiya nga "makatarungan nga kabayaran" kag "makatarungan nga presyo sa merkado". Buotsilingon, kung gusto nga magkaduta sang mga mangunguma, kinhanglan nga baklon nila ini sa tuman ka taas nga balor nga ginadikta sang mga agalon mayduta, pagtaas sang arkila sa duta kag presyo sang duta, kag laib nga pagsingki sang paghimulos sa masang mangunguma.

Nagpagwa si Magsaysay sang laye nga nagagarantiya kuno sa pwesto sang mga kaupod sa duta nga ila nga ginuma. Pero ang matuod nga labi nga ginbunga sadto amo ang paggarantiya sa pribilehiyo sang mga agalon mayduta nga padayon nga magpanagiya sang malagpan nga kaduta-an. Ang programa sa pagkaayu sang mga halambalnon tuho sa duta ang gingamit para tabunan kag himu-on nga lehitimo ang pagpangamkam sang duta sa mga prontera. Gintukod ang ACCFA (Agriculture Credit and Cooperative Financing Administration) para buligan kuno ang mga mangunguma, pero ang mga paltik nga kooperatiba ang nagtupa lang sa kontrol sang mga agalon mayduta, usurero nga komersyante, burukrata kag manggaranon nga mangunguma.

Ginhatagan sang tuta nga rehimen nga Macapagal nga Kodigo sa Reporma sa duta nga Pang-agrikultura. Ginadeklarar sang Kodigo ang relasyon nga kaupod nga "kontra sa polisiya nga pampubliko" kag ginpangako nga hilwayon kuno ang masa nga kaupod. Upod sini, ginpaseguro sa tanan nga agalon-may-duta nga hatagan sila sang makatarungan nga bayad kung kuhaon sang reaksyunaryo nga gubyerno ang ila duta. Wala sang pondo ang reaksyunaryo nga gobyerno kag mas waay sang kapasidad ang masa nga kaupod nga bayaran ang mataas nga bili sang duta agud mabakal ang sobra sa pila ka tinipik lang sang duta.

Agud mapatuhaw nga wala na ukon nadula na ang relasyon nga agsa, gintalana sang Kodigo ang pagpaluntad sang buwisan bag-o ang ekspropriasyon sang duta. Ginpat-od ang arkila nga pagabayaran sang agsador sa baynte singko porsyente (25%) sang kinaandan nga tuigan nga neto nga ani base sa tatlo ka tuig nga normal nga ani. Obligado siya nga aku-on ang tanan nga gasto sa pagpanguma kag magbayad sang ginatalana nga arkila anuman ang resulta sang ani, mag-angkon man sang baha, tagtuyot ukon peste. Wala matuod nga nagnubo ang arkila sa buwisan; isa lang ini nga porma sang pagagsa.

Bug-os nga pabugal nga gindeklarar sang tuta nga rehimen nga Marcos ang pagpalapad sang sakop sang paltik gna reporma sa duta. Pero wla sang kwarta ang reaksyunaryo nga gobyerno para tigayunon ang ginatawag sini nga programa sa reporma sa duta. Bag-o pa man ang paghari sang militar mas nakilala ang tuta nga rehimen nga Marcos sa pagpasingki sang pasista nga kakahas batuk sa masang mangunguma kag nagpanibag-ong-kusog nga rebolusyonaryo nga kahublagan sa kaumhan kag kasyudaran. Ginagamit sang pasista nga tuta nga rehimen ang Monkees, BSDU (Barrio Self-Defence Unit), Home Defense Forces, Special Forces, Provincial Strike Forces kag iban pa nga hubon sang manogpatay-tawo para manalakay kag mamahog sa pumuluyo. Naglapnagon ang mga masaker, madamu-an nga pang-aresto, pangidnap, asasinasyon, pagpanglugos, panunog, pangilkil, kag pamentaha sa mga balay. Bag-o pa man ang pasista nga paghari nga militar, nagluntad na ang brutal nga terorismo nga militar sa malapad nga bahin sang kaumhan.

Sang mga ulihi nga tuig sang dekada nga 1960, naubos ang prontera. Naubos na ang malagpad nga bakante nga kadutaan nga pwede nga buksan kag baungkalon sang mga mangunguma nga gutom sa duta. Labi nga naggrabe ang monopolyo sang mga agalon mayduta sa

32 Kasaysayan

---

mga kaduta-an nga ulumhan kag ang lain-lain nga porma sang pagpanghimulos nga pyudal kag malapyudal. Labi nga naglala ang kawawad-on kag katublag sa kubay sang masang mangunguma.

5. Paano ginapabilin sang imperyalismong Estados Unidos ang kontrol sini sa reaksyunaryo nga pulitika sang Pilipinas?

Ang subong nagaluntad nga reaksyunaryo nga estado ang klaro nga tuga kag instrumento sang imperyalismo nga Estados Unidos kag sang mga lokal nga nagahari nga sahi agud ipatigayon ang ila makasahi nga interes kag lupigon ang mga pumuluyo. Mga ahente kag tiglawas nila ang mga burukrata kapitalista nga naga-uyat sa reaksyunaryo nga gubyrno. Gingamit sang mga burukrata kapitalista ang ila pusisyon agud magpamanggaran kag mas magpalapad sang ila kaugalingon nga pang-ekonomiya nga interes.

Sa pagkapot sang mga tuta nga opisyal nga pilipino sang tanan nga pusisyon sa pungsudnon nga administrasyon, , mas nagbaskog ang burukrata kapitalismo. Gingamit sang mga opisyal sang gubyrno ang ila mga responsibilidad pampubliko para makapang-reyd sang pungsudnon nga kaban sang manggad, makakuha sang parte sa nga kontrata nga pautang kag proyekto nga pampubliko, kag makahugakom sang mga propyedad kag kadutaan.

Ang imperyalismong EU ang ultimo nga nagadesisyon sa pag-ilis sang mga nagapanguna nga opisyal sang tuta nga gubyrno. Ginasiguro sini nga ang pinakamasaligan sa mga tumandok nga ahente ag nagapungko sa nga desaysibo nga katungdanan. Sa mga pagguwa nga eleksyon, ginagamit sang imperyalismong Estados Unidos kag sang mga nagahari nga sahi ang terorismo kag kwarta agud pagaugon ang ila mga tiglawas.

Bag-o ang inaway pangkalibutanon, ginpasugtan sang imperyalismong EU ang Partido Nacionalista nga magdomina sa tuta nga pulitika bagud sa maayo sini nga pagpakuno-kuno nga pabor ini sa kahilwayan samtang ginapunggan ang pumuluyo sa paggiit sang ila mga soberano nga kinamatarung. Pagkatapos sang gyera, ginsuportahan sang imperyalismong EU ang pinakareaksyunaryo nga bahin sang Partido Nacionalista sa paghamulag kag pagporma sang isa pa ka partido nga agud mapaluntad ang sistema sang duha ka partido nga nagabantayanay para pareho sila nga siguruhon nga magpabilin sa sulod sang sistema nga malakolonyal kag malapyudal.

Ang Partido Nacionalista kag Partido Liberal ang nagkutkunay sang baho ilabi na sa isyu sang korapsyon apang pareho sila nga nagalikaw sa mga pundamental nga isyu kaangot sa pyudal kag dumuluong nga paghari. Nagaisa sila sa pagpaulipon sa imperyalismong EU kag mga lokal nga mapanghimulos, kag sa paghandum sang pribado nga manggad. Banggianay lamang sang mga paksyon kag grupo ang mga pinakagrabe nga banggi-anay nila. Masako sila sa mga awayan tuhay sa nakurakot sa kolonyal nga burukrasya. Ang mga lider kag kampon sang duha ka partido sa lain-lain nga lebel ang madali nga nagasaylo-saylo depende sa kung ano ang matawhay kag mapuslanon sa ila nga personal kag paksyunal nga interes.

Ginatinguha-an sang mga burukrata kapitalista nga pasaligon ang masa sa ilusyon nga may demokratiko nga pagpili sa mga eleksyon. Pero ang mga partiod panggpulitika nga ini ang mga pangdekorasyon lang sa mga dinastiya sang mga komprador kag agalon mayduta nga may uyat sa poder. Pirme ginaseguro sang imperyalismo nga US kag mga lokal nga manoghimulos nga sahi ang solo nga ang mga partiod pangpulitika kag kandidato nga nagaserbe sa interes nila ang hatagan sang permiso sa mga eleksyon kag mag-angkon sang panggasto para magpadalagan sang kandidato sa burukrasya.

Ang mga dumuluong nga kapitalista, daku nga burgesya komprador kag daku nga agloon mayduta ang nahatagan sang pinansya sa makatuhay nga grupo sa eleksyon para makasegurado nga diin man ang maggwa, madinalag-on ang mga pwera sang kontra-rebolusyonaryo kag pierde naman ang malapad nga masa sang pumuluyo nga gintunto para magboto.

Masami paagi lang sa paghatag sang mas daku nga pundo sa paborito nila nga mga kandidato mapakita sang mga manoghimulos nga ini kung sin-o ang gusto nila. Ang pangkabilugan nga resulta sini ang padayon nila nga nagamit nga instrumento ang reaksyunaryo nga gobyerno kag padayon nga nakakuha sang kaugalingon nga ganansya ang mga burukrata kapitalista sa pagpabilin sang pagkahimtang nga malakolonyal kag malapyudal.

Ang partido nga yarasa poder bangud may kontrol sa pundo kag mga pasilidad sang gobyerno ang nakabentaha sang husto sa partido nga oposisyon. Dugang pa nga nagamit sini sa pangdaya kag terorismo ang maskin bahin lang sang reaksyunaryo nga armado nga pwera. Subongman, mas daku ang pundo nga uyat sang imperyalismo nga US kag lokal nga mangohimulos nga sahi. Kontrolado nila ang pinakagamhanan nga mass media. Puede nila nga paandaron ang ila nga gahum sa ekonomiya kag pulitika para palaptahon ang propaganda nga pabor sa kaugalingon nila nga mga polisiya kag interes. Para maitura nga tanga ang nagahari nga partido, bastante na nga untaton sang mga imperyalista nga US abg pagpautang sang kapital sa reaksyunaryo nga gobyerno, o manipulahon sang mga lokal nga sahi nga mangohimulos ang presyo sang mga pangunahon nga baligya-anay. Liwan sa tanan nga hukos-pukos nga ini, obligado nga pamatyagan pirme sang mga tuta nga pulitiko kung kaysin-o ginakiling sang imperyalismo nga US ang reaksyunaryo nga armado nga pwera. Gani ang kapalaran sang sin-o man nga partido, kung mangin mayorya ukon minorya nga ini, ang nakasandig sa kagustuhan sang imperyalismo nga US kag mga lokal nga manoghimulos nga sahi, ang superyor nga mga gahum yarasa likod sang bilog nga tuta nga estado.

Pirme man nakahanda ang pwera militar sang US kag ang kontrolado sini nga tuta nga hangaway kung kinahanglanon man nga pwersado nga pahalinon ang sin-o man nga uyatan sang gahum sa tuta nga gobyerno. Padayon nga nauyatan sang imperyalismo nga US ang gahum militar sa banwa paagi sa masobra baynte ka base kag instalasyon militar sa mga estratehiko nga lugar kag pagkontrol sa Armado nga Kusog sang Pilipinas (AFP) nga nakasalig sa US kag indoktrinasyon, estratehiko nga pagplano, treyning sang tag-as nga opisyal kag suporta panglohistika. Mas

34 Kasaysayan

---

mabaskog di hamak ang impluwensya sang JUSMAG (Joint U.S. Military Assistance Group) sa matag-as nga opisyal sang AFP sangsa tuta nga pungsodnon nga gobyerno sibil.

Ang AFP ang pinakamasaligan nga organisasyon nga tuta sang US sa Pilipinas kag siya nga pinaka-antagonistiko sa mga handum nga pungsodnon kag demokratiko sang katilingban nga Pilipino. Ang mga handum nga ini ang pirme nga ginakasal-an nga komunismo sang AFP. Kag ang demokrasya ang pirme ginpatuhaw nga katumbas sang pro-imperyalismo, anti-komunismo kag pagserbe sa mga mangohimulos nga sahi. Bangud kontrolado sang US ang pangunahon nga parte sang gahum pang-estado, lubha nga sunod-sunuran sa imperyalismo nga US ang tuta nga gobyerno.

6. Paano ginapabilin nga nagaserbe ang kultura sa imperyalismo nga US kag pyudalismo?

Nagapabilin ang makahuluga nga impluwensya sa kultura kag edukasyon sang mga ahensya sang Estados Unidos pareho sang AID, U.S. Education Board, Peace Corps kag mga pundasyon nga imperyalista pareho sang Pundasyong Asya, Pundasyon nga Rockefeller kag Pundasyong Ford. Paagi sa ila nga "bulig" nga kwarta, teknikal kag kagamitan, kag sang lain-lain nga programa sa kultura kag edukasyon, ginapalpnag kag ginapangibabaw ang kultura kag mga kaisipan nga kolonyal, pyudal kag kontra-rebolusyonaryo sa Pilipinas.

Para palapnagon nga modelo ang "kabuhi-Amerikano" kag pamtukan ang mga kaisipan para sa pungsodnon nga kahilwayan kag demokrasya, ginatib-ong ang bayluhanay sang mga estudyante. Gingamit ang mga kurso sang pagtu-on, pati ang mga "bulig" kag pautang sa mga unibersidad, para ipagwa ang mga polisiya nga imperyalista, hubugon ang isip sang mga intelektwal kag hatagan sila sang kahanasan para epektibo nga makapagserbe sa mga nagahari nga sahi. Ginagamit man ang mga institusyon sa edukasyon para sa paniktik kag panalawsaw sa kontra-insureksyon.

Kontrolado sang imperyalismo nga US kag pyudalismo ang masmidya. Ang mga polisiya sang mga pamantala-an kag magasin, radyo kag telebisyon ang impluwensyado kundi man kontrolado sang mga imperyalista nga US, daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta nga nagapanag-iya ukon pinakadalagku nga nagapaanunsyo. Ginapalpnag ang mga pelikula nga Amerikano para magtubo kag magtib-ong sang mga kaisipan nga kolonyal kag burges.

Ang Simbahan nga Katoliko kag mga relihiyon ang ginagamit sang mga nagahari nga sahi, ilabi na sang mga agalon mayduta. Ginahatagan ang mga ini sang mga donasyon kag bulig sa nagkalain-lain nga pamaagi agud padayon nga magpapel sa paghilo kag pagpanggamto sa pamensaron sang pumuluyo.

7. Ano ang sandigan nga kinaiya sang polisiya pangluwas sang tuta nga gobyerno?

Maluwas sa kontrol sa ekonomiya, pulitika kag kultura sang malakolonyal kag malapyudal nga sosyedad, dikta sang imperyalismo nga US ang polisiya pangluwas sang tuta nga gobyerno. Sandigan nga kinaiya sang polisiya nga ini ang paging sunud-sunud sa mga plano kag programa sang imperyalismong EU sa relasyon internasyonal. Sa mga pagtililipon nga internasyunal, daw mga loro ang mga tiglawas sang tuta nga gubyerno sang Pilipinas nga nagasulit kag nagapatigayopn sang mga panindugan kag paglantaw sang gubyernong US.

Halin sadtong nagahingapos ang Ikaduha nga Gyera Pangkalibutanon, ginsuportahan sang tuta nga gubyerno sang Pilipinas ang mga plano sang imperyalismong EU sa Asya pareho sang kampanya nga kontra-Tsina, gyera nga magsalakay sa Korea kag sa Indotsina, liwat nga pagbuhi sa militarismo nga Hapones, kampanya agud himuon nga lehitimo ang "Malaysia" nga ginimbento sang mga imperyalistang EU kag Britaniko, kag pagsuporta sa sapat-sapaton nga paglupig kag pagsalakay sang grupo ni Suharto sa pumuluyong Indones, kag sa pagpatindog sang Zionista nga estado sang Israel nga naglapak sa kinamatarung sang pumuluyong Palestino.

Nagpadala ang tuta nga gobyerno sang mga tropa nga Pilipino sa Korea sang 1950 kag sa Byetnam sadtong 1967 agud suportahan ang gyera nga manugsalakay sang imperyalismong EU.

8. Paano ginpadayon sang pumuluyong Filipino ang paghimakas para sa pungsudnon nga kahilwayan kag demokrasya sa idalom sang tuta nga republika?

Sobra-sobra ang pagkamalaut sang pumuluyo sa mapintas nga pagbalik sang imperyalismong EU kag pyudalismo kag sa padayon nga pag-ipit sa Partido, hangaway sang banwa kag rebolusyonaryo nga kahublagaan. Sa pihak sang pagpagamit sang mga Lava kag Taruc sa mga nagahari nga sahi, nag-ibwal ang ispontanyo nga mga pagpakig-away sang masa kontra sa mga pagsalakay sang kaaway.

Sang 1949, nagpangibabaw sa sulod sang Partido ang panan-awan nga nagakilala sa pagkakinahanglan sang armado nga paghimakas. Dala sang sunud-sunod nga pagkalutos sa parlamentaryo nga paghimakas kag pagpamilit sang mga kadre sang Partido kag sang rebolusyonaryong masa, natulod sang mga Lava kag taruc nga dal-on ang linya sang armado nga paghimakas. Apang ginsabotahe man nila ini paagi sa adbenturista nga linya nga agawon ang gahum pangpulitika sa bilog nga Pilipinas sa sulod sang duha ka tuig. Dululungan nga ginpasalakay ang mga yunit sang hangaway sang banwa sa mga kapitolyo, syudad kag kampo sang kaaway nga wala sa panahon. Dala sang linya nga ini, ginkaladkad sang mga Lava kag Taruc ang Partido kag Hangaway sang Banwa sa masyado ka daku nga pagkalutos.

Panahon sang singki nga pagpamigos sa pumuluyo ang bilog nga dekada sangg 1950-1959. Nagpangibabaw ang mabalasik nga antikomunismo kag ang wala sang pagpangduha-duha

36 Kasaysayan

---

nga pagpakamahala sa mga bagay nga Amerikano. Sang umpisa sadtong 1954, nagtipyok ang mga Lava kag Taruc sa pagsurender kag pagtunaw sa organisasyon sang Partido kag hangaway sang banwa. Bunga sini, nagbulusok ang organisado nga rebolusyonaryo nga paghimaks sang masa maluwas sa iban nga parte sang Sentraal Luzon nga may mga pursigido nga mga yunit sang hangaway sang banwa. Ang pungsudnon nga burgesya, sa pagpamuno ni Recto, ang nakapanguna pa sa pagpalapnag sang propaganda nga anti-imperyalista. Santo sa ila kinaiya nga makasahi, ang paghulag sang pungsudnon nga burges ang nalimita sa burges nga parlamentarismo kag paglagas sa mga probisyon sang reaksyunaryo nga konstitusyon.

Sang Marso 14, 1961, liwat nga nabuhi ang kontra-imperyalista nga kahublagan masa sang nagpahayag ang mga kabataan-istudyante kontra sa anti-komunista nga pagpang-ipit sang tuta nga Kongreso. Sugod sadto, padayon nga nagpagsik kag naglapad ang rebolusyonaryo nga kahublagan masa tubtob sa dalagkuan nga mga paghulag sa nagapropaganda para sa pungsudnon nga kahilwayan kag demokrasya kag mga paghimakas sang masa sang mga mamumugon, mangunguma, kag estudyante.

Sang Disyembre 26, 1968, liwat nga gintukod ang Partido Komunista sang Pilipinas sa teoretikal nga pundasyon sang Marxismo-Leninismo-Kaisipang Mao Zedong. Ginasiway sini ang traidor nga linya sang mga Lava kag Taruc kag ginatib-ong ang insakto nga linya sang demokratiko nga rebolusyon sang banwa. Gindeklarar sang Partido nga bunga sang malala nga krisis sang nagahari nga sistema, indi na makahari sa daan nga pamaagi ang mga nagahari nga sahi. Nagahandum sang rebolusyonaryo nga pagbag-o ang pumuluyo, kag liwat nga gintukod ang rebolusyonaryo nga Partido sang proletaryado agud pamunuan sila.

Mayor nga gindeklarar nga mga armas sini ang armado nga paghimakas kag nagahilugyon nga prente. Sa pagpamuno sang Partido, gintukod sadtong Marso 29, 1969 ang Bag-o nga Hangaway sang Banwa agud ipatuman ang armado nga paghimakas, reporma nga agraryo kag pagtukod sang baseng masa sa kaumhan. Liwat nga nag-uswag ang inaway gerilya sa bilog nga pungsod, kag militante nga nagsulong ang rebolusyonaryo nga kahublagan masa sang mga mamumugon, mangunguma, kabataan-istudyante kag kababainhan.

Isa ka serye sang mga aksyon protesta nga ginpamunuan sang militante nga mga organisasyon sang kabataan kag estudyante ang naglupok sa Manila sandting Enero asta Marso 1970. Nakilala ini nga Bugso sang Una nga Kwarto sang 1970 (First Quarter Storm of 1970), ginpuwesto sang gamhahan nga kahublagan nga ini sa pungsudnon nga adyenda sa pulitika kag kultura ang mga yabi nga isyu sang imperyalismo ng EU, pyudalismo, kag burukrata kapitalismo. Ginpalapnag sini ang panawagan sa pungsudnon demokratiko nga rebolusyon sa lebel nga wala sang kaangay sa nagligad. Gindala ini sa bag-o nga pagtimbuok sang rebolusyonaryo nga paghimakas kag militansya sang pumuluyong Pilipino.

Nagpanawagan ang mga intelektwal kag pila ka mga tradisyunal nga lider nga Moro sang pagpakigbato sang ila kinamatarung sa pagdesisyon sa kaugalingon kag paghimakas kontra sa pungsudnon nga pagpamigos. Nag-umpisa sila nga mag-organisa, maglunsar sang mga militante nga aksyon kag naghanda para sa armado nga paghimakas.

9. Paano ginbalabagan kag ginlupig sang tuta nga gubyrno ang rebolusyonyo nga kahublagan?

Samtang mas ginapabakod ang kontrol sa sosyedad sang imperyalismong EU, pyudalismo, kag burukrata kapitalismo, padayon nga gingamit sang reaksyunaryo nga tuta sang gubyrno ang kontra-rebolusyonyo nga duha ka taktika kontra sa militante nga pagpursigi sang Partido kag rebolusyonyo nga masa nga isulong ang handum nga pungsudnon-demokratiko.

Sa idalom sang tuta nga republika, nagtuhaw kag nagsingki ang pasiso, ang paggamit sang mapintas nga kusog sang estado kontra sa pumuluyo. Ang pasismo sa pungsod ang nakaugat sa burukrata kapitalismo nga gintukod sang imperyalismong EU sa idalom sang tuta nga republika. Ang mga burukrata kapitalista ang mayor nga nagasalig sa paggamit sang militar nga kapintas agud lupigon ang paghimakas sang pumuluyo kag amligan ang interes sang imperyalistang EU, dalagku nga burges komprador, kag dalagku nga agalon-may-duta pati na ang kaugalingon nila nga interes.

Nabuhi kag nagbaskog ang pasismo umpisa sadtong panahaon sang tuta nga rehimen ni Roxas. Ginsalakay ni Roxas ang masang mangunguma para mabalik ang gahum sang mga agalon-may-duta sa kaumhan. Pinakamalaut nga pasista nga krimen niya ang masaker sa Maliwalu kag Masico. Si Quirino naman ang naggyera kontra sa Partido, hangaway sang banwa kag masa. Sa kasiyudaran, gindeklarar nga ilegal kag ginsalakay ang mga organisasyon kag kahublagan nga rebolusyonyo sang mga mamumugon kag gin-ipit ang mga progresibo nga asosasyon sang mga intelektwal. Si Magsaysay ang nagtapos sa mapintas nga pagpusa sa Partido kag hangaway sang banwa kag nag-utok-utok sa Layi nga Kontra-Subersyon. Ginpatuman ni Garcia ang Layi nga Kontra-Subersyon kag ginlunsar niya ang lapnagon nga kampanya nga anti-komunista. Sadtong panahon ni Macapagal, mapintas nga ginlupig ang mga paghimakas sang mga mamumugon, mangunguma kag istudyante.

Naglab-ot sa pinakarurok ang pasismo sa idalom sang tuta nga rehimen ni Marcos. Ginpalapnag sini ang militarisasyon kag gintukod ang madamo nga yunit sa kontra-insureksyon. Maskin bag-o pa ang paghari nga militar, ang tuta nga rehimen ni Marcos ang grabe nga ginkangil-aran sang pumuluyo bangud sa mga masaker, pagkidnap, madamuan nga pagpangdakop, pagpamatay, pagpanglugos, pagpangsunog, pagpangilio kag pagpanunto sini sa kaumhan kag kasyudaran.

Bangud sa buang-buang nga paghandum nga puggan ang padayon nga pagsulong sang rebolusyonyo nga armado nga paghimakas kag kahublagan masa ka kaumhan kag kasiyudaran, ginhimo sang tuta nga rehimen ni Marcos ang tanan nga pasista nga pagpamigos. Una sini nga gingamit ang mga "task force" kontra sa hangaway sang banwa kag masa sang mangunguma. Ang sunod, ginsuspindi ang kasulatan nga habeas corpus agud hilway nga masalakay ang mga

38 Kasaysayan

---

rebolusyonaryo nga kahublagan sa kaumhan kag kasiyudaran. Sadtong Setyembre 21, 1972, ginpatuman sang tuta nga rehimen ni Marcos ang paghari sang militar.

Kadungan kag kakumbinasyon sang kontrarebolusyonaryo nga pasista nga kapintas, gingamit sang tuta nga gubyerno ang nagkalain-lain nga pamaagi sa pagpanunto agud ihilayo ang masa sang pumuluyo sa matuod-tuod nga rebolusyonaryo nga banas kag pasundon sila sa kagustuhan sang imperyalismong EU kag mga lokal nga reaksyunaryo nga nagahari nga sahi.

Sanday Roxas kag Quirino ang mga presidente nga hayagan nga nagluhod-luhod sa imperyalismong EU kag waay naghinago sang ila dalagku nga burges-komprador kag dalagku nga agalon-may-duta nga tindog. Lain sa ila sa Magsaysay, nga ginlibod sang mga propagandista nga Amerikano bilang "abyan kag tagadepensa sang magagmay nga tawo". Nagpostura man nga makibanwahanon kag makamasa ang tanan nga mga nagsunod nga presidente, maski sa kamatuoran nga nagapadayon sa pagserbe sa interes sang EU. Ginpaguwa ni Garcia ang islogan nga "Pilipino Anay" sa atubang sang nagabaskog nga kahublagan anti-imperyalista. Ginhambal ni Macapagal nga isa man lang siya nga "imol nga bata" nga nakalab-ot sa Malakanyang. Nagpakuno-kuno si Marcos nga kampion sang "demokratiko nga rebolusyon" kag "nasyunalismo".

Nangin gawi na sang mga nagahari nga tuta nga mga rehimen ang pagpaguwa sang mga progara kag layi nga daw para sa pungsod kag sa masa, apang sa kamatuoran ang mas nagapabaskog sang kontrol sang imperyalismong EU kag tumandok nga pyudalismo. Madumduman ang nagkalain-lain nga layi sa bogus nga reporma sa duta nanday Magsaysay, Macapagal, kag Marcos; ang kampanya kontra sa mga reteyler nga Tsino kag Kasugtanan nga Laurel-Langley sang panahon ni Magsaysay; ang Tratado sang Hapon kag Pilipinas sa Pagka-abyan, Komersyo kag Nabigasyon kag ang mga pagguwa sa negosasyon bahin sa mga baseng militar sadtong panahon ni Garcia; ang polisiya nga dekontrol kag "bukas nga ganhaan" sang panahon ni Macapagal; kag sadtong antes maglayi militar, ang pagpatuman ni Marcos sa "bukas nga ganhaan", ang mga layi nga nagaganyak sa dumuluong nga pagpangapital, ang mga proyekto nga imprastruktura, ang "floating rate" kag madamo pa nga iban.

I. Ang Pasista nga Diktadura nga US-Marcos

1. Nga-a ginpatuman ang pasista nga pagahari nga diktador sang hubon nga US-Marcos?

Ginpatuman sang nagahari nga hubon nga US-Marcos ang pasista nga paghari nga diktador para dampigan ang sistema nga malakolonyal kag malapyudal kag labi pa nga pasingki-on ang paghimulos nga kolonyal, pyudal kag malapyudal. Tuman na ka grabe ang krisis sang sistema nga malakolonyal kag malapyudal gani ang imperyalismong US kag lokal nga daku nga burgesya komprador kag sahi nga agalon mayduta ang indi na makahari sa anay nga pamaagi nga may dekorasyon sang mga institusyon kag proseso nga burges liberal.

Nag-umpisa nga magdaku ang rebolusyonaryo nga mga pwersa sang partido nga proletaryo, ang hangaway sang banwa bnga nakabase sa mangunguma kag ang pungsodnon nga nagahiliugyon nga prente. Ginduso man sang mga ligal nga pwersa sang pungsodnon demokratiko nga kahublagan ang paghatag sang katapusan sa malakolonyal kag malapyudal nga sistema. Samtang , indi na man madesisyunan sa anay nga malinong nga pamaagi ang eleksyon ang mga banggi-anay sang dalagku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta.

Sang mga ulihi nga tuig sang dekada 1960 labi nga naggrabe ang sosyo-ekonomiko nga krisis bunga sang kawawad-on sang maskin ano nga sandigan nga industriya nga pundasyon sang moderno nga industriya, pagkapaqlaw maskin gintawag nga manupaktura nga import-substitution (liwat nga pag-impake kag pag-asebol), pagkahubas sang pronter a kag madasig nga akumulasyon sang duta sang mga dumuluong kag lokal nga manoghimulos, kag madasig nga pagdiutay sang pangkalibutanon nga kapitalista nga merkado para sa mga eksport nga hilaw nga materyales. Naggrabe ang krisis sa pinansya nga bunga sang paghabok sang depisist sa baligya-anay, utang sa dumuluong, depisist sa badyet kag utang sang gobyerno sa sulod sang pungsod. Sadtong 1970 nagbagkas ang balor sang piso nga labi nga nagpadaku sa gasto sa importasyon, nagbunga sang nagaarangkada nga implasyon kag nagpalubha sa pagantus sang masa sang katilingban.

Labi nga nagdalom kag naglala ang diskontento sang malapad nga masa. Nagakaakig ang mga militante nga aksyon masa sa Mayni la kag iban pa nga syudad. Ang pabuko sang mga reaksyunaryo nga ibandera ang kontrarebolusyonaryo nga islogan nga "malinong nga rebolusyon" ang ginlunod sang rebolusyonaryo nga islogan sang masa nga "malawigan nga inaway banwa" nga sabat sa pasista nga brutalidad sa ila, kag sabat man sa pasulit-sulit nga pamahog sang tuta nga rehimen nga Marcos nga promal nga ideklarar ang laye militar. Paagi sa tuta nga rehimen nga Marcos sang labaw pa nga kontrarebolusyonaryo nga kakahas, laib nga naggrabe ang mga protesta kag paghimakas sang pumuluyo.

Nagdiutay ang sosyo-ekonomiko nga basehan para sa matawhay nga pagpaambitanay sang mga paksyon sang mga manoghimulos nga sahi paagi sa eleksyon. Nagpalumba-anay ang mga reaksyunaryo nga magtukod sang mga pribado nga hubon, magpabaskog sang kaugalingon nga hubon sa sulod sang AFP kag maggamit sang armado nga pwersa para sa pagmaniobra sa pulitika. Nagapanguna si Marcos sa paggamit sang kakahas batuk sa iya nga mga karibal sa pulitika. Ginpabomba niya ang rali sang mga konserbatibo nga partido nga oposisyon sadtong Agosto 21, 1971; pagkatapos gusto niya nga ibasol yadto sa Partido Komunista sang Pilipinas kag Bag-ong Hangaway sang Banwa kag ginsuspendi niya ang pribilehiyo sang *writ of habeas corpus*.

Nagbato ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa paagi sa mga rali kag demonstrasyon tubtob nga maduso ang pagpanumbalik sang writ of habeas corpus sang Enero 1972. Pero bag-o sadto, napasunod niya ang Korte Suprema sa iya nga pananawan base lang sa solo nga paghusga bilang presidente makapabakod siya sang mga tikang nga pangemerhensya,

40 Kasaysayan

---

kabahin na ang pagdeklarar sang laye militar, nga wala nagakonsulta sa lehislatura ukon wala nagahatag sa diinman nga korte sang kongkreto nga pamatuod sa basehan sang nasambit nga aksyon.

Sadtong 1972 ginhikot ni Marcos ang isa pa ka serye sang pagpamomba kag pagkatapos gindeklarar niya ang laye militar. Gin-agaw niya niya ang absoluto kag kataas-taasan nga otoridad sa tanan nga aspeto sang gobyerno-- ehekutibo, lehislatibo kag hudisyal--kag makahas nga nagpanalakay para wasakon ang tanan nga karibal kag kritiko sa sulod sang sistema, subongman ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa kag armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan. Ginpwera niya ang kumbensyon konstitusyonal para magpagwa sang borador sang konstitusyon nga magahatag sa iya sang maathag nga gahum otokratiko kag ginpaaprubahan niya ang nasambit nga konstitusyon paagi sa pagpagwa sang plebisito.

2. Ano ang sandigan nga kinaiya sang pasista nga diktadura nga US-Marcos?

Sa esensya, ang pasista nga diktadura amo ang hayag nga terorista nga paghari sang isa ka reaksyunaryo nga hubon nga angkon ang mga interes sang daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta.

Duha ka butang ang dapat nga hatagan sang tum-ok kaangot sang sandigan nga kinaiya sang pasista nga diktadura: una, ang hayag kag wala sang patugsiling nga paggamit sang pwera militar para tapna-on ang pumuluyo; kag ikaduha, ang makasahi nga kinaiya sini kag kon amo, kon kay sin-o nga makasahi nga interes ini nagaserbe.

Ginkamkam sang hubon nga US-Marcos ang tanan nga gahum sang reaksyunaryo nga gobyerno, ginbungkag sa sulod sang pial ka tuig ang tanan nga ligal nga mga partido pangpulitika; kag ginmonopolisa ang masmidya. Mabangis nga gintapak ang tanan nga demokratiko nga kahilwayan sang masang mamumugon kag mangunguma kag ginpahari ang maki-sapat nga pasista nga teror paagi sa masaker, asasinasyon, pagpangsona, pagpanghamlet kag pilit nga ebakwasyon sang masa. pagpangbomba kag pagpanunog, blakmeyl, pagpang-aresto kag pagpamreso nga wala sang kabandanan, tortyur kag pagpangilkil.

Ang imperyalismo nga US abng utok sa likod sang pasista nga diktadura kag pangunahon nga nagbenepisyo diri. Ginbuyok, ginaprubahan kag ginsuportahan sang US ang pasista nga diktadura santo sa doktrina ni Nixon nga nagsulsol sa portipikasyon sang Pilipinas bangud sa nagahalipit nga pagkapierde sang US sa gyera sa Vietnam. Ginkalkula sang US nga magamit man ang rehimen nga otokratiko para maseguro ang pagpabilin sang mga base militar sang US kag ang pagpadayon sang "mga kinamatarung nga pariti" sa ekonomiya, mabaliskad ang pila ka desisyon sang Korte Suprema nga indi paborable sa mga nagapangapital nga US kag mauntat ang nagabaskog nga kahublagan masa nga anti-imperyalista kag anti-pyudal.

Gindayaw sang US si Marcos sa pagtuga sang istabilidad kag pinakapaborable nga kondisyon para sa pribado nga pangapital. Ang ideolohiya sang pungsodnon nga seguridad ang nagluntad sa sulod sang mga organo nga nagahimo sang polisiya sa US kag ang mga rehimen nga malupigon ang ginkabig nga pinakamaayo kag pinakabarato nga instrumento sang modernisasyon.

Bilang regalo sa pasista nga dektador nga si Marcos, ginpabay-an siya nga magpabilin sa poder sang wala sang kutod, tubtob nga napuslan sang imperyalismo nga US kag siyempre pa, tubtob ang ambisyon niya ang wala naglapaw sa paging pangkabilugan nga tiglawas sang daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta maskin siya pa ang mangin pinakamanggaranon sa kubay sang mga ini.

Ginhambog ni Marcos nga isa ka "bag-o nga katilingban" ang iya nga rehimen. Sa kaumhan, ginatum-ok sang natabo nga mga pagpangabuso kag tuman nga paglain sang kahimtangan sang pumuluyo nga ini ang wala sang liwan kundi ang daan nga katilingban nga malakolonyal kag malapyudal nga nangin mas malain pa kag labi nga makaulugot. Nabunyag sang husto ang wala kutod nga pagkatuta, kasapat-sapaton, kabulukan kag pagkabangkarote sang nagahari nga sistema. Sa mga lokal nga reaksyunaryo, ang makita nga mga nagbenepisyo sa tuta, sapat, bulok kag bangkarote nga "bag-o nga katilingban" amo ang pinakapuno nga pasista, ang iya nga pamilya kag mga kaabyanan, kag pinakamalapit nga mga tinawo sa burukrasya nga militar kag sibil.

3. Paano labi nga ginpalala sang pasista nga paghari nga diktador ang krisis sang katilingban nga malakolonyal kag malapyudal?

Nagpostura ang pasista nga diktadura nga pangpulitika nga sentro nga magapabagsak sa Wala kag Tuo, tagatib-ong sang demokratiko nga rebolusyon kag reporma sa duta, manluluwas sang republika kag tagatukod sang bag-o nga katilingban. ang matuod isa ka ultra-Tuo nga paksyon nga yarasa poder ang mga burukrata kapitalista nga nagbug-os sa hubon nga Marcos. Sila ang bahin sang mga manoghimulos nga sahi nga pinakasunod-sunuran sa imperyalismo nga US kag pinakamanogtunto. Ginpatigayon nila ang pasista nga kontrarebolusyon, dalagku-an nga nang-angkon sang duta kag iban pa nga propyedad, ginpakitid pa nila ang awtokratiko nga paghari sang isa ka tawo ang anay na nga makitid nga republika nga malakolonyal, kag ginpagrabe ang krisis sa malakolonyal kag malapyudal nga sistema sang katilingban.

Sa bug-os nga panahon sang pasista nga diktadura, naglain ang mga kondisyon sa internasyunal nga baligya-anay sang mga eksport nga hilaw nga materyales sang Pilipinas (kalamay, niyog, troso, saway, kag mga pareho). Naglala ang depisit sa baligya-anay sa luwas pero ginsustentuhan ang pasista nga diktadurs sang dalagku-an nga pagpangutang sa dumuluong kag

42 Kasaysayan

---

mga ayuda sang US. Ang natipon nga bukid sang utang nga tubtob san-o indi mabayaran ang tuman ka bug-at nga palas-anon nga nagasuyod sa limitado nga rekurso kag ginagamit sang mga imperyalista nga US kag Hapon para wala sang kutod nga pagkontrol, magdikta kag magpagusa sa pungsod. ang utang nga ini ang naubos sa paggasto sa nagadaku nga depisit sa baligya-anay kag mga programa kag proyekto nga tuman nga di-produktibo pareho sang madasigan nga konstruksyon sang mga dalan, taytay, pasilidad para sa mga turista kag mga dalagku-an nga bilding; agrikultural kag mineral tubtob sobra-sobra ang kapasidad; pag-import sang mga kagamitan nga matag-as sa teknolohiya kag malahalon nga produkto nga pangkonsumo para sa mga matag-as nga sahi; kag madasig nga pagpalapad sa AFP, pakadto 250,000 regular nga tropa, pulis kag tinawo nga paramilitar halin sa 50,000 sadtong 1972.

Sa pihak sang daku nga pangapital sa konstruksyon nga gingastuhan paagi sa mga dumuluong nga pautang, ang bahin sang direkta nga pangapital ang naggamay. Naggamay ang parte sang manupaktura sa kabila sang mga insentiba para sa ginatawag nga manupaktura sa pihak sang mga insentiba para sa ginatawag nga manupaktura nga pang-eksport. Kung ikomprar sa mga industriya nga import-substitution sang nagligad, ang manupaktura nga ini ang mas diutay pa ang tipo sang produkto (mga bayo kag semiconductor), mas temporaryo pa ang pagproseso kag mas diutay ang balor nga nadugang sa sulod sang pungsod, mas diutay ang natuga nga regular nga empleyo kag mas daku ang nasuyop nga dolyar (banugd sa transfer pricing).

Labi nga naglala kag nagdalom ang atrasado nga agraryo nga kinaiya sang ekonomiya, maskin pa ang tunga sa milyon sang 13 ka milyon ka ektarya sang duta nga agrikultural ang napaidalom sa programa sa miracle rice, nga naghigot sa mga mangunguma sa sistema sang patubig nga sobra-sobra ang sukot kag sa mga improted nga kagamitan sa panguma kag agrikemikal nga sobra-sobra ang presyo. Ang ginapadayaw nga programa ni Marcos sa reporma sa duta ag nagsaylo lang sa kamatuoran sang katiting nga 2,300 ka ektarya sang duta sa 1,230 ka agsador samtang ginatos ka libo ka ektarya ang natipon ni Marcos sa iya nga mga kroni. Ang ilusyon nga may reporma sa duta ang gintuga paagi sa pagpaidalom sang pila ka gatos ka libo nga ektarya sa sitema nga buhisan nga napat-od ang arkila, nga mas mabug-at pa gani sa mga agsador sangsa anay nga partehanay nga nakabse sa aktwal nga ani.

Ang disempleyo ang nagdaku sa masobra sa 40 ka prosyento sang akbilugan nga pwera sa pagtabaho bangud sang pagdiutay sang trabaho sa industriya, pagka-ubos sang prontera kag pagkaagaw sa duta sang mga mangunguma kag wala sang untat nga pagluya sang produksyon sang mga hilaw nga materyales nga pang-eksport. Nagdamo sang husto ang mga mamumugon sa uma nga nagakumpetinsya hanay para sa mas nagadiutay nga trabaho sa ulumhan.

Ang may trabaho kag wala sang trabaho ang pareho nga nag-antus sa kabilugan nga kahimtangan sang malubha nga disempleyo, manubo kag nakalansang nga suhol, rumaragasang implasyon kag paliwat-liwat nga debalwasyon sang peso. Stenta porsyento sang pumuluyo ang nagbagsak sa kategorya sang ginakulabos. Gin-igo sang malnutrisyon ang 60 porsyento sang mga bata. Sang ulihi, may-ara sang gutom sa mga lugar nga apektado sang pagbagsak sang produksyon sang kalamay.

Liwan sa sosyo-ekonomiko nga krisis nga nagpa-antus sa pumuluyo paagi sa adlaw-adlaw nga inagahin sang paghimulos, ginakugmat ang pumuluyo sang mga pasista nga pagpang-abuso kag kapintas. Bag-o nagtapos ang rehimen nga pasista, 160,000 ka pumuluyo ang ginpatay, pila ka libo nga pumuluyo ang gintortyur, ginatos ka libo ang iligal nga ginpreso sang isa ka adlaw ukon masobra pa (70,000 sa ila ang masobra sa isa ka bulan) kag naum ka milyon nga pumuluyo ang napwersa nga baya-an ang iala nga mga puluy-an kag ulumhan (2.5 milyon sa ila ang permanente nga nadula-an sang puluy-an). Kalakip sa sini nga isip ang mga biktima sang pagpanglupig sang militar kag pulisya sa erya sang mga Moro kag indi-Moro.

Sa pag-angkon sang awtokrtiko nga gahum, ginpatigayon ni Marcos ang iya nga pasista nga hubon ang pinakadaku kag pinakamalain nga pagpanunto sang burukrata kapitalismo sa bilog nga kasaysayan sang Pilipinas. Ang kagarukan nga burukratiko ang nakadugang sa paghimulos nga monopolyo kapitalista kag pyudal sa pagpanunto sa banwa kag pagsagad sa pumuluyo nga Pilipino.

4. Paano ginbatu-an sang masa sang katilingban ang pasista nga paghari nga diktador?

Sa pihak sang brutal nga polisiya sang rehimen nga Marcos sa paglupig sa kada manipestasyon sang pungsodnon demokratiko nga kahublagan kag dalagku-an nga pagpangutan para suportahan ang rehimen, nagbaskog kag nagsulong ang mga pwera nga armado nga rebolusyon pareho sang PKP, BHB kag Pungsodnon-demokratiko nga Prente (National Democratic Front ukon NDF). Ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa, nga komprehensibo nga anti-pasista, anti-imperyalista kag anti-pyudal, ang liwat nga madasig nga nagsulong nga mas daku tagapatigayon sa kubay sang sandigan nga masa nga anakbalhas sang mamumugon kag mangunguma kag sang mga nahanunga nga saray sang katilingban.

Sa umpisa sang pasista nga rehimen nga diktador, ang PKP ang may-ara lang sang 3,000 ka katapu nga nakakonsentrang husto sa tatlo ka rehiyon nga Manila-Rizal, Nabagatnan nga Luzon kag Sentral Luzon. Sa iban pa nga lugar, may-ara lang nga balayon sang mga pangrehiyon nga organisasyon kag binhi sang rebolusyonayro nga hilikuton sa pinakanubo nga lebel. Sang matapos ang rehimen nga pasista, ang Partido ang may-ara sang pila ka libo nga katapu nga nagapamuno sa rebolusyonaryo nga paghimakas sang minilyon-milyon nga pumuluyo sa bilog nga pungsod kag sa sandigan nga lebel. Natukod, naundan kag nagbaskog ang tanan sang pangrehiyon nga organisasyon sang Partido.

Sadtong 1972, ang BHB ang may-ara lang sang 350 ka riple nga awtomatik kag pila ka gatos nga di-maayo nga hinganiban. Nakakonsentrang ini sang husto sa rehiyon sang Naaminhan nga Luzon, labi nga sa Cagayan Valley. Nagdeploy ini sang mga armado nga yunit

44 Kasaysayan

---

pangpropaganda nga nagapukaw, nagaorganisa kag nagamobilisa sa masa, kag nagtinguha nga mauswag ang armado nga pagbato sa mga istrategiko nga lugar sa lain-lain nga rehiyon sang pungsod. Sadtong 1986, may-ara na ini sang 14,000 ka armas (7,000 sini ang riple nga awtomatik) kag nakatuga sang 59 ka prenteng gerilya sa 63 ka probensya sa kabilugan nga 73 ka probensya sang pungsod.

Ang baseng masa sang Partido kag hangaway sang banwa ang nagdaku sa Pito ka milyon nga pumuluyo sa masobra 11,000 ka baryo sa 41,000 ka baryo sang Pilipinas ukon masobra 700 munisipalidad sa 1,540 ka munisipalidad sa kaumhan sang Pilipinas; kag tatlo ka milyon nga pumuluyo sa kasyudaran sa bilog nga pungsod, halin 250,000 sa kaumhan kag mga 50,000 sa kasyudaran sa pila ka rehiyon sadtong 1972. Ang baseng masa amo ang pumuluyo nga ginapumunu-an sang mga organo sang gahum pangpulitika ukon yara sa mga organisasyon masa sang mga mamumugon, mangunguma, pamatan-on, kababaihan, mangingisda kag iban pa.

Ang mga organo sang gahum pangpulitika ang gintukod santo sa linya sang nagahiliugyon nga prente, halin pa sang umpisa sang rebolusyonaryo nga armado nga paghimakas. Sa prinsipyo, sang mga ini amo ang baseng masa man sang NDF nga gintukod sadtong 1973 kag ginsaligan sa katungdanan nga maghawan sang dalan para sa Rebolusyonaryo nga Gobyerno sang Pumuluyo, labi na halin sa lebel sang munisipalidad tubtob pungsodnon, bilang demokratiko nga gobyerno nga koalisyon.

Ang preserbasyon kag paglambo sang armado nga paghimakas nga rebolusyonaryo ang wala lang nagpat-od sa pagtapos sa pasista nga kahinaan sang bug-os nga nagahari nga sistema kag nagpamatuod sa kahustuhan sang istrategiko nga linya sang paglikop sang kasyudaran halin sa kaumhan tubtob makatipon na sang bastante nga kusog ang hangaway sang banwa kag iban pa nga rebolusyonaryo nga pwera para maagaw ang kasyudaran.

5. Paano napukan ang pasista nga paghari nga diktador?

Nagapanguna sa tanan sang obhetibo nga sangkap nga tuga sang pagluya sang pasista nga rehimen nga Marcos ang padayon nga paglala sang kundisyon sa baligya-anay para sa mga hilaw nga materyal nga eksport sang Pilipinas kag paghugot sa internasyunal nga pagpautang. Umpisa sadtong 1979 naghanot ang tuman nga krisis sa ekonomiya bunga sang pagbagsak sang internasyunal nga merkado para sa mga eksport sang pungsod. Madasig nga nagdaku ang pagpangutang sang pasista nga diktadura para lang ibayad sa daan nga utang. Sadtong 1981, ang mga korporasyon nga estado kag mga pribado nga korporasyon nga kroni nga nagbenepisyo sa mga dumuluong nga pautang ang nagumpisa nga magbagsak bangud sa hugot nga sitwasyon sa internasyunal nga pautang. Ang mga kroni lang nga opinakamalapit kay Marcos ang nasarangan nga hatagan sang bag-o nga pinansya halin sa pundo nga patutang sang mga ahensya nga multilateral.

Nag-umpisa nga magreklamo diri ang dalagku nga komprador nga yara sa gwa sang hubon nga Marcos nga anay nagbenepisyo sang daku maskin ginsakmal sang hubon nga yara sa poder ang pinakadaku nga bahin sa mga kontrata. Mas nangin agresibo ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos sa pagpakamala-ot sa pasista nga diktadura kag pagpanawagan sang mga aksyon protesta sang pumuluyo. Nagtuhaw kag nagdaku ang bagina sa sulod mismo sang AFP sa tunga sang mga pagksyon nga ginapamunu-an sang duha ka pakaisa ni Marcos: si Heneral Fabian Ver sang Presidential Security Command kag si Heneral Fidel Ramos sang Philippine Constabulary (PC). Natay-og sang husto ang pundasyon sang pasista nga diktadura.

Halin tunga-tunga sang dekada 1970, mas madasig nga naglapnag kag nagbaskog ang rebolusyonaryo nga kahublagan kag nanuhaytuhay nga pamagi sang pagbato sang pumuluyo sa pasista nga diktadura. Naglig-on kag nagbaskog ang mga prenteng gerilya sang BHB sa tanan nga estratehiko nga bahin sang kapulu-an kag nagsingki ang inaway gerilya halin sa ulihi nga mga tuig sang dekada. Sa pagtilaw nga agapan ang ilig sang rebolusyon pakuno-kuno nga ginbawi sang rehimen ang laye militar sadtong 1981, sa pagsunod sa buko nga "normalisasyon". Pero wala sang ginhimo nga esensyal nga pagbag-o; labi pa nga ginipit ang mga kinamatarung nga pangpulitika kag pang-ekonomiya sang malapad nga masa sang katilingban para sila ang labi nga mahimuslan sang imperyalismo nga US kag nagahari nga hubon.

Ang asasinasyon kag Benigno Aquino, Jr. sadtong 1983 ang nagopukos sa pinakamalapad nga posible nga kubay sang anti-pasista nga pwera nga magbangon batuk sa depostismo nga Marcos. Ang ispontanyo nga pagsambulat sang kaakig sang publiko sa katapusan ang nagtulod sa US nga amat-amat nga kuha-on ang suporta kay Marcos. Nahadlok sila sa madasig nga pagsulong sang rebolusyonaryo nga kahublagan masa kag sa mas madasig nga pagsulong pagkatapos nga hinagu-an ang salabton ni Marcos kag Ver sa asasi nasyon ni Aquino. ginengganyo sang US ang mga anti-Marcos nga aktibidad sang mga koronel nga kalakip sa RAM kag gintulod si Marcos nga magpatawag sang mas maaga nga eleksyon presidensyal.

Sang ginanunsyo ang paghiwat sang *snap election*, ginsuportahan sang US ang kandidatura ni Corazon Aquino kabaylo sang garantiya nga indi magpasulod sa gabinete sang mga komunista ukon simpatisador sang mga komunista kag indi himu-on nga isyu sa kampanaya ang mga base militar sang US. Gindaya ni Marcos ang eleksyon kag gilayon nga nagbukal ang opanawagan nga pungsodnon nga kahublagan welga sa pagpanguna sang mga pwera nga pungsodnon demokratiko. Ang Catholic Bishops Conference og the Philippines (CBCP) ang nagpalayo sa anay linya sini nga kritikal nga kolaborasyon kag nagdekalarar nga imoral kag ilehitimo ang pundasyon sang rehimen nga Marcos. Pagkaligad nagpanawagan si Corazon Aquino sang civil disobedience.

Nagatululunga sang husto ang rehimen nga Marcos sadtong Pebrero 22, 1986, sang mahibal-an sini ang plano nga kudeta sang RAM sa pagpamuno nanday Enrile kag Ramos, pero mapang-away nga nagpanindugan sa kampo Aguinaldo ang mga napaslaw nga nagbukong sang

46 Kasaysayan

---

kudeta. Nagpanawagan si Cardinal Sin sa Radio Veritas, ang Katoliko nga istasyon sang radyo nga kabahin nga gingastuhan sang CIA, sa pumuluyo nga protektahan sila batuk kanday Marcos kag Ver. Naglupok ang ispontanyo nga pag-alas sang pumuluyo nga ginpasakupan sang tanan nga pwera nga makibanwahanon kag demokratiko.

Samtang ang US ang naghulag para paluntaron kag ipabilin ang pagkapatas militar kag upangan nga maka-opensiba ang anuman nga bahin, samtang ginakumbinse si Marcos nga mag-untat na kag mag-untat sang lubos. Nabagsak ang pasista nga hubon nga Marcos bunga sang kumbinasyon sang magkabaliskad nga pwera: ang rebolusyonaryo nga kahublagan, ang iban pa nga pwera nga makibanwahanon kag demokratiko, ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos, ang mga rebelde nga militar, ang Simbahan nga Katoliko kag ang US. Nabagsak si Marcos bangud tanan nga makibanwahanon kag progresibo nga pwera ang nagpasakop sa pag-alsa sa EDSA nga nagprotekta kag nagsuporta sa mga pwera militar nga naghamulag sa rehimen, kag naghulag ang Estador Unidos kag Simbahan nga Katoliko para pahalinon si Marcos bunga sang kahadlok nila nga ang paglawig ni Marcos sa poder ang magapadali sang kadalag-an sang armado nga rebolusyon.

Pero kung lantawon sa kabilugan makahuluga ang ginhimo sang tayuyon kag malawigan nga pagbato sang rebolusyonaryo nga kahublagang masa nga pinakapektibo nga nagpaluya kag naghamulag sa pasista nga diktadura. ang kahadlok sa labi pa nga pagbaskog sini ang nagtulod man sa US nga magdesisyon sa pagpahalin kag Marcos. Ang rebolusyonaryo nga kahublagan ang malig-on nga ubod sang pagbangon sang masa halin 1983 tubtob nagbagsak si Marcos. Pero wala pa ini sa pusisyon para pangunahon nga magtakda sa mangin sandigan nga kinaiya sang bag-o nga rehimen, butang nga gindesisyunan sang imperyalismo nga US kag mga reaksyunaryo nga anti-Marcos.

L. Paghari Nga Tuta Kag Pasista Nga May Kumuplahe

1. Paano ginpadayon sang reaksyunaryo nga rehimen ni Aquino ang paghari nga tuta kag pasista pagkatapos mapabagsak ang pasista nga diktadura nga US-Marcos?

Ang pagpukan kay Marcos indi isa ka rebolusyong sosyal nga lubos nga nagagabot sa mga kalainan sang imperyalismong US, pyudalismo kag pasismo. Wala ini nagakahulugan sang pagkalubad sang mga pundamental nga problema sang pumuluyo kag krisis sang sistema nga pangkatilingban. Napabilin sang US ang hegemonya sini sa Pilipinas. Ang mga mapanghimulos nga sahi nga daku nga komprador kag agalon mayduta ang padayon nga nagahari sa anay pa man estado kag katilingban nga malakolonyal kag malapyudal. Nagaluntad sa gihapon ang anay kontra-rebolusyonaryo nga armado nga kusog nga siya pa sagihapon ang pangunahon nga instrumento sang neokolonyal kag estado nga gahum. Ang nagbulos sa maki-US nga reaksyunaryo nga paksyon sang hayag nga pasista nga hubon ni Marcos ang isa man ka maki-US nga reaksyunaryo nga paksyon nga mga y burges-demokratiko nga tabon sa pagpamuno ni Aquino. Pero ang nangin pangunahon nga serbe ni Aquino amo bilang instrumento sang imperyalismo nga US sa

pagkuha sa labi nga ginakaugtan nga si Marcos samtang ginapabilin nga bug-os ang reaksyunaryo nga pasista nga makinarya sang estado nga neokolonyal. Ginpabilin sa sulod sang rehimen ang mga pwersa sang pasismo kag ginhusay ang mga ini kag ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos, sa idalom sang nagapagpabaskog nga dominasyon sang una, Maskin sa rehimen nga Aquino, si Hen. Ramos ang naga tindog nga nagapanguna nga tuta sang imperyalismo nga US kag nagapanguna nga salandigan sang tayuyon nga paghari nga imperyalista kag daku nga komprador-daku nga agalon mayduta, halin sa nagbagsak nga pasista nga diktadura pakadto sa isa pa ka tuta nga rehimen. Nagaluntad ang tendensya nga liberal-demokratiko nga sekondaryo sa sandigan nga kinaiya nga maki-US kag daku nga komprador -daku nga agalon mayduta sang rehimen nga Aquino. Ginhilway ang tanan nga bantog nga detenido pulitikal, ginbalik ang pribilehiyo sang writ of habeas corpus, ginbasura ang konstitusyon ni Marcos kabaylo ang temporaryo nga konstitusyon nga Aquino, gintukod ang komisyon bahin sa mga tawhanon kinamatarung kag Philippine Commission on Good Government (PCGG) kag gintib-ong ang paghimo sang isa ka konstitusyon nga may mga probisyon para sa mga kinamatarung nga lideral-demokratiko kag sistema nga check-and-balance sa mga sanga nga ehekutibo, lehislatibo kag hudisyal sang gobyerno.

Pero ang tendensya nga liberal-demokratiko ang temporaryo lang kag ginagamit nga pangtabon sa nagalala nga pagpamigos kag pagpanghimulos sa malapad nga masa sang pumuluyo. Ang pila ka abugado nga may rekord sa pagdampig sa kahilwayan sibil nga nagatiglawas sang nasambit nga tendensya sa gabinete ni Aquino ang gilayon nga gintarget sang US subongman sang mga maki-Enrile nga koronel sa RAM kag ginbansagan nga komunista ukon nagasimpatiya sa mga gkomunista. Para makuha ang suporta sang US, hungod nga ginhatagan sang tum-ok sang mga nagabuko sang kudeta ang pagpatuman sang mga kagustuhan sang US pareho sang: kuha-on sa gabinete ni Aquino ang mga abugado nga nagatibong sang tawhanon nga kinamatarung, nga ginahambal nga mga komunista ukon nagasimpatiya sa mga komunista; ginpromisa ni Aquino nga hayagan siya nga magapabor nga magapabilin pa ang mga base militar sang US sang lampuwas sa 1991 sa panahon sang negosasyon sa 1988; gilayon nga sundon ang mga polisiya nga pang-ekonomiya nga ginadikta sang IMF kag World Bank pareho sang paglansang sa sweldo kag polisiya nga antiwelga, anti industriyalisasyon, liberalisasyon sa import, privatization nga mga polisiya sa ekonomiya.

Ang ekonomiya -- pagkaligad sang madali kag pahapyaw nga pagpagsik bunga sang gintayhong nga bag-o nga pautang, dumuluong nga ayuda kag daku nga paggasto sa gobyerno -- madasig nga nagbulusok pakadto sa mas madalom pa nga krisis. Gintublag ini sang nagadaku nga depisit sa baligya-anay, pagkasugapa sa dumuluong nga pautang, nagaarangka nga implasyon, kakulangan sa pagka-on kag mga pangunahon nga kinahanglanon, malubha nga problema sa disempleyo, higante nga depisit sa badyet samtang padayon nga nagabug-at ang palas-anon nga buhis, mga dislokasyon sa produksyon, baligya-anay kag mga serbisyo sosyal, kag iban pa nga mga palatandaan sang sistema nga wala na nagaandar kag nagatuga na lang sang nagapadaku nga halit sa produksyon kag sa masa sang katilingban.

Ang tuta nga rehimen nga Aquino nangin kilala sa kawad-on sang maskin anu nga proyekto nga industriyal nga napundar, pag-atras sang lehislyasyon sa reporma sa duta liwan sa gamay nga duta nga napaidalom sa ekspropriyasyon kag liwat nga pagpanagtag, kag pagkaguba kag paglain sang mga impratruttura kag serbisyo publiko. Natabo ang mga nasambit nga paglala sa pihak sang tayuyon nga paghabok sang depisit sa gobyerno sa sulod sang banwa, nga maglab-ot sa P300 bilyon. Gingasto ang 40% sang tuigan nga badyet sa pagbayad sa dumuluong nga utang nga padayon lang man nga nagadaku sa lugar nga mabuhinan. Masobra 15% sang badyet ang ginawaldas sa badyet militar kag paggasto sa total war batuk sa rebolusyonaryo nga kahublagaan. Kadam-an sang iban pa nga pundo ang nalustay sa mga proyekto nga di produktibo kag sa korupsyon sa lain-lain nga lebel sang burukrasya. Padayon nga nagagamay ang pundo para sa mga sandigan nga serbisyo sosyal pareho sang publiko ikaayong lawas, edukasyon, pabalay, pagtatap sang imprastruttura kag pag-unong kag rehabilitasyon sang mga biktima sang sunod-sunod nga dalagku nga kalamidad kag mga dislokasyon bunga sang "total war" kag pagbagsak sang ekonomiya.

Sadtong Hulyo 1987, nag-isyu si Aquino sang Executive Order Blg. 226, nga nakilala bilang Omnibus Investment Code (OIC). Gingarantiyahan sang kodigo nga indi paghim-on ang ekspropriyasyon sang dumuluong nga pangapital kag wala sang ipatuman nga restirksyon sa pagpauli sang ganansya kag pagpagwa sang kapital, luwas pa sa paglibre sa buhis, ginpadasig nga depreciation, kag iban pa. Pero mas malain pa sangsa mga dekreto ni Marcos, ginkuha sang bag-o nga kodigo ang tanan nga restriksyon sa kadaku-on sang dumulu-ong nga sosyo sa tanan nga patag sang pangapital kag bahin sang mga produkto nga ginatambak sa merkado nga lokal sang mga empresa nga re-eksport. Ang mga dumuluong nga empresa nga ginaprubahan sang Lupon sa Pangapital ang ginhatagan sang mas maduga nga panahon nga malibre sa buhis kag lubos nga paglibre sa buhis para sa mga produkto nga re-eksport ukon sandig sa kadamu-on sang nahimo nga empleyo. Pero wala sang nagsulod nga daku dumuluong nga pangapital sa mga bag-o nga empresa bangud masako ang mga kapitalista nga pungsod sa pagpagsik sang kaugalingon nila nga mga industriya kag paglunsar sang opensiba sa baligya-anay.

Ang komprehensibo nga kuno reporma sa duta ni Aquino ang daku nga panunto nga mas mala-in pa sa paltik nga reporma sa duta ni Marcos sa madamu nga bahin. Ang pagpa-in sang 3 ka ektarya kada manunubli luwas sa 5 ka ektarya sa tag-iya sang duta ang nagpalapad sa kaduta-an nga indi sakop sang reporma sa duta, nga puede nga maglab-ot na sa $\frac{3}{4}$ ukon masobra pa sang kaduta-an nga pribado. Ang kaduta-an sa mga asyenda kag plantasyon ang hungod nga ginlibre paagi sa sobra nga ginpanabaw nga kahulugan sang pagtuman sa reporma sa duta nga kabahin ang profit-sharing kag paghatag sang sosyo sa mga mamumugon sa uma. Luwas pa, puede nga lusutan ang reporma sa duta paagi sa pagbaylo sang gamit nga komersyal ukon industriyal pareho sang sa ulumhan nga ginsakop sang kasugtanan nga NDC-Marubeni.

Anuman nga limitado nga duta nga sakop sang pagpanagtag ang kinahanglan nga bayaran sa presyo sa merkado nga lapaw sa ikasarang sang mga mangunguma, luwas pa sa pila ka manggaranon kag mataas nga nahanunga nga mangunguma. Pormal nga ginkuha-an pa sang tingog ang mga mangunguma sa bag-o nga sistema sang pagpresyo sa duta. Hungod nga

ginpaligad man ang implementasyon sang reporma sa duta sa malapad nga kaduta-an nga pripado para hatagan sang pila pa ka tuig nga pagpanghanda sang palusot ang mga agalon mayduta. Para mapagwa nga may kaduta-an nga ginpanagtag sa mga mangunguma, ang mga certificate of land transfer nga ginpanagtag sa idalom sang PD 27 ni Marcos ang ginmadyik kag gintawag nga emancipation patents. Ang plano nga *voluntary option to sell* nga magapadasig kuno sa pagpanagtag sang duta ang ginhimuslan lang sang mga agalon nga mayduta, burukrata kag lider-militar para ibaligya sa sobra nga presyo ang kaduta-an nila nga di-produktibo kag kurakuton ang pundo sang repormang agraryo. Ginpadaku ang pinansyal kag iban pa nga tipo sang ayuda sa mga agalon mayduta para mas epektibo nga makabato sa rebolusyonaryo nga kahublagan sang mangunguma. Ginpalap kag ginpasingki ang mga kampanya militar sang AFP para agawon ang mga kadalag-an sang rebolusyong agraryo kag paluyahon ang kahublagan mangunguma.

2. Paano labi pa nga ginpala-in sang reaksyunaryo nga rehimen nga Ramos ang paghari nga tuta kag pasista?

Nakapungko sa gahum si Heneral Ramos pagkatapos nga makakuha sang 23.5 porsento lang sang nalista nga boto sadtong presidensyal nga eleksyon sang 1992. Si Ramos ang nagtindog nga nagapanguna nga tuta sang imperyalismo nga US, nagapanguna nga tiglawas sang mga lokal nga reaksyunaryo kag isa ka salandigan sang pagpadayon sang pasista nga pagpanglupig, maskin sa panahon sang tuta nga panguluhan ni Aquino. Nagpadayon ang diktadura sang sahi nga burgesyia komprador kag agalon mayduta, subongman ang pagkunsabuhay kag pagpaindisanay sang mga pangpulitka nga bata sang diktadura nga Marcos para makahari kag makapangabig sa mga reaksyunaryo nga anti-Marcos.

Ginapabugal sang rehimen nga himu-on nga isa ka bag-o nga industriyal nga banwa kag isa ka *new economic tiger* ang Pilipinas sa 2000. Pero sa kamatuoran, labi pa nga nagalubha ang ekonomiyang Pilipino bangud sa wala sang tupong nga kasakon sang mga dumuluong nga monopolyo kag sang mga tumandok nga sahing manoghimulos sang dalagku nga komprador kag agalon mayduta. Ang damgo sang rehimen Ramos nga industriyalisasyon paagi sa dumuluong nga pangapital kag dumuluong nga merkado ang ginabaliskad sang pangkalibutanon nga krisis sa sobra nga produksyon sang mga baratuhon nga manupaktura nga pang-eksport nga manubo ang teknolohiya; umiimpis nga konsumo sa nakabalahong ekonomiya sang mga industriyal nga kapitalista nga pungsod; kag todo nga opensiba sang US sa baligya-anay internasyunal sa halos tanan nga tipo sang manupaktura, kalakip na ang mga pangkonsumo nga produkto nga elektroniko kag tela.

Sobra nga masinulundon ang rehimen nga Ramos sa mga neokolonyal kag neoliberal nga dikta sang mga imperyalista nga US, Hapones kag iban pa, nga direkta nga ginapatuman ukon di gani ginapaagi sa mga multilateral nga ahensya pareho sang IMF, World Bank kag WTO. Ang mga polisiya sa iberalisasyon sa baligya-anay kag pangapital, deregulasyon kag pribatisasyon ang

50 Kasaysayan

---

lunsay nagauipang sa kauswagan ndustriyal, nagapalubha sa agraryo kag atrasado nga kinaiya sang ekonomiya, kag nagadulot sang mas grabe pa nga paghimulos kag pagpabudlay sa masa sang katilingban.

Pagkaligad sang grabe nga paghugot sang paha sadtong mga ulihi nga tuig sang rehimen nga Aquino, liwat nga nagdaku ang GNP tubtob masobra 7 ka prosyento bunga sang liwat nga pagdaku sang dumuluong nga ayuda, pagpasok sang ispekulatibo nga dumuluong nga kapital kag pagpauli sang kita nga dolyar sang mga migrante nga mamumugon nga kontraktwal. Pero kadam-an sang pagdaku sang GNP ang nagatiglawas sa gastos sa importasyon sang baligya-anay para sa lokal nga konsumo kag manupaktura nga pang-eksport; doble nga isip sa kita sa eksport; daku nga isip nga tuga sang ispekulasyon sa real estate kag pribado nga konstruksyon; daku nga gasto sa importasyon sang mga kagamitan sa enerhiya, transportasyon, telekomunikasyon kag kompyuter nga pang-upisina; kita sa pagbaligya sang mga korporasyon nga ginapanag-iyahan sang gobyerno; nagataas nga palas-anon nga buhis kag utang; liwan sa iban pa nga kinaandan nga palsipikado nga pagtanya sa produksyon sa agrikultura, industriya kag serbisyo. Wala ini nagakahulugan sang industriyal nga kauswagan ukon sang anu man nga pagtaas sang talaksan sang pangabuhi. Sa kamatuoran, labaw nga nagasalamin ini sang mas grabe nga paghimulos kag kaimulon ang lubos nga kadam-an nga pumuluyo.

Padayon nga wala sang ginatukod nga mga sandigan nga industriya kag sa lugar, labi pa nga ginpadaku ang importasyon sang mga produkto nga manupaktura. Wala sang ginapatigayon nga reporma sa duta liban sa mga pakuno-kuno nga sa nagligad kag sa lugar, labi nga ginpadasig ang pagpalapad sang ginapanag-iyahan nga kadutaan sang mga dumuluong nga korporasyon kag mga tumandok daku nga komprador-asendero. Maskin ang mga imprastruktura (karsada, taytay kag iban pa) ang nagakalabulok kag wala nagakasanto bangud nagakaubos ang pundo sa mga mas di produktibo nga paggastos.

Maskin ang mga bilin sang manupaktura nga import-substitution kag ang produksyon nga agrikultural (bugas, mais, kalamay kag lubi) ang nagakapiligro kag ginabuhinan sang liberalisasyon sa importasyon. Ang bug-os nga sektor sa serbisyo, halin sa pagbangko kag baligya-anay nga pagtyange (retail trade), ang ginabukas sang syento por syento sa dumuluong nga pagnag-iyaya. Ang duta ang ginabukas sa dalagku-an nga pagpanag-iyaya sang mga dumuluong kag mga tumandok nga ispekulador sa likod sang mga karatula sang sona nga industriyal, pagpauwang sang real estate, kasugtanan sa integrated forest anagement (IFMA), Mining Act sang 1995 kag kung anu-ano pa.

Sa paglubha sang import-eksport nga kinaiya sang ekonomiya, ang pagdaku sang GNP ang nagakahulugan nga labi nga pagdaku sang depisit sa baligya-anay sa luwas kag utang sa luwas. Padayon nga nagadaku ang depisit sa current accounts nga ginapagamay paagi sa liwat nga pag-isip bilang bag-o nga kita sang mga deposito nga dolyar sang mga eksportador kag migrante nga mamumugon kontraktwal, kung ginabayluhan sa peso. Mas delikado pa, para matustusan ang depisit, nagapadaku ang pagsalig sa spekulatibo nga dumuluong nga pundo nga temporaryo nga ginagarahe sa lokal nga merkado sang sosyo, bono sang gobyerno kag real estate. Ang pagdaku sang GNP ang indi lang temporaryo kundi nakahigot pa sa pabagu-bago nga ilig sang sulod-gwaq nga ispekulatibo nga internasyunal nga kapital.

Nangin labi nga kahalaman ang badyet sang reaksyunaryo nga gobyerno. Ang kadam-an sang ginapertisener nga galastuhan ang nagakadto sa pagbayad sang interes sa utang kag sa badyet sa militar, pulisya kag iban pa nga malupigon nga aparato sang estado. Ang iban pa ang pangunahon nga ginapertisener sa kinahanglanon sang burukrasya, kabahin ang pataka nga pagbakal sang mga kagamitan nga kompyuter nga pang-upisina. Ang ginatawag nga surplis sa badyet sining mga nagligad nga tuig ang bunga sang makadali nga kita sa baratilyo sa mga bangko kag mga pundo sang social security kag, isa pa, sa pagpadaku sang palas-anon nga buhis sang mga pumuluyo.

Mas dampig ang rehimen nga US-Ramos sa "pagmodernisa" sang armado nga kusog kag pulisya sangsa anuman nga pagpakuno-kuno nga pag-industriyalisa ukon pagkaayo sa mga serbisyo sosyal. Ginatuyo sang rehimen nga maggasto sang masobra 30 ka bilyon ka piso para sa "modernisasyon militar" kada tuig halin 1993 tubtob 1998, santo sa ginhimo sini nga programa sang pagpertsener sang 331 bilyon ka piso sa sulod sang 15 ka tuig. Ang bulto sang kwarta ang nagakadto sa dasya-on nga pagbakal sang mga armas, kagamitan sa komunikasyon, eruplano kag barko halin sa kumpaniya nga Amerikano.

Ang adyenda sa "pagreporma sang katilingban" nga kon kaisa ginahambal sang rehimen ang wala sang pagkatuhay sa puro pagkitang-tawo nga civac kag operasyong sikolohikal nga ginalakip sa mga kampanya sa "counter-insurgency" sang AFP. Ginatamod sang rehimen ang tuman ka lala kag madasig pa nga nagalala nga problema nga katilingban para lang himu-on nga rason sa pagsaylo sang pangpubliko nga pundo para sa burukratiko nga korupsiyon. Sapat-sapaton nga pwersa militar ang ginapawasak sa mga puluy-an sang mga imol kag ginapang-agawan sang duta ang mga imol nga mangunguma kag mga etniko nga komunidad. Maskin ang dalagku nga kahalitan tuga sang kapalibutan, pareho sang problema sa lahar sa Sentral Luzon, ang ginahimuslan para sa pagpangawat sang binilyon ka piso.

Ang disempleyo ang lampuwas sang 40 porsyento. Padayon ang pagtaas sang presyo sang mga pangunahon nga balaklanon bunga sang mag mabug-at nga buhis, nagataas nga balor sang ginainport nga balaklanon kag paliwat-liwat nga pagtaas sang presyo sang langis. Ginabuhinan sang implasyon ang matuod nga kita sang mga may trabaho. Nagapadasig ang pagbulusok sang mga pumuluyo sa kapigaduhon. Samtang, nagapala-in ang imprastruktura, kag ginabhinan ang galastuhon sa katilingban para sa edukasyon, ikaayong lawas kag iban pa, para dugangan naman ang galastuhon militar.

Sobra-sobra ang kadamu-on sang mga wala sang pat-od nga trabaho maskin sa syudad kag sa kaumahan. Ang mga wala sang trabaho halin sa kubay sang masang anakbalhas kag nahanunga nga saray sang katilingban ang nagakatulod nga magpangita sang trabaho sa luwas sang pungsod. Nagalab-ot na sa 10 ka porsyento sang bilog nga populasyon ang mga mamumugon nga kontraktwal sa luwas sang pungsod, dokumentado kag indi. Sa idalom sang

52 Kasaysayan

---

pleksible nga pagtrabaho nga ginadikta sang mga imperyalista, ginapasinki sang rehimen ang paghimulos kag pagpamigos sa mga anakbalhas para himu-on nga mas barato pa nga pangabudlay kag para mangganyat sang dumuluong nga kapital kag mga kontrata sa pangabudlay sa luwas sang pungsod. Ang polisiya nga ini sa pangabudlay ang santo sa polisiya nga nagupang sa pungsodnon nga industriyalisasyon kag reporma sa duta.

Pasismo kag pagpanglupig sa pumuluyo.

Para pasundon ang pumuluyo sa nagapabug-at nga mga imposisyon sang mga dumuluong nga monopolyo kapitalista kag mga lokal nga daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta, padayon nga ginaduso ni Ramos ang lain-lain nga pasista nga buko nga wala nila mapatuman ukon napormalisa maskin sang panahon pasista nga diktadura ni Marcos. Ginlusot paagi sa sugo sang residente ang pagpatuman sang sistemang ID. Pagkatapos sang pagpakitang-tawo nga pagbalewala sa Laye Batuk sa Subersyon (RA. 1700), ginduso naman ang kuno Anti-terrorism Bill nga labi nga mas antidemokratiko kag mas malupigon sangsa sa RA 1700. Sa idalom sang nasambit nga hagna, gina-ipit ang kahilwayan sa pagpabutyag, ginkabig nga kriminal nag mga publikasyon batuk sa rehimen, ginabalik ang silot nga kamatayon para sa mga kasal-anan nga pulitikal kag pagahugakumon ang mga propyedad sang mga akusado sang terorismo. Samtang, ang mga rebolusyoanryo nga pwersa ang padayon nga ginalupig, ginaaresto nga wala sang mandamyento, ginapabudlayan kag ginasalvage ukon ginapasaka-an sang mga himu-himo nga kaso sa mga kinaandan nga krimen.

Maskin wala madeklarar ang laye militar, pursigido nga magtipon si Ramos sang mga gahum pangemerhensya. Ang lain-lain nga malubha nga problema nga sosyo-ekonomiko -- pareho sang kriminalidad, krisis sa elektrisidad, krisis sa tubig kag iban pa, nga madamo ang naglubha samtang ara sa sakop sang salabton ni Ramos -- ang ginagamit nga rason para magpangayo kag mag-angkon sang mga gahum pangemerhensya. Padayon man nga ginaduso ang pagligwat sang konstitusyon paagi sa pagtukod sang kongreso nga kontrolado sang hubon nga Ramos bilang constituent assembly para kuha-on ang mga limitasyon sa reeleksyon kag gahum sang presidente nga ginpasulod sa konstitusyon pagkatapos sang pag-alsa sa EDSA.

Determinado ang rehimen nga US-Ramos nga magdugay sa poder. Kung indi puede nga magpabilin sa poder si Ramos sang lampuwas sa 1998, desido siya nga pili-on ang magabulos sa iya kag pabaskuron ang papel sang mga opisyal militar sa pulitika sang nagahari nga sistema. Ang eleksyon kag pagtalana sang mga opisyal sang militar kag pulisya sa mga pusisyon nga sibilyan kag ang nagadaku nga badyet para sa militar kag pulisya ang masanag nga senyales sang militarisasyon sang estado.

Samtang nagsingki ang kakugmat sa katilingban, nagatinguha si Ramos nga magpostura nga naghandum sang kalinong kag seguridad. Sa pagganyat sang imperyalismo nga US, ginahimud-usan niya nga makipagkasugot sa mga anti-Ramos nga paksyon sa AFP pareho sang Reform the Armed Forces Movement (RAM), Soldiers of the Filipino People (SFP) kag Young Officers Union (YOU). Pero sa pihak sang kuno pangkabilugan nga kasugtan sa kalinong, nga nagpalampuwas sa mga kriminal nga salabton sang mga nagbuko sang mga kudeta, padayon nga

masingki ang mga bangigay sang matag-as nga opisyal sang AFP bunga sang agaway sa kurakot kag bunggu-anay sa mga kriminal nga aktibidad. Ginbunyag sang depeksyon ni Brig. Gen. Raymundo Jarque sa NDF kag NPA ang kagarukan sang reaksyunaryo nga estado kag padayon nga huyog sang AFP nga mabungkag.

Ang mga pangpulitika nga partido kag koalisyon sang dalagku nga komprador kag agalon mayduta ang naga-isa batuk sa katilingban kag rebolusyonaryo nga kahublagan. Apang nagabanggi-anay man sila kag ang ila nga mga bangigay ang mgay huyog nga paluyahon kag ibutang sa krisis kag kagamo ang kaugalingon nila nga sistema pangpulitika. Ang paghiwat sang mga eleksyon nila, samtang nagamit sa pagrenda sa ila nga mga paksyunal nga away, nagabunyag kag nagagatong man sa ila nga masingki nga di-pagkasugot. Ang nagapalala nga krisis sa ekonomiya ang nagabunga sang mas masingki nga agaway sa mga kawat kag sa gahum sa ekonomiya. Ginapalubha naman sang pangpulitika nga krisis ang sosyo-ekonomiko nga krisis.

Sa pihak sang pagsurender kay Ramos sang Moro National Liberation Front, padayon nga nagsingki ang kahimtangan sa sakop sang mga pumuluyo nga Moro bunga sang tuman nga sosyo-ekonomiko nga krisis kag kawad-on sang kasolbaran sa mga istoriko nga problema pangkatilingban kag pungsodnon sang mga pumuluyo nga MOro. Ginapadayon sang Moro Islamic Liberation Front (MILF) ang armado nga paghimakas kag ginahabig sini sa iya nga dampig ang madamo sa mga katapu sang MNLF.

Sa pagpamuno ni Ramos, ginlunsar ang mga dalagku-an nga kampanya militar sa pagsugpo sa Partido kag armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan, pareho sang Lambat Bitag I, II kag III, nga di hamak nga mas sapat-sapaton sangsa anuman nga opensiba nga ginhimo sa idalom sang rehimen nga Marcos. Nagpadayon ang pasismo pero nagkumuplahe halin sang nagbagsak si Marcos kag samtang sining ulihi nga mas nagakabunyag liwat tubtob sa putok-putukan sang estado nga neokolonyal.

Naglala ang malupigon nga kinaiya sang estado, labi na batuk sa mga maumugon kag mangunguma, maskin gintilawan sang rehimen nga magtuga ang ilsuyon nga siya ang maayo sang balatyagon kag nagahandum sang pungsodnon nga pagkasugot. Ang pagpakig-away nga sikolohikal sa estratehiya nga low intensity conflict nga sulsol sang Estados Unidos ang nagatuyo nga tugahan ang ilusyon sang kapag-on pangpulitika kag demokratisasyon, tunga-on ang mga makibanwahanon kag progresibo nga pwersa, kag ihamulag ang mga pwersa nga rebolusyonaryo. Gani, ginatatap kag ginapahulag sang rehimen ang mga ispesyal nga ahente, pareho sang mga kontr-rebolusyonaryo nga traidor nga sanday Tabara, Reyes, Kintanar kag Lagman, para magpakuno-kuno nga Wala para atakehon ang Wala.

3. Paano ginpadayon sang Partido kag sang pumuluyo ang rebolusyonaryo

nga paghimakas para ibagsak ang garuk nga sistema nga mala-kolonyal kag mala-pyudal.

Wala sang mapili-an ang mga pwersa sang pungsodnon demokratiko nga rebolusyon kundi ang ibagsak ang pasista nga diktadura nga Marcos nga ginasuportahan maskin wala pa sa pusisyon nga magtakda sa kinaiya sang rehimen nga magabulos. Sa pagbaylo sang mga tuta nga presidente, indi napaluya ang rebolusyonaryo nga pwersa ukon indi naagaw sa ila ang inisyatiba. Sa pihak nga bahin, nangin mas paborable ang obhetibo nga kundisyon para sa labi nga pagbaskog paagi sa rebolusyonaryo nga paghimakas.

Sa bag-o nga kahimtangan, nagpursiger ang Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan sa pagsulong sang mga armado kag di armado nga paghimakas sang banwa nga santo sa linya sang demokratiko nga rebolusyon sang banwa. Ginbunyag sang rebolusyonaryo nga kahublagan ang rehimen nga Aquino kag ang nagsunod nga rehimen nga Ramos bilang mga tuta sang imperyalismong US kag instrumento sa paghari sang daku nga burgesya komprador kag sahi nga agalon mayduta.

Naghimud-os sa mga militante nga paghimakas ang ligal nga demokratiko nga kahublagan labi na sang mga mamumugon, mangunguma, kababaihan kag kabataan-estudyante. Sadtong una kag ikaduha nga tuig sang rehimen nga Aquino naglab-ot sa bag-o nga sangkad ang progresibo nga kahublagan unyon kag hayag nga kahublagan nga manugnugma. Naglunsar sila sang mga paghimakas nga pang-ekonomiya kag pangpulitika kag ginsukot ang rehimen nga Aquino sa mga promisa sini sadtong panahon sang paghimakas sa pasista nga diktadura nga Marcos. Sang patyon si Rolando Olalia, wala nahadlok ang ligal nga demokratiko nga kahublagan kag ginhimo sini ang isa ka martsa-lubong nga ang kadaku-on wala pa sang tupong para sa isa ka lider sang sahing mamumugon, maskin indi ini nahatagan sang nagakaangay nga pagtamod sang masmidya kag simbahan.

Sa pihak sang maksimum nga pagdeploy sang mga tropa nga regular kag paramilitar sang AFP kag PNP kag paggrave sang mga kampanya batuk sa mga rebolusyonaryo nga pwersa pulo ka adlaw pagkatapos nga nagbagsak si Marcos sadtong 1986, ang mga rebolusyonaryo nga pwersa sa bilog nga pungsod ang nag-untat sa paglunsar sang mga taktikal nga opensiba kag naglunsar lang sang ang mga ini sa lima ka rehiyon nga pinakaagresibo ang mga tropa sang kaaway. Pagkaligad nga magdeklarar si Aquino sang "total war", ang mga rebolusyonaryo nga pwersa ang nagdesisyon nag maglunsar sang taktikal nga opensiba sa bilog nga pungsod sa isa ka lebel nga wla pa sang kapareho kag nagpang-agaw sang mas madamu nga armas sa magamo kag demoralisado nga mga pwersa sang kaaway.

Paagi sa paghimud-os sa linya sang demokratiko nga rebolusyon sang banwa kag hugot nga pag-uyat sa pyusil, napreserbar ang mga pwersa sang hangaway sang banwa kag ang mga prenteng gerilya sa lain-lain nga bahin sang kapulu-an. Mabakod nga ginpamatukan kag ginbunyag bilang ma-utok nga kontra-rebolusyonaryo nga buko ang mga pangaluyag kag maniobra sang pagpasurender nga wala untat nga ginpatigayon sang rehimen nga Aquino kag rehimen nga Ramos ka sang mga ikog nila nga pasipista ka pasipikasyunista nga mga grupo nga

petiburges, nga madugangan sa ulihi sang mga rebisyunista nga traidor nga magatilaw nga manabotahe kag mangtunga sa Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan. Sa amo nga paagi, namentinar ang malapad nga pungsodnon nga latag kag mga prenteng gerilya sa tanan nga rehiyon liwan sa Metro Manila-Rizal kag Nabagatnan Nakatungdan nga Mindanaw, kag ang pagpamuno kag implu

wensya sa pungsodnon nga demokratiko nga kahublagan masa nga siya pa sagihapon ang pinakamadaku kag pinakaimportante nga pwersa nga nagatiglawas kag nagasulong sa mga paghimakas sang masang mamumugon, mangunguma kag iban pa nga imol sa kaumhan kag kasyudaran.

Ang padayon nga paglala sang sosyo-ekonomiko nga krisis kag mga kagarukan sa lain-lain nga bahin sang kabuhi sa katilingban nga mala-kolonyal kag mala-pyudal ang padayon nga nagatulod sa masa nga magbato kag nagaserbe nga maayo nga obhetibo nga kondisyon sa pagpadaku kag pagpabaskog sang rebolusyon. Pero sa kasingki-on sang paghimakas sa pasista nga diktadura, sa pagbagsak sini kag pagbaylo sang bag-o nga tuta nga rehimen, nangin talalupangdon kag nagbaskog sa sulod sang Partido ang mga sala nga tendensya nga "wala" kag tuonga oportunistang nagdiskaril sa padayon nga pagsulong kag pagbaskog sang rebolusyonaryo nga kahublagan, nagbunga sang nagapabaskog nga pagpanguha-duha kag mga pagsayup, kag sa ulihi magatuga sang dalagku nga halit.

Ang mga taga-tibong sang "wala" kag tuo nga oportunismo ang hayag kag patago nga nagpalapta sang mga pagduda sa paganalisa nga malakolonyal kag malapyudal ang katilingban nga Pilipino bangud ginsal-an nila sa programa sa matuod nga industriyalisasyon ang mga tikang sang pasista nga diktadura nga labi nga agrabe ang neokolonyal kag malapyudal nga kinaiya sang pungsodnon nga ekonomiya paagi sa mga manupaktura nga pang-eksport kag re-eksport. Kalalip sang amo nga pagduda ang pagkwestyon sa linya sang bag-o nga tipo sang rebolusyon nga pungsodnon demokratiko kag malawigan nga inaway banwa, kag ang pagpakighampang ukon direkta nga pagbaliskad sa linya nga adbenturista nga militar sang wala sa panahon nga "regularisasyon", insureksyonismong syudad, populismong burges kag burukratismo.

Sang nagbasak si Marcos naglutaw ang tuo nga pagtan-aw nga tiglawas sang pumuluho, sa lugar nga reaksyonaryo si Aquino, kalakip ang tuo nga pagtan-aw nga nabutang sa depensiba ang armado nga rebolusyon pagktapos sang boykot sa snap elections kag kadalag-an sang pag-alsa nga EDSA. Kag sandig dire, ang pagtulod sa pagsulod sa ceasefire para kuno mabawi sang rebolusyon ang inisyatiba pangpulitika, nga pwede naman nga imaniobra para mapadasig nga matuga ang bag-o nga popularisasyon sa pulitika kag mapalupok ang bag-o nga insureksyon sa syudad nga magapadali sa kadalag-an sang rebolusyon.

Sa sulsol sang insureksyonismong syudad, ang maayo nga kahigayunan para sa pagpabaskog kag pagsulong ang nauyang bunga sang mga taktikang ahenteng probokador, pagpasimpalad sa mga kiskisan kag kumprontasyon ginadamgu nga makalbuho sa pagkaluto sang

56 Kasaysayan

---

insureksyunaryo nga sitwasyon. Sa impluwensya naman sang wala sa panahon nga "regularisasyon" kag linya nga adbenturista militar, madasig nga ginpadaku ang mga pwersa nga panalakay sang hangaway sang banwa kag ginlagas ang tayuyon nga pagpasingki sa inaway samtang nagadaku ang pagpabaya, mga pagkulang kag bulnerabilidad sa hilikuton masam kag baseng masa. Gani pag-abot sang pangkabilugan opensiba sang rehimen nga US-Aquino sadtong 1988 kag 1989, nakaagi sang daku nga halit ang Partido kag hangaway sang banwa sa pagkadakop sang mga nagapamuno nga kadre sa kasyudaran kag pagkawasak sang daku nga bahin sang mga prenteng gerilya sa kaumhan.

Subongman, wala mahimo nga wasakon sang US kag rehimen nga Aquino ang armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan bangud padayon nga nagalala ang sosyo-ekonomiko kag pangpulitika nga krisis sang nagahari nga sistema, bangud padayon nga ginauyatan sang mayoriya sang kadre kag katapu sang Partido ang pangkabilugan nga linya sang pungsodnon demokratriko nga rebolusyon paagi sa inaway banwa, maisog nga nagpangapin kag nagbato ang mga opisyal kag suldado sang hangaway sang banwa kag rebolusyonaryo nga masa. Ang mapait nga inagihan ang nagtulod sa pamunu-an sang Partido nga umpisahan ang pagpanadlong sa mga nagligad nga dala nga polisiya kag aktibo nga pagpakigbanggi ang nagluntad nga mga paglihis kag pagsayup sa sulod sang Partido.

Pero sa lugar nga magpanadlong, labi nga ginpadayon sang pila ka elemento sa pamunu-an sang Partido ang pagtulod sa linya nga lihis sa rebolusyonaryo nga linya sang Partido. Ginhimuslan nila ang lubos nga pagkarumpag sang moderno nga rebisyunismo sa Sidlangan nga Uropa kag Unyon Sobyet para maglunsar sang todo nga pagpangampanya kontra sa rebolusyonaryo nga linya, magpalapnag sang rebisyunismo kag iduso ang linya nga insureksyunista kag adbenturista. Nag-umpisa naman ang ila nga mga likom nga maniobra, pagtukod sang tago nga grupo, pagpalapnag sang intriga kag mga aktibidad nga mapangtungga. Nagsingki ang internal nga banggi-anay sa sulod sang Partido.

Sa pagsingki sang krisis sa pinansya sadtong 1989 tubtob 1992 kag paglupok sang makahas nga inaway sang mga paksyon sang AFP, tuman ka paborable sang kahimtangan para mas madasig nga mapadaku kag mabaskog ang rebolusyonaryo nga kahublagan. Naglupok ang mga organizado kag ispontanyo nga welga, boykot, demonstrasyon kag iban pa nga paghimakas masa sang mga mamumugon, mangunguma, kabataan estudyante kag peti-burges sa syudad. Isa ka matingkad nga paghimakas sa panahon nga ini ang mga malaparan nga aksyon masa batuk sa pagpabilin sang mga base militar sang US. Apang, ang tuman ka paborable nga kahigayunan ang liwat nga ginsabotahe sang mga insureksyunista nga buko pareho sang pagpanunog sang bus kag mga probokasyon sang inaway sa tunga sang pulisya kag di-armado nga masa. Ang pagka-dagit sang madamu nga kadre kag yunit sang Partido sa "wala" nga paglagas sang madasig nga maluto ang insureksyunista nga sitwasyon ang ginhimuslan ni Ricardo Reyes para magtilaw nga agawon ang pamunu-an sang NDF kag gamiton ini nga instrumento sa bunggo sa Partido.

Sadtong 1992, ginhiwat ang ika-10 nga plenum sang Komite Sentral sang Partido kag nagsikway sa mga "wala" kag tuo nga oportunistang paglihis kag pagsayup kag nagdesisyon nga ilunsar ang ikaduha nga dungganon nga kahublagan sa pagpanadlong. Ang diutay nga mga rebisyunista nga traidor nga indi magtadlong ang direkta nga naggwa sa Partido, nag-atake sa

kahublagan sa pagpanadlong, kag naghanay sa mga grupo nga anti-komunista kag kontra-rebolusyonaryo sa pag-atake sa Partido kag rebolusyon halin sa gwa. Sa amo nga paagi, bug-os kaathag nila nga ginbunyag ang ila nga kaugalingon bilang mga kontrarebolusyonaryo nga galamay kag kasangkapan sang imperyalismo.

Sa ubay sang ikaduha nga dungganon nga kahublagan sa pagpanadlong, padayon nga nakonsolida ang Partido, hangaway sang banwa kag rebolusyonaryo nga kahublagan masa base sa husto nga proletaryo nga rebolusyonaryo nga linya. Ang pagsikway sa malubha nga paglihis kag pagsayup ang labi nga nagpataas sa ikasarang nga magbato sang Partido kag rebolusyonaryo nga hublag. Ang puspusan nga kadalag-an sang kahublagan sa pagpanadlong ang nagapat-od nga mas mapag-on kag mas tayuyon pa nga mapamunu-an sang Partido ang malapad nga masa sa pagsulong sang rebolusyon halin sa kadalag-an pakadto sa labi pa nga kadalag-an.

Mga Reperensya:

1. Katilingban kag Rebolusyong Pilipino ni Amado Guerrero
2. Krisis kag Rebolusyong Pilipino ni Jose Ma. Sison
3. Halambalanon sang Transisyon sa Pilipinas ni Jose Ma. Sison
4. Mga pahayag sang Komite Sentral sang Partido bahin sa pungsodnon nga sitwasyon

I. Ang Pasista nga Diktadura nga US-Marcos

1. Nga-a ginpatuman ang pasista nga pagahari nga diktador sang hubon nga US-Marcos?

Ginpatuman sang nagahari nga hubon nga US-Marcos ang pasista nga paghari nga diktador para dampigan ang sistema nga malakolonyal kag malapyudal kag labi pa nga pasingki-on ang paghimulos nga kolonyal, pyudal kag malapyudal. Tuman na ka grabe ang krisis sang sistema nga malakolonyal kag malapyudal gani ang imperyalismong US kag lokal nga daku nga burgesya komprador kag sahi nga agalon mayduta ang indi na makahari sa anay nga pamaagi nga may dekorasyon sang mga institusyon kag proseso nga burges liberal.

Nag-umpisa nga magdaku ang rebolusyonaryo nga mga pwersa sang partido nga proletaryo, ang hangaway sang banwa bnga nakabase sa mangunguma kag ang pungsodnon nga nagahiliugyon nga prente. Ginduso man sang mga ligal nga pwersa sang pungsodnon demokratiko nga kahublagan ang paghatag sang katapusan sa malakolonyal kag malapyudal nga sistema. Samtang , indi na man madesisyunan sa anay nga malinong nga pamaagi ang eleksyon ang mga banggi-anay sang dalagku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta.

Sang mga ulihi nga tuig sang dekada 1960 labi nga naggrabe ang sosyo-ekonomiko nga krisis bunga sang kawawad-on sang maskin ano nga sandigan nga industriya nga pundasyon sang moderno nga industriya, pagkapaslaw maskin gintawag nga manupaktura nga import-substitution (liwat nga pag-impake kag pag-asebol), pagkahubas sang prontera kag madasig nga akumulasyon sang duta sang mga dumuluong kag lokal nga manoghimulos, kag madasig nga pagdiutay sang pangkalibutanon nga kapitalista nga merkado para sa mga eksport nga hilaw nga materyales. Naggrabe ang krisis sa pinansya nga bunga sang paghabok sang depisist sa baligya-anay, utang sa dumuluong, depisist sa badyet kag utang sang gobyerno sa sulod sang pungsod. Sadtong 1970 nagbagkas ang balor sang piso nga labi nga nagpadaku sa gasto sa importasyon, nagbunga sang nagaarangkada nga implasyon kag nagpalubha sa pagantus sang masa sang katilingban.

Labi nga nagdalom kag naglala ang diskontento sang malapad nga masa. Nagakaakig ang mga militante nga aksyon masa sa Mayni la kag iban pa nga syudad. Ang pabuko sang mga reaksyunaryo nga ibandera ang kontrarebolusyonaryo nga islogan nga "malinong nga rebolusyon" ang ginlunod sang rebolusyonaryo nga islogan sang masa nga "malawigan nga inaway banwa" nga sabat sa pasista nga brutalidad sa

ila, kag sabat man sa pasulit-sulit nga pamahog sang tuta nga rehimen nga Marcos nga promal nga ideklarar ang laye militar. Paagi sa tuta nga rehimen nga Marcos sang labaw pa nga kontrarebolusyonaryo nga kakahas, laib nga nagggrabe ang mga protesta kag paghimakas sang pumuluyo.

Nagdiutay ang sosyo-ekonomiko nga basehan para sa matawhay nga pagpaambitanay sang mga paksyon sang mga manoghimulos nga sahi paagi sa eleksyon. Nagpalumba-anay ang mga reaksyunaryo nga magtukod sang mga pribado nga hubon, magpabaskog sang kaugalingon nga hubon sa sulod sang AFP kag maggamit sang armado nga pwersa para sa pagmaniobra sa pulitika. Nagapanguna si Marcos sa paggamit sang kakahas batuk sa iya nga mga karibal sa pulitika. Ginpabomba niya ang rali sang mga konserbatibo nga partido nga oposisyon sadtong Agosto 21, 1971; pagkatapos gusto niya nga ibasol yadto sa Partido Komunista sang Pilipinas kag Bag-ong Hangaway sang Banwa kag ginsuspendi niya ang pribilehiyo sang • writ of habeas corpus.

Nagbato ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa paagi sa mga rali kag demonstrasyon tubtob nga maduso ang pagpanumbalik sang writ of habeas corpus sang Enero 1972. Pero bag-o sadto, napasunod niya ang Korte Suprema sa iya nga pananawan base lang sa solo nga paghusga bilang presidente makapabakod siya sang mga tikang nga pangemerhensya, kabahin na ang pagdeklarar sang laye militar, nga wala nagakonsulta sa lehislatura ukon wala nagahatag sa diinman nga korte sang kongkreto nga pamatuod sa basehan sang nasambit nga aksyon.

Sadtong 1972 ginpatigayon ni Marcos ang isa pa ka serye sang pagpamomba kag pagkatapos gindeklarar niya ang laye militar. Gin-agaw niya niya ang absoluto kag kataas-taasan nga otoridad sa tanan nga aspeto sang gobyerno-- ehekutibo, lehislatibo kag hudisyal--kag makahas nga nagpanalakay para wasakon ang tanan nga karibal kag kritiko sa sulod sang sistema, subongman ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa kag armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan. Ginpwersa niya ang kumbensyon konstitusyonal para magpagwa sang borador sang konstitusyon nga magahatag sa iya sang maathag nga gahum otokratiko kag ginpaaprubahan niya ang nasambit nga konstitusyon paagi sa pagpagwa sang plebisito.

2. Ano ang sandigan nga kinaiya sang pasista nga diktadura nga US-Marcos?

Sa esensya, ang pasista nga diktadura amo ang hayag nga terorista nga paghari sang isa ka reaksyunaryo nga hubon nga angkon ang mga interes sang daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta.

Duha ka butang ang dapat nga hatagan sang tum-ok kaangot sang sandigan nga kinaiya sang pasista nga diktadura: una, ang hayag kag wala sang patugsiling nga paggamit sang pwersa militar para tapna-on ang pumuluyo; kag ikaduha, ang makasahi nga kinaiya sini kag kon amo, kon kay sin-o nga makasahi nga interes ini nagaserbe.

Ginkamkam sang hubon nga US-Marcos ang tanan nga gahum sang reaksyunaryo nga gobyerno, ginbungkag sa sulod sang pial ka tuig ang tanan nga ligal nga mga partido pangpulitika; kag ginmonopo lisa ang masmidya. Mabangis nga gintapak ang tanan nga demokratiko nga kahilwayan sang masang mamumugon kag mangunguma kag ginpahari ang maki-sapat nga pasista nga teror paagi sa masaker, asasinasyon, pagpangsona, pagpanghamlet kag pilit nga ebakwasyon sang masa. pagpangbomba kag pagpanunog, blakmeyl, pagpang-aresto kag pagpamreso nga wala sang kabandanan, tortyur kag pagpangilkil.

Ang imperyalismo nga US abng utok sa likod sang pasista nga diktadura kag pangunahon nga nagbenepisyo diri. Ginbuyok, ginaprubahan kag ginsuportahan sang US ang pasista nga diktadura santo sa doktrina ni Nixon nga nagsulsol sa portipikasyon sang Pilipinas bangud sa nagahalipit nga pagkapierde sang US sa gyera sa Vietnam. Ginkalkula sang US nga magamit man ang rehimen nga otokratiko para maseguro ang pagpabilin sang mga base militar sang US kag ang pagpadayon sang "mga kinamatarung nga pariti" sa ekonomiya, mabaliskad ang pila ka desisyon sang Korte Suprema nga indi paborable sa mga nagapangapital nga US kag mauntat ang nagabaskog nga kahublagan masa nga anti-imperyalista kag anti-pyudal.

Gindayaw sang US si Marcos sa pagtuga sang istabilidad kag pinakapaborable nga kondisyon para sa pribado nga pangapital. Ang ideolohiya sang pungsodnon nga seguridad ang nagluntad sa sulod sang mga organo nga nagahimo sang patakaran sa US kag ang mga rehimen nga malupigon ang ginkabig nga pinakamaayo kag pinakabarato nga instrumento sang modernisasyon.

Bilang regalo sa pasista nga dektador nga si Marcos, ginpabay-an siya nga magpabilin sa poder sang wala sang kutod, tubtob nga napuslan sang imperyalismo nga US kag siyempre pa, tubtob ang ambisyon niya ang wala naglapaw sa paging pangkabilugan nga tiglawas sang daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta maskin siya pa ang mangin pinakamanggaranon sa kubay sang mga ini.

Ginhambog ni Marcos nga isa ka "bag-o nga katilingban" ang iya nga rehimen. Sa kaumhan, ginatum-ok sang natabo nga mga pagpangabusos kag tuman nga paglain

sang kahimtangan sang pumuluyo nga ini ang wala sang liwan kundi ang daan nga katilingban nga malakolonyal kag malapyudal nga nangin mas malain pa kag labi nga makaulugot. Nabunyag sang husto ang wala kutod nga pagkatuta, kasapat-sapaton, kabulukan kag pagkabangkarote sang nagahari nga sistema. Sa mga lokal nga reaksyunaryo, ang makita nga mga nagbenepisyos sa tuta, sapat, bulok kag bangkarote nga "bag-o nga katilingban" amo ang pinakapuno nga pasista, ang iya nga pamilya kag mga kaabyanan, kag pinakamalapit nga mga tinawo sa burukrasya nga militar kag sibil.

3. Paano labi nga ginpalala sang pasista nga paghari nga diktador ang krisis sang katilingban nga malakolonyal kag malapyudal?

Nagpostura ang pasista nga diktadura nga pangpulitika nga sentro nga magapabagsak sa Wala kag Tuo, tagatib-ong sang demokratiko nga rebolusyon kag reporma sa duta, manluluwas sang republika kag tagatukod sang bag-o nga katilingban. ang matuod isa ka ultra-Tuo nga paksyon nga yarasa poder ang mga burukrata kapitalista nga nagbug-os sa hubon nga Marcos. Sila ang bahin sang mga manoghimulos nga sahi nga pinakasunod-sunuran sa imperyalismo nga US kag pinakamanogtunto. Ginpatigayon nila ang pasista nga kontrarebolusyon, dalagku-an nga nang-angkon sang duta kag iban pa nga propyedad, ginpakitid pa nila ang awtokratiko nga paghari sang isa ka tawo ang anay na nga makitid nga republika nga malakolonyal, kag ginpagrabe ang krisis sa malakolonyal kag malapyudal nga sistema sang katilingban.

Sa bug-os nga panahon sang pasista nga diktadura, naglain ang mga kondisyon sa internasyunal nga baligya-anay sang mga eksport nga hilaw nga materyales sang Pilipinas (kalamay, niyog, troso, saway, kag mga pareho). Naglala ang depisit sa baligya-anay sa luwas pero ginsustentuhan ang pasista nga diktadurs sang dalagku-an nga pagpangutang sa dumuluong kag mga ayuda sang US. Ang natipon nga bukid sang utang nga tubtob san-o indi mabayaran ang tuman ka bug-at nga palas-anon nga nagasuyod sa limitado nga rekurso kag ginagamit sang mga imperyalista nga US kag Hapon para wala sang kutod nga pagkontrol, magdikta kag magpagusa sa pungsod. ang utang nga ini ang naubos sa paggasto sa nagadaku nga depisit sa baligya-anay kag mga programa kag proyekto nga tuman nga di-produktibo pareho sang madasigan nga konstruksyon sang mga dalan, taytay, pasilidad para sa mga turista kag mga dalagku-an nga bilding; agrikultural kag mineral tubtob sobra-sobra ang kapasidad; pag-import sang mga kagamitan nga matag-as sa teknolohiya kag malahalon nga produkto nga pangkonsumo para sa mga matag-as nga sahi; kag madasig nga pagpalapad sa AFP, pakadto 250,000 regular nga tropa, pulis kag tinawo nga paramilitar halin sa 50,000 sadtong 1972.

Sa pihak sang daku nga pangapital sa konstruksyon nga gingastuhan paagi sa mga dumuluong nga pautang, ang bahin sang direkta nga pangapital ang naggamay. Naggamay ang parte sang manupaktura sa kabila sang mga insentiba para sa ginatawag nga manupaktura sa pihak sang mga insentiba para sa ginatawag nga manupaktura nga pang-eksport. Kung ikomprar sa mga industriya nga import-substitution sang nagligad, ang manupaktura nga ini ang mas diutay pa ang tipo sang produkto (mga bayo kag semiconductor), mas temporaryo pa ang pagproseso kag mas diutay ang balor nga nadugang sa sulod sang pungsod, mas diutay ang natuga nga regular nga empleyo kag mas daku ang nasuyop nga dolyar (banugd sa transfer pricing).

Labi nga naglala kag nagdalom ang atrasado nga agraryo nga kinaiya sang ekonomiya, maskin pa ang tunga sa milyon sang 13 ka milyon ka ektarya sang duta nga agrikultural ang napaidalom sa programa sa miracle rice, nga naghigot sa mga mangunguma sa sistema sang patubig nga sobra-sobra ang sukot kag sa mga improted nga kagamitan sa panguma kag agrikemikal nga sobra-sobra ang presyo. Ang ginapadayaw nga programa ni Marcos sa reporma sa duta ag nagsaylo lang sa kamatuoran sang katiting nga 2,300 ka ektarya sang duta sa 1,230 ka agsador samtang ginatos ka libo ka ektarya ang natipon ni Marcos sa iya nga mga kroni. Ang ilusyon nga may reporma sa duta ang gintuga paagi sa pagpaidalom sang pila ka gatos ka libo nga ektarya sa sistema nga buhisang napat-od ang arkila, nga mas mabug-at pa gani sa mga agsador sangsa anay nga partehanay nga nakabse sa aktwal nga ani.

Ang disempleyo ang nagdaku sa masobra sa 40 ka prosyento sang akbilugan nga pwera sa pagtabaho bangud sang pagdiutay sang trabaho sa industriya, pagka-ubos sang prontera kag pagkaagaw sa duta sang mga mangunguma kag wala sang untat nga pagluya sang produksyon sang mga hilaw nga materyales nga pang-eksport. Nagdamo sang husto ang mga mamumugon sa uma nga nagakumpetinsya hanay para sa mas nagadiutay nga trabaho sa ulumhan.

Ang may trabaho kag wala sang trabaho ang pareho nga nag-antus sa kabilugan nga kahimtangan sang malubha nga disempleyo, manubo kag nakalansang nga suhol, rumaragasang implasyon kag paliwat-liwat nga debalwasyon sang peso. Stenta porsyento sang pumuluyo ang nagbagsak sa kategorya sang nagkakulabos. Ginigo sang malnutrisyon ang 60 porsyento sang mga bata. Sang ulihi, may-ara sang gutom sa mga lugar nga apektado sang pagbagsak sang produksyon sang kalamay.

Liwan sa sosyo-ekonomiko nga krisis nga nagpa-antus sa pumuluyo paagi sa adlaw-adlaw nga inagahin sang paghimulos, ginakugmat ang pumuluyo sang mga pasista nga pagpang-abuso kag kapintas. Bag-o nagtapos ang rehimen nga pasista, 160,000 ka pumuluyo ang ginpatay, pila ka libo nga pumuluyo ang gintortur, ginatos ka libo ang iligal nga ginpreso sang isa ka adlaw ukon masobra pa (70,000 sa ila ang

masobra sa isa ka bulan) kag naum ka milyon nga pumuluyo ang napwersa nga baya-an ang iala nga mga puluy-an kag ulumhan (2.5 milyon sa ila ang permanente nga nadula-an sang puluy-an). Kalakip sa sini nga isip ang mga biktima sang pagpanglupig sang militar kag pulisya sa erya sang mga Moro kag indi-Moro.

Sa pag-angkon sang awtokrtiko nga gahum, ginpatigayon ni Marcos ang iya nga pasista nga hubon ang pinakadaku kag pinakamalain nga pagpanunto sang burukrata kapitalismo sa bilog nga kasaysayan sang Pilipinas. Ang kagarukan nga burukratiko ang nakadugang sa paghimulos nga monopolyo kapitalista kag pyudal sa pagpanunto sa banwa kag pagsagad sa pumuluyo nga Pilipino.

4. Paano ginbatu-an sang masa sang katilingban ang pasista nga paghari nga diktador?

Sa pihak sang brutal nga patakaran sang rehimen nga Marcos sa paglupig sa kada manipestasyon sang pungsodnon demokratiko nga kahublagan kag dalagku-an nga pagpangutan para suportahan ang rehimen, nagbaskog kag nagsulong ang mga pwersa nga armado nga rebolusyon pareho sang PKP, BHB kag Pungsodnon-demokratiko nga Prente (National Democratic Front ukon NDF). Ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa, nga komprehensibo nga anti-pasista, anti-imperyalista kag anti-pyudal, ang liwat nga madasig nga nagsulong nga mas daku tagapatigayon sa kubay sang sandigan nga masa nga anakbalhas sang mamumugon kag mangunguma kag sang mga nahanunga nga saray sang katilingban.

Sa umpisa sang pasista nga rehimen nga diktador, ang PKP ang may-ara lang sang 3,000 ka katapu nga nakakonsentrar sang husto sa tatlo ka rehiyon nga Manila-Rizal, Nabagatnan nga Luzon kag Sentral Luzon. Sa iban pa nga lugar, may-ara lang nga balayon sang mga pangrehiyon nga organisasyon kag binhi sang rebolusyonayro nga hilikuton sa pinakanubo nga lebel. Sang matapos ang rehimen nga pasista, ang Partido ang may-ara sang pila ka libo nga katapu nga nagapamuno sa rebolusyonaryo nga paghimakas sang minilyon-milyon nga pumuluyo sa bilog nga pungsod kag sa sandigan nga lebel. Natukod, naundan kag nagbaskog ang tanan sang pangrehiyon nga organisasyon sang Partido.

Sadtong 1972, ang BHB ang may-ara lang sang 350 ka riple nga awtomatik kag pila ka gatos nga di-maayo nga hinganiban. Nakakonsentrar ini sang husto sa rehiyon sang Naaminhan nga Luzon, labi nga sa Cagayan Valley. Nagdeploy ini sang mga armado nga yunit pangpropaganda nga nagapukaw, nagaorganisa kag nagamobilisa sa masa, kag nagtinguha nga mauswag ang armado nga pagbato sa mga istrategiko nga

lugar sa lain-lain nga rehiyon sang pungsod. Sadtong 1986, may-ara na ini sang 14,000 ka armas (7,000 sini ang riple nga awtomatik) kag nakatuga sang 59 ka prenteng gerilya sa 63 ka probensya sa kabilugan nga 73 ka probensya sang pungsod.

Ang baseng masa sang Partido kag hangaway sang banwa ang nagdaku sa Pito ka milyon nga pumuluyo sa masobra 11,000 ka baryo sa 41,000 ka baryo sang Pilipinas ukon masobra 700 munisipalidad sa 1,540 ka munisipalidad sa kaumhan sang Pilipinas; kag tatlo ka milyon nga pumuluyo sa kasyudaran sa bilog nga pungsod, halin 250,000 sa kaumhan kag mga 50,000 sa kasyudaran sa pila ka rehiyon sadtong 1972. Ang baseng masa amo ang pumuluyo nga ginapumunu-an sang mga organo sang gahum pangpulitika ukon yara sa mga organisasyon masa sang mga mamumugon, mangunguma, pamatan-on, kababaihan, mangingisda kag iban pa.

Ang mga organo sang gahum pangpulitika ang gintukod santo sa linya sang nagahiliugyon nga prente, halin pa sang umpisa sang rebolusyonaryo nga armado nga paghimakas. Sa prinsipyo, sang mga ini amo ang baseng masa man sang NDF nga gintukod sadtong 1973 kag ginsaligan sa katungdanan nga maghawan sang dalan para sa Rebolusyonaryo nga Gobyerno sang Pumuluyo, labi na halin sa lebel sang munisipalidad tubtob pungsodnon, bilang demokratiko nga gobyerno nga koalisyon.

Ang preserbasyon kag paglambo sang armado nga paghimakas nga rebolusyonaryo ang wala lang nagpat-od sa pagtapos sa pasista nga kahinaan sang bug-os nga nagahari nga sistema kag nagpamatuod sa kahustuhan sang istratehiko nga linya sang paglikop sang kasyudaran halin sa kaumhan tubtob makatipon na sang bastante nga kusog ang hangaway sang banwa kag iban pa nga rebolusyonaryo nga pwera para maagaw ang kasyudaran.

5. Paano nagbagsak ang pasista nga paghari nga diktador?

Nagapanguna sa tanan sang obhetibo nga sangkap nga tuga sang pagluya sang pasista nga rehimen nga Marcos ang padayon nga paglala sang kundisyon sa baligya-anay para sa mga hilaw nga materyal nga eksport sang Pilipinas kag paghugot sa internasyunal nga pagpautang. Umpisa sadtong 1979 naghanot ang tuman nga krisis sa ekonomiya bunga sang pagbagsak sang internasyunal nga merkado para sa mga eksport sang pungsod. Madasig nga nagdaku ang pagpangutang sang pasista nga diktadura para lang ibayad sa daan nga utang. Sadtong 1981, ang mga korporasyon nga estado kag mga pribado nga korporasyon nga kroni nga nagbenepisyo sa mga dumuluong nga pautang ang nagumpisa nga magbagsak bangud sa hugot nga sitwasyon sa internasyunal nga pautang. Ang mga kroni lang nga opinakamalapit kay

Marcos ang nasarangan nga hatagan sang bag-o nga pinansya halin sa pundo nga patutang sang mga ahensya nga multilateral.

Nag-umpisa nga magreklamo diri ang dalagku nga komprador nga yara sa gwa sang hubon nga Marcos nga anay nagbenepisyo sang daku maskin ginsakmal sang hubon nga yara sa poder ang pinakadaku nga bahin sa mga kontrata. Mas nangin agresibo ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos sa pagpakamala-ot sa pasista nga diktadura kag pagpanawagan sang mga aksyon protesta sang pumuluyo. Nagtuhaw kag nagdaku ang bagina sa sulod mismo sang AFP sa tunga sang mga pagksyon nga ginapamunu-an sang duha ka pakaisa ni Marcos: si Heneral Fabian Ver sang Presidential Security Command kag si Heneral Fidel Ramos sang Philippine Constabulary (PC). Natay-og sang husto ang pundasyon sang pasista nga diktadura.

Halin tunga-tunga sang dekada 1970, mas madasig nga naglapnag kag nagbaskog ang rebolusyonaryo nga kahublagan kag nanuhaytuhay nga pamagi sang pagbato sang pumuluyo sa pasista nga diktadura. Naglig-on kag nagbaskog ang mga prenteng gerilya sang BHB sa tanan nga estratehiko nga bahin sang kapulu-an kag nagsingki ang inaway gerilya halin sa ulihi nga mga tuig sang dekada. Sa pagtilaw nga agapan ang ilig sang rebolusyon pakuno-kuno nga ginbawi sang rehimen ang laye militar sadtong 1981, sa pagsunod sa buko nga "normalisasyon". Pero wala sang ginhimo nga esensyal nga pagbag-o; labi pa nga ginipit ang mga kinamatarung nga pangpulpitika kag pang-ekonomiya sang malapad nga masa sang katilingban para sila ang labi nga mahimuslan sang imperyalismo nga US kag nagahari nga hubon.

Ang asasinasyon kag Benigno Aquino, Jr. sadtong 1983 ang nagopukos sa pinakamalapad nga posible nga kubay sang anti-pasista nga pwersa nga magbanganon batuk sa depostismo nga Marcos. Ang ispontanyo nga pagsambulat sang kaakig sang publiko sa katapusan ang nagtulod sa US nga amat-amat nga kuha-on ang suporta kay Marcos. Nahadlok sila sa madasig nga pagsulong sang rebolusyonaryo nga kahublagan masa kag sa mas madasig nga pagsulong pagkatapos nga hinagu-an ang salabton ni Marcos kag Ver sa asasi nasyon ni Aquino. ginengganyo sang US ang mga anti-Marcos nga aktibidad sang mga koronel nga kalakip sa RAM kag gintulod si Marcos nga magpatawag sang mas maaga nga eleksyon presidensyal.

Sang ginanunsyo ang paghiwat sang snap election, ginsupoor tahan sang US ang kandidatura ni corazon Aquino kabaylo sang garantiya nga indi magpasulod sa gabinete sang mga komunista ukon simpatisador sang mga komunista kag indi himu-on nga isyu sa kampanaya ang mga base militar sang US. Gindaya ni Marcos ang eleksyon kag gilayon nga nagbukal ang opanawagan nga pungsodnon nga kahublagan welga sa pagpanguna sang mga pwersa nga pungsodnon demokratiko. Ang Catholic Bishops Conference og the Philippines (CBCP) ang nagpalayo sa anay linya sini nga kritikal nga

kolaborasyon kag nagdekalarar nga imoral kag ilehitimo ang pundasyon sang rehimen nga Marcos. Pagkaligad nagpanawagan si Corazon Aquino sang civil disobedience.

Nagatululunga sang husto ang rehimen nga Marcos sadtong Pebrero 22, 1986, sang mahibal-an sini ang plano nga kudeta sang RAM sa pagpamuno nanday Enrile kag Ramos, pero mapang-away nga nagpanindugan sa kampo Aguinaldo ang mga napaslaw nga nagbuko sang kudeta. Nagpanawagan si Cardinal Sin sa Radio Veritas, ang Katoliko nga istasyon sang radyo nga kabahin nga gingastuhan sang CIA, sa pumuluyo nga protektahan sila batuk kanday Marcos kag Ver. Naglupok ang ispontanyo nga pag-alas sang pumuluyo nga ginpasakupan sang tanan nga pwersa nga makibanwahanon kag demokratiko.

Samtang ang US ang naghulag para paluntaron kag ipabilin ang pagkapatas militar kag upangan nga maka-opensiba ang anuman nga bahin, samtang ginakumbinse si Marcos nga mag-untat na kag mag-untat sang lubos. Nabagsak ang pasista nga hubon nga Marcos bunga sang kumbinasyon sang magkabaliskad nga pwersa: ang rebolusyonaryo nga kahublagan, ang iban pa nga pwersa nga makibanwahanon kag demokratiko, ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos, ang mga rebelde nga militar, ang Simbahan nga Katoliko kag ang US. Nagbagsak si Marcos bangud tanan nga makibanwahanon kag progresibo nga pwersa ang nagpasakop sa pag-alsa sa EDSA nga nagprotekta kag nagsuporta sa mga pwersa militar nga naghahulag sa rehimen, kag naghulag ang Estador Unidos kag Simbahan nga Katoliko para pahalinon si Marcos bunga sang kahadlok nila nga ang paglawig ni Marcos sa poder ang magapadali sang kadalag-an sang armado nga rebolusyon.

Pero kung lantawon sa kabilugan makahuluga ang ginhimo sang tayuyon kag malawigan nga pagbato sang rebolusyonaryo nga kahublagang masa nga pinakapektibo nga nagpaluya kag naghahulag sa pasista nga diktadura. ang kahadlok sa labi pa nga pagbaskog sini ang nagtulod man sa US nga magdesisyon sa pagpahalin kag Marcos. Ang rebolusyonaryo nga kahublagan ang malig-on nga ubod sang pagbangon sang masa halin 1983 tubtob nagbagsak si Marcos. Pero wala pa ini sa pusisyon para pangunahon nga magtakda sa mangin sandigan nga kinaiya sang bag-o nga rehimen, butang nga gindesisyunan sang imperyalismo nga US kag mga reaksyunaryo nga anti-Marcos.

L. Paghari nga Tuta kag Pasista nga may kumuplahe

1. Paano ginpadayon sang reaksyunaryo nga rehimen ni Aquino ang paghari nga tuta kag pasista pagkatapos mapabagsak ang pasista nga diktadura nga US-Marcos?

Ang pagpabagsak kay Marcos ang indi isa ka rebolusyong sosyal nga puspusan nga nagabugnot sa mga kalainan sang imperyalismo nga US, pyudalismo kag pasismo. Indi ini nagakahulugan sang pagkalutas sang mga pundamental nga problema sang pumuluyo kag krisis sang sistema nga pangkatilingban. Napabilin sang US ang hegemonya sini sa Pilipinas. Ang mga mapanghimulos nga sahi nga daku nga komprador kag agalon mayduta ang padayon nga nagahari sa anay pa man estado kag katilingban nga malakolonyal kag malapyudal. Nagaluntad sa gihapon ang anay kontra-rebolusyonaryo nga armado nga kusog nga siya pa sagihapon ang pangunahon nga instrumento sang neokolonyal kag estado nga gahum.

Ang nagbulos sa maki-US nga reaksyunaryo nga paksyon sang hayag nga pasista nga hubon ni Marcos ang isa man ka maki-US nga reaksyunaryo nga paksyon nga mga y burges-demokratiko nga tabon sa pagpamuno ni Aquino. Pero ang nangin pangunahon nga serbe ni Aquino amo bilang instrumento sang imperyalismo nga US sa pagkuha sa labi nga ginakaugtan nga si Marcos samtang ginapabilin nga bug-os ang reaksyunaryo nga pasista nga makinarya sang estado nga neokolonyal. Ginpabilin sa sulod sang rehimen ang mga pwersa sang pasismo kag ginhusay ang mga ini kag ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos, sa idalom sang nagapagpabaskog nga dominasyon sang una, Maskin sa rehimen nga Aquino, si Hen. Ramos ang naga tindog nga nagapanguna nga tuta sang imperyalismo nga US kag nagapanguna nga salandigan sang tayuyon nga paghari nga imperyalista kag daku nga komprador-daku nga agalon mayduta, halin sa nagbagsak nga pasista nga diktadura pakadto sa isa pa ka tuta nga rehimen. Nagaluntad ang tendensya nga liberal-demokratiko nga sekondaryo sa sandigan nga kinaiya nga maki-US kag daku nga komprador -daku nga agalon mayduta sang rehimen nga Aquino. Ginhilway ang tanan nga bantog nga detenido pulitikal, ginbalik ang pribilehiyo sang writ of habeas corpus, ginbasura ang konstitusyon ni Marcos kabaylo ang temporaryo nga konstitusyon nga Aquino, gintukod ang komisyon bahin sa mga tawhanon kinamatarung kag Philippine Commission on Good Government (PCGG) kag gintib-ong ang paghimo sang isa ka konstitusyon nga may mga probisyon para sa mga kinamatar ung nga lideral-demokratiko kag sistema nga check-and-balance sa mga sanga nga ehekutibo, lehislatibo kag hudisyal sang gobyerno.

Pero ang tendensya nga liberal-demokratiko ang temporaryo lang kag ginagamit nga pangtabon sa nagalala nga pagpamigos kag pagpanghimulos sa malapad nga masa sang pumuluyo. Ang pila ka abugado nga may rekord sa pagdampig sa kahilwayan sibil nga nagatiglawas sang nasambit nga tendensya sa gabinete ni Aquino ang gilayon nga gintarget sang US subongman sang mga maki-Enrile nga koronel sa

RAM kag ginbansagan nga komunista ukon nagasimpatiya sa mga gkomunista. Para makuha ang suporta sang US, hungod nga ginhatagan sang tum-ok sang mga nagabuko sang kudeta ang pagpatuman sang mga kagustuhan sang US pareho sang: kuha-on sa gabinete ni Aquino ang mga abugado nga nagatibong sang tawhanon nga kinamatarung, nga ginahambal nga mga komunista ukon nagasimpatiya sa mga komunista; ginpromisa ni Aquino nga hayagan siya nga magapabor nga magapabilin pa ang mga base militar sang US sang lampuwas sa 1991 sa panahon sang negosasyon sa 1988; gilayon nga sundon ang mga patakaran nga pang-ekonomiya nga ginadikta sang IMF kag World Bank pareho sang paglansang sa sweldo kag patakaran nga antiwelga, anti industriyalisasyon, liberalisasyon sa import, privatization nga mga patakaran sa ekonomiya.

Ang ekonomiya -- pagkalipas sang madali kag pahapyaw nga pagpagsik bunga sang gintayhong nga bag-o nga pautang, dumuluong nga ayuda kag daku nga paggasto sa gobyerno -- madasig nga nagbulusok pakadto sa mas madalom pa nga krisis. Gintublag ini sang nagadaku nga depisit sa baligya-anay, pagkasugapa sa dumuluong nga pautang, nagaarangka nga implasyon, kakulangan sa pagka-on kag mga pangunahon nga kinahanglanon, malubha nga problema sa disempleyo, higante nga depisit sa badyet samtang padayon nga nagabug-at ang palas-anon nga buhis, mga dislokasyon sa produksyon, baligya-anay kag mga serbisyo sosyal, kag iban pa nga mga palatandaan sang sistema nga wala na nagaandar kag nagatuga na lang sang nagapadaku nga halit sa produksyon kag sa masa sang katilingban.

Ang tuta nga rehimen nga Aquino an nangin kilala sa kawad-on sang maskin anu nga proyekto nga industriyal nga napundar, pag-atras sang lehislasyon sa reporma sa duta liwan sa gamay nga duta nga napaidalom sa ekspropriyasyon kag liwat nga pagpanagtag, kag pagkaguba kag paglain sang mga imprastruktura kag serbisyo publiko. Natabo ang mga nasambit nga paglala sa pihak sang tayuyon nga paghabok sang depisit sa gobyerno sa sulod sang banwa, nga maglab-ot sa P300 bilyon. Gingasto ang 40% sang tuigan nga badyet sa pagbayad sa dumuluong nga utang nga padayon lang man nga nagadaku sa lugar nga mabuhinan. Masobra 15% sabg badyet ang ginawaldas sa badyet militar kag paggasto sa total war batuk sa rebolusyonaryo nga kahublagan. Kadam-an sang iban pa nga pundo ang nalustay sa mga proyekto nga di produktibo kag sa korupsiyon sa lain-lain nga lebel sang burukrasya. Padayon nga nagagamay ang pundo para sa mga sandigan nga serbisyo sosyal pareho sang publiko ikaayong lawas, edukasyon, pabalay, pagtatap sang imprastruktura kag pag-unong kag rehabilitasyon sang mga biktima sang sunod-sunod nga dalagku nga kalamidad kag mga dislokasyon bunga sang "total war" kag pagbagsak sang ekonomiya.

Sadtong Hulyo 1987, nag-isyu si Aquino sang Executive Order Blg. 226, nga nakilala bilang Omnibus Investment Code (OIC). Gingarantiyahan sang kodigo nga indi

paghim-on ang ekspropriyasyon sang dumuluong nga pangapital kag wala sang ipatuman nga restriksyon sa pagpauli sang ganansya kag pagpagwa sang kapital, luwas pa sa paglibre sa buhis, ginpadasig nga depreciation, kag iban pa. Pero mas malain pa sangsa mga dekreto ni Marcos, ginkuha sang bag-o nga kodigo ang tanan nga restriksyon sa kadaku-on sang dumulu-ong nga sosyo sa tanan nga patag sang pangapital kag bahin sang mga produkto nga ginatambak sa merkado nga lokal sang mga empresa nga re-eksport. Ang mga dumuluong nga empresa nga ginaprubahan sang Lupon sa Pangapital ang ginhatagan sang mas maduga nga panahon nga malibre sa buhis kag lubos nga paglibre sa buhis para sa mga produkto nga re-eksport ukon sandig sa kadamu-on sang nahimo nga empleyo. Pero wala sang nagsulod nga daku dumuluong nga pangapital sa mga bag-o nga empresa bangud masako ang mga kapitalista nga pungsod sa pagpagsik sang kaugalingon nila nga mga industriya kag paglunsar sang opensiba sa baligya-anay.

Ang komprehensibo nga kuno reporma sa duta ni Aquino ang daku nga panunto nga mas mala-in pa sa paltik nga reporma sa duta ni Marcos sa madamu nga bahin. Ang pagpa-in sang 3 ka ektarya kada manunubli luwas sa 5 ka ektarya sa tag-iya sang duta ang nagpalapad sa kaduta-an nga indi sakop sang reporma sa duta, nga puede nga maglab-ot na sa $\frac{3}{4}$ ukon masobra pa sang kaduta-an nga pribado. Ang kaduta-an sa mga asyenda kag plantasyon ang hungod nga ginlibre paagi sa sobra nga ginpanabaw nga kahulugan sang pagtuman sa reporma sa duta nga kabahin ang profit-sharing kag paghatag sang sosyo sa mga mamumugon sa uma. Luwas pa, puede nga lusutan ang reporma sa duta paagi sa pagbaylo sang gamit nga komersyal ukon industriyal pareho sang sa ulumhan nga ginsakop sang kasugtanan nga NDC-Marubeni.

Anuman nga limitado nga duta nga sakop sang pagpanagtag ang kinahanglan nga bayaran sa presyo sa merkado nga lapaw sa ikasarang sang mga mangunguma, luwas pa sa pila ka manggaranon kag mataas nga nahanunga nga mangunguma. Pormal nga ginkuha-an pa sang tingog ang mga mangunguma sa bag-o nga sistema sang pagpresyo sa duta. Hungod nga ginpaligad man ang implementasyon sang reporma sa duta sa malapad nga kaduta-an nga pribado para hatagan sang pila pa ka tuig nga pagpanghanda sang palusot ang mga agalon mayduta. Para mapagwa nga may kaduta-an nga ginpanagtag sa mga mangunguma, ang mga certificate of land transfer nga ginpanagtag sa idalom sang PD 27 ni Marcos ang ginmadyik kag gintawag nga emancipation patents. Ang plano nga voluntary option to sell nga magapadasig kuno sa pagpanagtag sang duta ang ginhimuslan lang sang mga agalon nga mayduta, burukrata kag lider-militar para ibaligya sa sobra nga presyo ang kaduta-an nila nga di-produktibo kag kurakuton ang pundo sang repormang agraryo. Ginpadaku ang pinansyal kag iban pa nga tipo sang ayuda sa mga agalon mayduta para mas epektibo nga makabato sa rebolusyonaryo nga kahublagaan sang mangunguma. Ginpalap kag

ginpasingki ang mga kampanya militar sang AFP para agawon ang mga kadalag-an sang rebolusyong agraryo kag paluyahon ang kahublagan mangunguma.

2. Paano labi pa nga ginpala-in sang reaksyunaryo nga rehimen nga Ramos ang paghari nga tuta kag pasista?

Nakaluklok sa gahum si Heneral Ramos pagkatapos nga makahuga sang 23.5 porsento lang sang nalista nga boto sadtong presidensyal nga eleksyon sang 1992. Si Ramos ang nagtindog nga nagapanguna nga tuta sang imperyalismo nga US, nagapanguna nga tiglawas sang mga lokal nga reaksyunaryo kag inakasalandigan sang pagpadayon sang pasista nga pagpanglupig, maskin sa panahon sang tawo-tawo nga panguluha ni Aquino. Nagpadayon ang diktadura sang sahi nga burgesya komprador kag agalon mayduta, subongman ang pagkunsabuhay kag pagpaindisanay sang mga pangpulitka nga bata sang diktadura nga Marcos para makahari kag makapangabig sa mga reaksyunaryo nga anti-Marcos.

Ginapabugal sang rehimen nga himu-on nga isa ka bag-o nga industriyal nga banwa kag isa ka new economic tiger ang Pilipinas sa 2000. Pero sa kamatuoran, labi pa nga nagalubha ang ekonomiyang Pilipino bangud sa wala sang tupong nga kasakon sang mga dumuluong nga monopolyo kag sang mga tumandok nga sahing manoghimulos sang dalagku nga komprador kag agalon mayduta. Ang damgo sang rehimen Ramos nga industriyalisasyon paagi sa dumuluong nga pangapital kag dumuluong nga merkado ang ginabaliskad sang pangkalibutanon nga krisis sa sobra nga produksyon sang mga baratuhan nga manupaktura nga pang-eksport nga manubo ang teknolohiya; umiimpis nga konsumo sa nakabalahong ekonomiya sang mga industriyal nga kapitalista nga pungsod; kag todo nga opensiba sang US sa baligya-anay internasyunal sa halos tanan nga tipo sang manupaktura, kalakip na ang mga pangkonsumo nga produkto nga elektroniko kag tela.

Sobra nga sunod-sunuran ang rehimen nga Ramos sa mga neokolonyal kag neoliberal nga dikta sang mga imperyalista nga US, Hapones kag iban pa, nga direkta nga ginapatuman ukon di gani ginapaagi sa mga multilateral nga ahensya pareho sang IMF, World Bank kag WTO. Ang mga patakaran sa iberalisasyon sa baligya-anay kag pangapital, deregulasyon kag pribatisasyon ang lunsay nagauipang sa kauswagan ndustriyal, nagapalubha sa agraryo kag atrasado nga kinaiya sang ekonomiya, kag nagadulot sang mas grabe pa nga paghimulos kag pagpabudlay sa masa sang katilingban.

Pagkaligad sang grabe nga paghugot sang paha sadtong mga ulihi nga tuig sang rehimen nga Aquino, liwat nga nagdaku ang GNP tubtob masobra 7 ka prosyento bunga sang liwat nga pagdaku sang

dumuluong ayuda, pagpasok sang ispekulatibo nga dumuluong nga kapital kag pagpauli sang kita nga dolyar sang mga migrante nga mamumugon nga kontraktwal. Pero kadam-an sang pagdaku sang GNP ang nagatiglawas sa gastos sa importasyon sang baligya-anay para sa lokal nga konsumo kag manupaktura nga pang-eksport; doble nga isip sa kita sa eksport; daku nga isip nga tuga sang ispekulasyon sa real estate kag pribado nga konstruksyon; daku nga gasto sa importasyon sang mga kagamitan sa enerhiya, transportasyon, telekomunikasyon kag kompyuter nga pang-upisina; kita sa pagbaligya sang mga korporasyon nga ginapanag-iyahan sang gobyerno; nagataas nga palas-anon nga buhis kag utang; liwan sa iban pa nga kinaandan nga palsipikado nga pagtanya sa produksyon sa agrikultura, industriya kag serbisyo. Wala ini nagakahulugan sang industriyal nga kauswagan ukon sang anu man nga pagtaas sang talaksan sang pangabuhi. Sa kamatuoran, labaw nga nagasalamin ini sang mas grabe nga paghimulos kag kaimulon ang lubos nga kadam-an nga pumuluyo.

Padayon nga wala sang ginatukod nga mga sandigan nga industriya kag sa lugar, labi pa nga ginpadaku ang importasyon sang mga produkto nga manupaktura. Wala sang ginapatigayon nga repor ma sa duta liban sa mga pakuno-kuno nga sa nagligad kag sa lugar, labi nga ginpadasig ang pagpalapad sang ginapanag-iyahan nga kadutaan sang mga dumuluong nga korporasyon kag mga tumandok daku nga komprador-asendero. Maskin ang mga imprastruktura (karsada, taytay kag iban pa) ang nagakalabulok kag wala nagakasanto bangud nagakaubos ang pundo sa mga mas di produktibo nga paggastos.

Maskin ang mga bilin sang manupaktura nga import-substitution kag ang produksyon nga agrikultural (bugas, mais, kalamay kag lubi) ang nagakapiligro kag ginabuhinan sang liberalisasyon sa importasyon. Ang bug-os nga sektor sa serbisyo, halin sa pagbangko kag baligya-anay nga pagtyange (retail trade), ang ginabukas sang syento por syento sa dumuluong nga pagnag-iy. Ang duta ang ginabukas sa dalagku-an nga pagpanag-iy sang mga dumuluong kag mga tumandok nga ispekulador sa likod sang mga karatula sang sona nga industriyal, pagpauswag sang real estate, kasugtanan sa integrated forest anagement (IFMA), Mining Act sang 1995 kag kung anu-ano pa.

Sa paglubha sang import-eksport nga kinaiya sang ekonomiya, ang pagdaku sang GNP ang nagakahulugan nga labi nga pagdaku sang depisit sa baligya-anay sa luwas kag utang sa luwas. Padayon nga nagadaku ang depisit sa current accounts nga ginapagamay paagi sa liwat nga pag-isip bilang bag-o nga kita sang mga deposito nga dolyar sang mga eksportador kag migrante nga mamumugon kontraktwal, kung ginabayluhan sa peso. Mas delikado pa, para matustusan ang depisit, nagapadaku ang pagsalig sa spekulatibo nga dumuluong nga

pundo nga temporaryo nga ginagarahe sa lokal nga merkado sang sosyo, bono sang gobyerno kag real estate. Ang pagdaku sang GNP ang indi lang temporaryo kundi nakahigot pa sa pabagu-bago nga ilig sang sulod-gwaq nga ispekulatibo nga internasyunal nga kapital.

Nangin labi nga kahalaman ang badyet sang reaksyunaryo nga gobyerno. Ang kadam-an sang ginapertisener nga galastuhan ang nagakadto sa pagbayad sang interes sa utang kag sa badyet sa militar, pulisya kag iban pa nga malupigon nga aparato sang estado. Ang iban pa ang pangunahon nga ginapertisener sa kinahanglanon sang burukrasya, kabahin ang pataka nga pagbakal sang mga kagamitan nga kompyuter nga pang-upisina. Ang ginatawag nga surplus sa badyet sining mga nagligad nga tuig ang bunga sang makadali nga kita sa baratilyo sa mga bangko kag mga pundo sang social security kag, isa pa, sa pagpadaku sang palas-anon nga buhis sang mga pumuluyo.

Mas dampig ang rehimen nga US-Ramos sa "pagmodernisa" sang armado nga kusog kag pulisya sangsa anuman nga pagpakuno-kuno nga pag-industriyalisa ukon pagkaayo sa mga serbisyo sosyal. Gina tuyo sang rehimen nga maggasto sang masobra 30 ka bilyon ka piso para sa "modernisasyon militar" kada tuig halin 1993 tubtob 1998, santo sa ginhimo sini nga programa sang pagpertsener sang 331 bilyon ka piso sa sulod sang 15 ka tuig. Ang bulto sang kwarta ang nagakadto sa dasya-on nga pagbakal sang mga armas, kagamitan sa komunikasyon, eruplano kag barko halin sa kumpaniya nga Amerikano.

Ang adyenda sa "pagreporma sang katilingban" nga kon kaisa ginahambal sang rehimen ang wala sang pagkatuhay sa puro pagkitang-tawo nga civac kag operasyong sikolohikal nga ginalakip sa mga kampanya sa "counter-insurgency" sang AFP. Ginatamod sang rehimen ang tuman ka lala kag madasig pa nga nagalala nga problema nga katilingban para lang himu-on nga rason sa pagsaylo sang pangpubliko nga pundo para sa burukratiko nga korupsiyon. Sapat-sapaton nga pwera militar ang ginapawasak sa mga puluy-an sang mga imol kag ginapang-agawan sang duta ang mga imol nga mangunguma kag mga etniko nga komunidad. Maskin ang dalagku nga kahalitan tuga sang kapalibutan, pareho sang problema sa lahar sa Sentral Luzon, ang ginahimuslan para sa pagpangawat sang binilyon ka piso.

Ang disempleyo ang lampuwas sang 40 porsyento. Padayon ang pagtaas sang presyo sang mga pangunahon nga balaklanon bunga sang mag mabug-at nga buhis, nagataas nga balor sang ginainport nga balakluno kag paliwat-liwat nga pagtaas sang presyo sang langis. Ginabuhinan sang implasyon ang matuod nga kita sang mga may trabaho. Nagapadasig ang pagbulusok sang mga pumuluyo sa kapigaduhon. Samtang, nagapala-in ang imprastruktura, kag

ginabhinan ang galastuhon sa katilingban para sa edukasyon, ikaayong lawas kag iban pa, para dugangan naman ang galastuhon militar.

Sobra-sobra ang kadamu -on sang mga wala sang pat-od nga trabaho maskin sa syudad kag sa kaumhan. Ang mga wala sang trabaho halin sa kubay sang masang anakbalhas kag nahanunga nga saray sang katilingban ang nagakatulod nga magpangita sang trabaho sa luwas sang pungsod. Nagalab-ot na sa 10 ka porsyento sang bilog nga populasyon ang mga mamumugon nga kontraktwal sa luwas sang pungsod, dokumentado kag indi. Sa idalom sang pleksible nga pagtrabaho nga ginadikta sang mga imperyalista, ginapasinki sang rehimen ang paghimulos kag pagpamigos sa mga anakbalhas para himu-on nga mas barato pa nga pangabudlay kag para mangganyat sang dumuluong nga kapital kag mga kontrata sa pangabudlay sa • luwas sang pungsod. Ang patakaran nga ini sa pangabudlay ang santo sa patakaran nga nagupang sa pungsodnon nga industriyalisasyon kag reporma sa duta.

Pasismo kag pagpanglupig sa pumuluyo.

Para pasundon ang pumuluyo sa nagapabug-at nga mga imposisyon sang mga dumuluong nga monopolyo kapitalista kag mga lokal nga daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta, padayon nga ginaduso ni Ramos ang lain-lain nga pasista nga buko nga wala nila mapatuman ukon napormalisa maskin sang panahon pasista nga diktadura ni Marcos. Ginlusot paagi sa sugo sang residente ang pagpatuman sang sistemang ID. Pagkatapos sang pagpakitang-tawo nga pagbalewala sa Laye Batuk sa Subersyon (RA. 1700), ginduso naman ang kuno Anti-terrorism Bill nga labi nga mas antidemokratiko kag mas malupigon sangsa sa RA 1700. Sa idalom sang nasambit nga hagna, gina-ipit ang kahilwayan sa pagpabutyag, ginkabig nga kriminal nag mga publikasyon batuk sa rehimen, ginabalik ang silot nga kamatayon para sa mga kasal-anan nga pulitikal kag pagahugakumon ang mga propyedad sang mga akusado sang terorismo. Samtang, ang mga rebolusyoanryo nga pwera ang padayon nga ginalupig, ginaaresto nga wala sang mandamyento, ginapabudlayan kag ginasalvage ukon ginapasaka-an sang mga himu-himo nga kaso sa mga kinaandan nga krimen.

Maskin wala madeklarar ang laye militar, pursigido nga magtipon si Ramos sang mga gahum pangemerhensya. Ang lain-lain nga malubha nga problema nga sosyo-ekonomiko -- pareho sang kriminalidad, krisis sa elektrisidad, krisis sa tubig kag iban pa, nga madamo ang naglubha samtang ara sa sakop sang salabton ni Ramos -- ang ginagamit nga rason para magpangayo kag mag-angkon sang mga gahum pangemerhensya. Padayon man nga ginaduso ang pagligwat sang konstitusyon paagi sa pagtukod sang kongreso nga kontrolado sang hubon nga Ramos bilang constituent assembly para kuha-on ang mga limitasyon sa reeleksyon kag gahum sang presidente nga ginpasulod sa konstitusyon pagkatapos sang pag-alsa sa EDSA.

Determinado ang rehimen nga US-Ramos nga magdugay sa poder. Kung indi puede nga magpabilin sa poder si Ramos sang lampuwas sa 1998, desido siya nga pili-on ang magabulos sa iya kag pabaskuron ang papel sang mga opisyal militar sa pulitika sang nagahari nga sistema. Ang eleksyon kag pagtalana sang mga opisyal sang militar kag pulisya sa mga pusisyon nga sibilyan kag ang nagadaku nga badyet para sa militar kag pulisya ang masanag nga senyales sang militarisasyon sang estado.

Samtang nagsingki ang kakugmat sa katilingban, nagatinguha si Ramos nga magpostura nga naghandum sang kalinong kag seguridad. Sa pagganyat sang imperyalismo nga US, ginahimud-usan niya nga makipagkasugot sa mga anti-Ramos nga paksyon sa AFP pareho sang Reform the Armed Forces Movement (RAM), Soldiers of the Filipino People (SFP) kag Young Officers Union (YOU). Pero sa pihak sang kuno pangkabilugan nga kasugtan sa kalinong, nga nagpalampuwas sa mga kriminal nga salabton sang mga nagbuko sang mga kudeta, padayon nga masingki ang mga bangigay sang matag-as nga opisyal sang AFP bunga sang agaway sa kurakot kag bunggu-anay sa mga kriminal nga aktibidad. Ginbunyag sang depeksyon ni Brig. Gen. Raymundo Jarque sa NDF kag NPA ang kagarukan sang reaksyu• naryo nga estado kag padayon nga huyog sang AFP nga mabungkag.

Ang mga pangpulitika nga partido kag koalisyon sang dalagku nga komprador kag agalon mayduta ang naga-isa batuk sa katilingban kag rebolusyonaryo nga kahublagan. Apang nagabanggi-anay man sila kag ang ila nga mga bangigay ang mgay huyog nga paluyahon kag ibutang sa krisis kag kagamo ang kaugalingon nila nga sistema pangpulitika. Ang paghiwat sang mga eleksyon nila, samtang nagamit sa pagrenda sa ila nga mga paksyunal nga away, nagabunyag kag nagagatong man sa ila nga masingki nga di-pagkasugot. Ang nagapalala nga krisis sa ekonomiya ang nagabunga sang mas masingki nga agaway sa mga kawat kag sa gahum sa ekonomiya. Ginapalubha naman sang pangpulitika nga krisis ang sosyo-ekonomiko nga krisis.

Sa pihak sang pagsurender kay Ramos sang Moro National Liberation Front, padayon nga nagsingki ang kahimtangan sa sakop sang mga pumuluyo nga Moro bunga sang tuman nga sosyo-ekonomiko nga krisis kag kawad-on sang kasolbaran sa mga istoriko nga problema pangkatilingban kag pungsodnon sang mga pumuluyo nga MOro. Ginapadayon sang Moro Islamic Liberation Front (MILF) ang armado nga paghimakas kag ginahabig sini sa iya nga dampig ang madamo sa mga katapu sang MNLF.

Sa pagpamuno ni Ramos, ginlunsar ang mga dalagku-an nga kampanya militar sa pagsugpo sa Partido kag armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan, pareho sang Lambat Bitag I, II kag III, nga di hamak nga mas sapat-sapaton sangsa anuman nga

opensiba nga ginhimo sa idalom sang rehimen nga Marcos. Nagpadayon ang pasismo pero nagkumuplahe halin sang nagbagsak si Marcos kag samtang sining ulihi nga mas nagakabunyang liwat tubtob sa putok-putukan sang estado nga neokolonyal.

Naglala ang malupigon nga kinaiya sang estado, labi na batuk sa mga maumugon kag mangunguma, maskin gintilawan sang rehimen nga magtuga ang ilsuyon nga siya ang maayo sang balatyagon kag nagahandum sang pungsodnon nga pagkasugot. Ang pagpakig-away nga sikolohikal sa estratehiya nga low intensity conflict nga sulsol sang Estados Unidos ang nagatuyo nga tugahon ang ilusyon sang kapag-on pangpulitika kag demokratisasyon, tunga-on ang mga makibanwahanon kag progresibo nga pwersa, kag ihamulag ang mga pwersa nga rebolusyonaryo. Gani, ginatatap kag ginapahulag sang rehimen ang mga ispesyal nga ahente, pareho sang mga kontr-rebolusyonaryo nga traidor nga sanday Tabara, Reyes, Kintanar kag Lagman, para magpakuno-kuno nga Wala para atakehon ang Wala.

3. Paano ginpadayon sang Partido kag sang pumuluyo ang rebolusyonaryo nga paghimakas para ibagsak ang garuk nga sistema nga mala-kolonyal kag mala-pyudal.

Wala sang mapili-an ang mga pwersa sang pungsodnon demokratiko nga rebolusyon kundi ang ibagsak ang pasista nga diktadura nga Marcos nga ginasuportahan maskin wala pa sa pusisyon nga magtakda sa kinaiya sang rehimen nga magabulos. Sa pagbaylo sang mga tuta nga presidente, indi napaluya ang rebolusyonaryo nga pwersa ukon indi naagaw sa ila ang inisyatiba. Sa pihak nga bahin, nangin mas paborable ang obhetibo nga kundisyon para sa labi nga pagbaskog paagi sa rebolusyonaryo nga paghimakas.

Sa bag-o nga kahimtangan, nagpursiger ang Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan sa pagsulong sang mga armado kag di armado nga paghimakas sang banwa nga santo sa linya sang demokratiko nga rebolusyon sang banwa. Ginbunyang sang rebolusyonaryo nga kahublagan ang rehimen nga Aquino kag ang nagsunod nga rehimen nga Ramos bilang mga tuta sang imperyalismong US kag instrumento sa paghari sang daku nga burgesya komprador kag sahi nga agalon mayduta.

Naghimud-os sa mga militante nga paghimakas ang ligal nga demokratiko nga kahublagan labi na sang mga mamumugon, mangunguma, kababaihan kag kabataan-estudyante. Sadtong una kag ikaduha nga tuig sang rehimen nga Aquino naglab-ot sa bag-o nga sangkad ang progresibo nga kahublagan unyon kag hayag nga kahublagan nga manugnugma. Naglunsar sila sang mga paghimakas nga pang-ekonomiya kag pangpulitika kag ginsukot ang rehimen nga Aquino sa mga promisa sini sadtong

panahon sang paghimakas sa pasista nga diktadura nga Marcos. Sang patyon si Rolando Olalia, wala nahadlok ang ligal nga demokratiko nga kahublagan kag ginhimo sini ang isa ka martsa-lubong nga ang kadaku-on wala pa sang tupong para sa isa ka lider sang sahing mamumugon, maskin indi ini nahatagan sang nagakaangay nga pagtamod sang masmidya kag simbahan.

Sa pihak sang maksimum nga pagdeploy sang mga tropa nga regular kag paramilitar sang AFP kag PNP kag paggrabe sang mga kampanya batuk sa mga rebolusyonaryo nga pwersa pulo ka adlaw pagkatapos nga nagbagsak si Marcos sadtong 1986, ang mga rebolusyonaryo nga pwersa sa bilog nga pungsod ang nag-untat sa paglunsar sang mga taktikal nga opensiba kag naglunsar lang sang ang mga ini sa lima ka rehiyon nga pinakaagresibo ang mga tropa sang kaaway. Pagkaligad nga magdeklarar si Aquino sang "total war", ang mga rebolusyonaryo nga pwersa ang nagdesisyon nag maglunsar sang taktikal nga opensiba sa bilog nga pungsod sa isa ka lebel nga wla pa sang kapareho kag nagpang-agaw sang mas madamu nga armas sa magamo kag demoralisado nga mga pwersa sang kaaway.

Paagi sa paghimud-os sa linya sang demokratiko nga rebolusyon sang banwa kag hugot nga pag-uyat sa pyusil, napreserbar ang mga pwersa sang hangaway sang banwa kag ang mga prenteng gerilya sa lain-lain nga bahin sang kapulu-an. Mabakod nga ginpamatukan kag ginbunyag bilang ma-utok nga kontra-rebolusyonaryo nga buko ang mga pangaluyag kag maniobra sang pagpasurrender nga wala untat nga ginpatigayon sang rehimen nga Aquino kag rehimen nga Ramos ka sang mg a ikog nila nga pasipista ka pasipikasyunista nga mga grupo nga petiburges, nga madugangan sa ulihi sang mga rebisyunista nga traidor nga magatilaw nga manabotahe kag mangtunga sa Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan. Sa amo nga paagi, namentinar ang malapad nga pungsodnon nga latag kag mga prenteng gerilya sa tanan nga rehiyon liwan sa Metro Manila-Rizal kag Nabagatnan Nakatungdan nga Mindanaw, kag ang pagpamuno kag implu wensya sa pungsodnon nga demokratiko nga kahublagan masa nga siya pa sagihapon ang pinakamadaku kag pinakaimportante nga pwersa nga nagatiglawas kag nagasulong sa mga paghimakas sang masang mamumugon, mangunguma kag iban pa nga imol sa kaumhan kag kasyudaran.

Ang padayon nga paglala sang sosyo-ekonomiko nga krisis kag mga kagarukan sa lain-lain nga bahin sang kabuhi sa katilingban nga mala-kolonyal kag mala-pyudal ang padayon nga nagatulod sa masa nga magbato kag nagaserbe nga maayo nga obhetibo nga kondisyon sa pagpadaku kag pagpabaskog sang rebolusyon. Pero sa kasingki-on sang paghimakas sa pasista nga diktadura, sa pagbagsak sini kag pagbaylo sang bag-o nga tuta nga rehimen, nangin talalupangdon kag nagbaskog sa sulod sang

Partido ang mga sala nga tendensya nga "wala" kag tuonga oportunistang nagdiskaril sa padayon nga pagsulong kag pagbaskog sang rebolusyonaryo nga kahublagan, nagbunga sang nagapabaskog nga pagpanguha-duha kag mga pagsayup, kag sa ulihi magatuga sang dalagku nga halit.

Ang mga taga-tibong sang "wala" kag tuo nga oportunismo ang hayag kag patago nga nagpalapta sang mga pagduda sa paganalisa nga malakolonyal kag malapyudal ang katilingban nga Pilipino bangud ginsal-an nila sa programa sa matuod nga industriyalisasyon ang mga tikang sang pasista nga diktadura nga labi nga agagrabe ang neokolonyal kag malapyudal nga kinaiya sang pungsodnon nga ekonomiya paagi sa mga manupaktura nga pang-eksport kag re-eksport. Kalalip sang amo nga pagduda ang pagkwestyon sa linya sang bag-o nga tipo sang rebolusyon nga pungsodnon demokratiko kag malawigan nga inaway banwa, kag ang pagpakighampang ukon direkta nga pagbaliskad sa linya nga adbenturista nga militar sang wala sa panahon nga "regularisasyon", insureksyonismong syudad, populismong burges kag burukratismo.

Sang nagbasak si Marcos naglutaw ang tuo nga pagtan-aw nga tiglawas sang pumuluyo, sa lugar nga reaksyunaryo si Aquino, kalakip ang tuo nga pagtan-aw nga nabutang sa dependensya ang armado nga rebolusyon pagktapos sang boykot sa snap elections kag kadalag-an sang pag-alsa nga EDSA. Kag sandig dire, ang pagtulod sa pagsulod sa ceasefire para kuno mabawi sang rebolusyon ang inisyatiba pangpulitika, nga pwede naman nga imaniobra para mapadasig nga matuga ang bag-o nga popularisasyon sa pulitika kag • mapalupok ang bag-o nga insureksyon sa syudad nga magapadali sa kadalag-an sang rebolusyon.

Sa sulsol sang insureksyunismong syudad, ang maayo nga kahigayunan para sa pagpabaskog kag pagsulong ang nauyang bunga sang mga taktikang ahenteng probokador, pagpasimpalad sa mga kiskisan kag kumprontasyon ginadamgu nga makaliburo sa pagkaluto sang insureksyunaryo nga sitwasyon. Sa impluwensya naman sang wala sa panahon nga "regularisasyon" kag linya nga adbenturista militar, madasig nga ginpadaku ang mga pwersa nga panalakay sang hangaway sang banwa kag ginlagas ang tayuyon nga pagpasingki sa inaway samtang nagadaku ang pagpabaya, mga pagkulang kag bulnerabilidad sa hilikuton masam kag baseng masa. Gani pag-abot sang pangkabilugan opensiba sang rehimen nga US-Aquino sadtong 1988 kag 1989, nakaagi sang daku nga halit ang Partido kag hangaway sang banwa sa pagkadakop sang mga nagapamuno nga kadre sa kasyudaran kag pagkawasak sang daku nga bahin sang mga prenteng gerilya sa kaumhan.

Subongman, wala mahimo nga wasakon sang US kag rehimen nga Aquino ang armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan bangud padayon nga nagalala ang sosyo-ekonomiko kag pangpulitika nga krisis sang nagahari nga sistema, bangud padayon nga ginayatan sang mayoriya sang kadre kag katapu sang Partido ang pangkabilugan nga linya sang pungsodnon demokratriko nga rebolusyon paagi sa inaway banwa, maisog nga nagpangapin kag nagbato ang mga opisyal kag suldado sang hangaway sang banwa kag rebolusyonaryo nga masa. Ang mapait nga inagihan ang nagtulod sa pamunu-an sang Partido nga umpisahan ang pagpanadlong sa mga nagligad nga dala nga patakaran kag aktibo nga pagpakigbanggi ang nagluntad nga mga paglihis kag pagsayup sa sulod sang Partido.

Pero sa lugar nga magpanadlong, labi nga ginpadayon sang pila ka elemento sa pamunu-an sang Partido ang pagtulod sa linya nga lihis sa rebolusyonaryo nga linya sang Partido. Ginhimuslan nila ang lubos nga pagkarumpag sang moderno nga rebisyonismo sa Sidlangan nga Uropa kag Unyon Sobyet para maglunsar sang todo nga pagpangampanya kontra sa rebolusyonaryo nga linya, magpalapnag sang rebisyonismo kag iduso ang linya nga insureksyunista kag adbenturista. Nag-umpisa naman ang ila nga mga likom nga maniobra, pagtukod sang tago nga grupo, pagpalapnag sang intriga kag mga aktibidad nga mapangtungga. Nagsingki ang internal nga banggi-anay sa sulod sang Partido.

Sa pagsingki sang krisis sa pinansya sadtong 1989 tubtob 1992 kag paglupok sang makahas nga inaway sang mga paksyon sang AFP, tuman ka paborable sang kahimtangan para mas madasig nga mapadaku kag mabaskog ang rebolusyonaryo nga kahublagan. Naglupok ang mga organizado kag ispontanyo nga welga, boikot, demonstrasyon kag iban pa nga paghimakas masa sang mga mamumugon, mangunguma, kabataan estudyante kag peti-burges sa syudad. Isa ka matinkad nga paghimakas sa panahon nga ini ang mga malaparan nga aksyon masa batuk sa pagpabilin sang mga base militar sang US. Apang, ang tuman ka paborable nga kahigayunan ang liwat nga ginsabotahe sang mga insureksyunista nga buko pareho sang pagpanunog sang bus kag mga probokasyon sang inaway sa tunga sang pulisya kag di-armado nga masa. Ang pagka-dagit sang madamu nga kadre kag yunit sang Partido sa "wala" nga paglagas sang madasig nga maluto ang insureksyunista nga sitwasyon ang ginhimuslan ni Ricardo Reyes para magtilaw nga agawon ang pamunu-an sang NDF kag gamiton ini nga instrumento sa bunggo sa Partido.

Sadtong 1992, ginhiwat ang ika-10 nga plenum sang Komite Sentral sang Partido kag nagsikway sa mga "wala" kag tuo nga oportunistang paglihis kag pagsayup kag nagdesisyon nga ilunsar ang ikaduha nga dungganon nga kahublagan sa pagpanadlong. Ang diutay nga mga rebisyonista nga traidor nga indi magtadlong ang

direkta nga naggwa sa Partido, nag-atake sa kahublagan sa pagpanadlong, kag naghanay sa mga grupo nga anti-komunista kag kontra-rebolusyonaryo sa pag-atake sa Partido kag rebolusyon halin sa gwa. Sa amo nga paagi, bug-os kaathag nila nga ginbunyag ang ila nga kaugalingon bilang mga kontrarebolusyonaryo nga galamay kag kasangkapan sang imperyalismo.

Sa ubay sang ikaduha nga dungganon nga kahublagan sa pagpanadlong, padayon nga nakonsolida ang Partido, hangaway sang banwa kag rebolusyonaryo nga kahublagan masa base sa husto nga proletaryo nga rebolusyonaryo nga linya. Ang pagsikway sa malubha nga paglihis kag pagsayup ang labi nga nagpataas sa ikasarang nga magbato sang Partido kag rebolusyonaryo nga hublag. Ang puspusan nga kadalag-an sang kahublagan sa pagpanadlong ang nagapat-od nga mas mapag-on kag mas tayuyon pa nga mapamunu-an sang Partido ang malapad nga masa sa pagsulong sang rebolusyon halin sa kadalag-an pakadto sa labi pa nga kadalag-an.

Mga Reperensya:

- 1. Katilingban kag Rebolusyong Pilipino ni Amado Guerrero*
- 2. Krisis kag Rebolusyong Pilipino ni Jose Ma. Sison*
- 3. Halambalanon sang Transisyon sa Pilipinas ni Jose Ma. Sison*
- 4. Mga pahayag sang Komite Sentral sang Partido bahin sa pungsodnon nga sitwasyon*

I. Ang Pasista nga Diktadura nga US-Marcos

1. Nga-a ginpatuman ang pasista nga pagahari nga diktador sang hubon nga US-Marcos?

Ginpatuman sang nagahari nga hubon nga US-Marcos ang pasista nga paghari nga diktador para dampigan ang sistema nga malakolonyal kag malapyudal kag labi pa nga pasingki-on ang paghimulos nga kolonyal, pyudal kag malapyudal. Tuman na ka grabe ang krisis sang sistema nga malakolonyal kag malapyudal gani ang imperyalismong US kag lokal nga daku nga burgesya komprador kag sahi nga agalon mayduta ang indi na makahari sa anay nga pamaagi nga may dekorasyon sang mga institusyon kag proseso nga burges liberal.

Nag-umpisa nga magdaku ang rebolusyonaryo nga mga pwersa sang partido nga proletaryo, ang hangaway sang banwa bnga nakabase sa mangunguma kag ang pungsodnon nga nagahiliugyon nga prente. Ginduso man sang mga ligal nga pwersa sang pungsodnon demokratiko nga kahublagan ang paghatag sang katapusan sa malakolonyal kag malapyudal nga sistema. Samtang , indi na man madesisyunan sa anay nga malinong nga pamaagi ang eleksyon ang mga banggi-anay sang dalagku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta.

Sang mga ulihi nga tuig sang dekada 1960 labi nga naggrabe ang sosyo-ekonomiko nga krisis bunga sang kawawad-on sang maskin ano nga sandigan nga industriya nga pundasyon sang moderno nga industriya, pagkapaslaw maskin gintawag nga manupaktura nga import-substitution (liwat nga pag-impake kag pag-assembly), pagkahubas sang prontera kag madasig nga akumulasyon sang duta sang mga dumuluong kag lokal nga manoghimulos, kag madasig nga pagdiutay sang pangkalibutanon nga kapitalista nga merkado para sa mga eksport nga hilaw nga materyales. Naggrabe ang krisis sa pinansya nga bunga sang paghabok sang depisist sa baligya-anay, utang sa dumuluong, depisist sa badyet kag utang sang gobyerno sa sulod sang pungsod. Sadtong 1970 nagbagkas ang balor sang piso nga labi nga nagpadaku sa gasto sa importasyon, nagbunga sang nagaarangkada nga implasyon kag nagpalubha sa pagantus sang masa sang katilingban.

Labi nga nagdalom kag naglala ang diskontento sang malapad nga masa. Nagakaakig ang mga militante nga aksyon masa sa Mayni la kag iban pa nga syudad. Ang pabuko sang mga reaksyunaryo nga ibandera ang kontrarebolusyonaryo nga islogan nga "malinong nga rebolusyon" ang ginlunod sang rebolusyonaryo nga islogan sang masa nga "malawigan nga inaway banwa" nga sabat sa pasista nga brutalidad sa

ila, kag sabat man sa pasulit-sulit nga pamahog sang tuta nga rehimen nga Marcos nga promal nga ideklarar ang laye militar. Paagi sa tuta nga rehimen nga Marcos sang labaw pa nga kontrarebolusyonaryo nga kakahas, laib nga nagggrabe ang mga protesta kag paghimakas sang pumuluyo.

Nagdiutay ang sosyo-ekonomiko nga basehan para sa matawhay nga pagpaambitanay sang mga paksyon sang mga manoghimulos nga sahi paagi sa eleksyon. Nagpalumba-anay ang mga reaksyunaryo nga magtukod sang mga pribado nga hubon, magpabaskog sang kaugalingon nga hubon sa sulod sang AFP kag maggamit sang armado nga pwersa para sa pagmaniobra sa pulitika. Nagapanguna si Marcos sa paggamit sang kakahas batuk sa iya nga mga karibal sa pulitika. Ginpabomba niya ang rali sang mga konserbatibo nga partido nga oposisyon sadtong Agosto 21, 1971; pagkatapos gusto niya nga ibasol yadto sa Partido Komunista sang Pilipinas kag Bag-ong Hangaway sang Banwa kag ginsuspendi niya ang pribilehiyo sang • writ of habeas corpus.

Nagbato ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa paagi sa mga rali kag demonstrasyon tubtob nga maduso ang pagpanumbalik sang writ of habeas corpus sang Enero 1972. Pero bag-o sadto, napasunod niya ang Korte Suprema sa iya nga pananawan base lang sa solo nga paghusga bilang presidente makapabakod siya sang mga tikang nga pangemerhensya, kabahin na ang pagdeklarar sang laye militar, nga wala nagakonsulta sa lehislatura ukon wala nagahatag sa diinman nga korte sang kongkreto nga pamatuod sa basehan sang nasambit nga aksyon.

Sadtong 1972 ginpatigayon ni Marcos ang isa pa ka serye sang pagpamomba kag pagkatapos gindeklarar niya ang laye militar. Gin-agaw niya niya ang absoluto kag kataas-taasan nga otoridad sa tanan nga aspeto sang gobyerno-- ehekutibo, lehislatibo kag hudisyal--kag makahas nga nagpanalakay para wasakon ang tanan nga karibal kag kritiko sa sulod sang sistema, subongman ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa kag armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan. Ginpwersa niya ang kumbensyon konstitusyonal para magpagwa sang borador sang konstitusyon nga magahatag sa iya sang maathag nga gahum otokratiko kag ginpaaprubahan niya ang nasambit nga konstitusyon paagi sa pagpagwa sang plebisito.

2. Ano ang sandigan nga kinaiya sang pasista nga diktadura nga US-Marcos?

Sa esensya, ang pasista nga diktadura amo ang hayag nga terorista nga paghari sang isa ka reaksyunaryo nga hubon nga angkon ang mga interes sang daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta.

Duha ka butang ang dapat nga hatagan sang tum-ok kaangot sang sandigan nga kinaiya sang pasista nga diktadura: una, ang hayag kag wala sang patugsiling nga paggamit sang pwersa militar para tapna-on ang pumuluyo; kag ikaduha, ang makasahi nga kinaiya sini kag kon amo, kon kay sin-o nga makasahi nga interes ini nagaserbe.

Ginkamkam sang hubon nga US-Marcos ang tanan nga gahum sang reaksyunaryo nga gobyerno, ginbungkag sa sulod sang pial ka tuig ang tanan nga ligal nga mga partido pangpulitika; kag ginmonopo lisa ang masmidya. Mabangis nga gintapak ang tanan nga demokratiko nga kahilwayan sang masang mamumugon kag mangunguma kag ginpahari ang maki-sapat nga pasista nga teror paagi sa masaker, asasinasyon, pagpangsona, pagpanghamlet kag pilit nga ebakwasyon sang masa. pagpangbomba kag pagpanunog, blakmeyl, pagpang-aresto kag pagpamreso nga wala sang kabandanan, tortyur kag pagpangilkil.

Ang imperyalismo nga US abng utok sa likod sang pasista nga diktadura kag pangunahon nga nagbenepisyo diri. Ginbuyok, ginaprubahan kag ginsuportahan sang US ang pasista nga diktadura santo sa doktrina ni Nixon nga nagsulsol sa portipikasyon sang Pilipinas bangud sa nagahalipit nga pagkapierde sang US sa gyera sa Vietnam. Ginkalkula sang US nga magamit man ang rehimen nga otokratiko para maseguro ang pagpabilin sang mga base militar sang US kag ang pagpadayon sang "mga kinamatarung nga pariti" sa ekonomiya, mabaliskad ang pila ka desisyon sang Korte Suprema nga indi paborable sa mga nagapangapital nga US kag mauntat ang nagabaskog nga kahublagan masa nga anti-imperyalista kag anti-pyudal.

Gindayaw sang US si Marcos sa pagtuga sang istabilidad kag pinakapaborable nga kondisyon para sa pribado nga pangapital. Ang ideolohiya sang pungsodnon nga seguridad ang nagluntad sa sulod sang mga organo nga nagahimo sang patakaran sa US kag ang mga rehimen nga malupigon ang ginkabig nga pinakamaayo kag pinakabarato nga instrumento sang modernisasyon.

Bilang regalo sa pasista nga dektador nga si Marcos, ginpabay-an siya nga magpabilin sa poder sang wala sang kutod, tubtob nga napuslan sang imperyalismo nga US kag siyempre pa, tubtob ang ambisyon niya ang wala naglapaw sa paging pangkabilugan nga tiglawas sang daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta maskin siya pa ang mangin pinakamanggaranon sa kubay sang mga ini.

Ginhambog ni Marcos nga isa ka "bag-o nga katilingban" ang iya nga rehimen. Sa kaumhan, ginatum-ok sang natabo nga mga pagpangabusos kag tuman nga paglain

sang kahimtangan sang pumuluyo nga ini ang wala sang liwan kundi ang daan nga katilingban nga malakolonyal kag malapyudal nga nangin mas malain pa kag labi nga makaulugot. Nabunyag sang husto ang wala kutod nga pagkatuta, kasapat-sapaton, kabulukan kag pagkabangkarote sang nagahari nga sistema. Sa mga lokal nga reaksyunaryo, ang makita nga mga nagbenepisyos sa tuta, sapat, bulok kag bangkarote nga "bag-o nga katilingban" amo ang pinakapuno nga pasista, ang iya nga pamilya kag mga kaabyanan, kag pinakamalapit nga mga tinawo sa burukrasya nga militar kag sibil.

3. Paano labi nga ginpalala sang pasista nga paghari nga diktador ang krisis sang katilingban nga malakolonyal kag malapyudal?

Nagpostura ang pasista nga diktadura nga pangpulpitika nga sentro nga magapabagsak sa Wala kag Tuo, tagatib-ong sang demokratiko nga rebolusyon kag reporma sa duta, manluluwas sang republika kag tagatukod sang bag-o nga katilingban. ang matuod isa ka ultra-Tuo nga paksyon nga yarasa poder ang mga burukrata kapitalista nga nagbug-os sa hubon nga Marcos. Sila ang bahin sang mga manoghimulos nga sahi nga pinakasunod-sunuran sa imperyalismo nga US kag pinakamanogtunto. Ginpatigayon nila ang pasista nga kontrarebolusyon, dalagku-an nga nang-angkon sang duta kag iban pa nga propyedad, ginpakitid pa nila ang awtokratiko nga paghari sang isa ka tawo ang anay na nga makitid nga republika nga malakolonyal, kag ginpagrabe ang krisis sa malakolonyal kag malapyudal nga sistema sang katilingban.

Sa bug-os nga panahon sang pasista nga diktadura, naglain ang mga kondisyon sa internasyunal nga baligya-anay sang mga eksport nga hilaw nga materyales sang Pilipinas (kalamay, niyog, troso, saway, kag mga pareho). Naglala ang depisit sa baligya-anay sa luwas pero ginsustentuhan ang pasista nga diktadurs sang dalagku-an nga pagpangutang sa dumuluong kag mga ayuda sang US. Ang natipon nga bukid sang utang nga tubtob san-o indi mabayaran ang tuman ka bug-at nga palas-anon nga nagasuyod sa limitado nga rekurso kag ginagamit sang mga imperyalista nga US kag Hapon para wala sang kutod nga pagkontrol, magdikta kag magpagusa sa pungsod. ang utang nga ini ang naubos sa paggasto sa nagadaku nga depisit sa baligya-anay kag mga programa kag proyekto nga tuman nga di-produktibo pareho sang madasigan nga konstruksyon sang mga dalan, taytay, pasilidad para sa mga turista kag mga dalagku-an nga bilding; agrikultural kag mineral tubtob sobra-sobra ang kapasidad; pag-import sang mga kagamitan nga matag-as sa teknolohiya kag malahalon nga produkto nga pangkonsumo para sa mga matag-as nga sahi; kag madasig nga pagpalapad sa AFP, pakadto 250,000 regular nga tropa, pulis kag tinawo nga paramilitar halin sa 50,000 sadtong 1972.

Sa pihak sang daku nga pangapital sa konstruksyon nga gingastuhan paagi sa mga dumuluong nga pautang, ang bahin sang direkta nga pangapital ang naggamay. Naggamay ang parte sang manupaktura sa kabila sang mga insentiba para sa ginatawag nga manupaktura sa pihak sang mga insentiba para sa ginatawag nga manupaktura nga pang-eksport. Kung ikomprar sa mga industriya nga import-substitution sang nagligad, ang manupaktura nga ini ang mas diutay pa ang tipo sang produkto (mga bayo kag semiconductor), mas temporaryo pa ang pagproseso kag mas diutay ang balor nga nadugang sa sulod sang pungsod, mas diutay ang natuga nga regular nga empleyo kag mas daku ang nasuyop nga dolyar (banugd sa transfer pricing).

Labi nga naglala kag nagdalom ang atrasado nga agraryo nga kinaiya sang ekonomiya, maskin pa ang tunga sa milyon sang 13 ka milyon ka ektarya sang duta nga agrikultural ang napaidalom sa programa sa miracle rice, nga naghigot sa mga mangunguma sa sistema sang patubig nga sobra-sobra ang sukot kag sa mga improted nga kagamitan sa panguma kag agrikemikal nga sobra-sobra ang presyo. Ang ginapadayaw nga programa ni Marcos sa reporma sa duta ag nagsaylo lang sa kamatuoran sang katiting nga 2,300 ka ektarya sang duta sa 1,230 ka agsador samtang ginatos ka libo ka ektarya ang natipon ni Marcos sa iya nga mga kroni. Ang ilusyon nga may reporma sa duta ang gintuga paagi sa pagpaidalom sang pila ka gatos ka libo nga ektarya sa sistema nga buhisan nga napat-od ang arkila, nga mas mabug-at pa gani sa mga agsador sangsa anay nga partehanay nga nakabse sa aktwal nga ani.

Ang disempleyo ang nagdaku sa masobra sa 40 ka prosyento sang akbilugan nga pwera sa pagtabaho bangud sang pagdiutay sang trabaho sa industriya, pagka-ubos sang prontera kag pagkaagaw sa duta sang mga mangunguma kag wala sang untat nga pagluya sang produksyon sang mga hilaw nga materyales nga pang-eksport. Nagdamo sang husto ang mga mamumugon sa uma nga nagakumpetinsya hanay para sa mas nagadiutay nga trabaho sa ulumhan.

Ang may trabaho kag wala sang trabaho ang pareho nga nag-antus sa kabilugan nga kahimtangan sang malubha nga disempleyo, manubo kag nakalansang nga suhol, rumaragasang implasyon kag paliwat-liwat nga debalwasyon sang peso. Stenta porsyento sang pumuluyo ang nagbagsak sa katerya sang nagkakulabos. Ginigo sang malnutrisyon ang 60 porsyento sang mga bata. Sang ulihi, may-ara sang gutom sa mga lugar nga apektado sang pagbagsak sang produksyon sang kalamay.

Liwan sa sosyo-ekonomiko nga krisis nga nagpa-antus sa pumuluyo paagi sa adlaw-adlaw nga inagahin sang paghimulos, ginakugmat ang pumuluyo sang mga pasista nga pagpang-abuso kag kapintas. Bag-o nagtapos ang rehimen nga pasista, 160,000 ka pumuluyo ang ginpatay, pila ka libo nga pumuluyo ang gintortur, ginatos ka libo ang iligal nga ginpreso sang isa ka adlaw ukon masobra pa (70,000 sa ila ang

masobra sa isa ka bulan) kag naum ka milyon nga pumuluyo ang napwersa nga baya-an ang iala nga mga puluy-an kag ulumhan (2.5 milyon sa ila ang permanente nga nadula-an sang puluy-an). Kalakip sa sini nga isip ang mga biktima sang pagpanglupig sang militar kag pulisya sa erya sang mga Moro kag indi-Moro.

Sa pag-angkon sang awtokrtiko nga gahum, ginpatigayon ni Marcos ang iya nga pasista nga hubon ang pinakadaku kag pinakamalain nga pagpanunto sang burukrata kapitalismo sa bilog nga kasaysayan sang Pilipinas. Ang kagarukan nga burukratiko ang nakadugang sa paghimulos nga monopolyo kapitalista kag pyudal sa pagpanunto sa banwa kag pagsagad sa pumuluyo nga Pilipino.

4. Paano ginbatu-an sang masa sang katilingban ang pasista nga paghari nga diktador?

Sa pihak sang brutal nga patakaran sang rehimen nga Marcos sa paglupig sa kada manipestasyon sang pungsodnon demokratiko nga kahublagan kag dalagku-an nga pagpangutan para suportahan ang rehimen, nagbaskog kag nagsulong ang mga pwersa nga armado nga rebolusyon pareho sang PKP, BHB kag Pungsodnon-demokratiko nga Prente (National Democratic Front ukon NDF). Ang ligal nga demokratiko nga kahublagan masa, nga komprehensibo nga anti-pasista, anti-imperyalista kag anti-pyudal, ang liwat nga madasig nga nagsulong nga mas daku tagapatigayon sa kubay sang sandigan nga masa nga anakbalhas sang mamumugon kag mangunguma kag sang mga nahanunga nga saray sang katilingban.

Sa umpisa sang pasista nga rehimen nga diktador, ang PKP ang may-ara lang sang 3,000 ka katapu nga nakakonsentrar sang husto sa tatlo ka rehiyon nga Manila-Rizal, Nabagatnan nga Luzon kag Sentral Luzon. Sa iban pa nga lugar, may-ara lang nga balayon sang mga pangrehiyon nga organisasyon kag binhi sang rebolusyonayro nga hilikuton sa pinakanubo nga lebel. Sang matapos ang rehimen nga pasista, ang Partido ang may-ara sang pila ka libo nga katapu nga nagapamuno sa rebolusyonaryo nga paghimakas sang minilyon-milyon nga pumuluyo sa bilog nga pungsod kag sa sandigan nga lebel. Natukod, naundan kag nagbaskog ang tanan sang pangrehiyon nga organisasyon sang Partido.

Sadtong 1972, ang BHB ang may-ara lang sang 350 ka riple nga awtomatik kag pila ka gatos nga di-maayo nga hinganiban. Nakakonsentrar ini sang husto sa rehiyon sang Naaminhan nga Luzon, labi nga sa Cagayan Valley. Nagdeploy ini sang mga armado nga yunit pangpropaganda nga nagapukaw, nagaorganisa kag nagamobilisa sa masa, kag nagtinguha nga mauswag ang armado nga pagbato sa mga istrategiko nga

lugar sa lain-lain nga rehiyon sang pungsod. Sadtong 1986, may-ara na ini sang 14,000 ka armas (7,000 sini ang riple nga awtomatik) kag nakatuga sang 59 ka prenteng gerilya sa 63 ka probensya sa kabilugan nga 73 ka probensya sang pungsod.

Ang baseng masa sang Partido kag hangaway sang banwa ang nagdaku sa Pito ka milyon nga pumuluyo sa masobra 11,000 ka baryo sa 41,000 ka baryo sang Pilipinas ukon masobra 700 munisipalidad sa 1,540 ka munisipalidad sa kaumhan sang Pilipinas; kag tatlo ka milyon nga pumuluyo sa kasyudaran sa bilog nga pungsod, halin 250,000 sa kaumhan kag mga 50,000 sa kasyudaran sa pila ka rehiyon sadtong 1972. Ang baseng masa amo ang pumuluyo nga ginapumunu-an sang mga organo sang gahum pangpulitika ukon yara sa mga organisasyon masa sang mga mamumugon, mangunguma, pamatan-on, kababaihan, mangingisda kag iban pa.

Ang mga organo sang gahum pangpulitika ang gintukod santo sa linya sang nagahiliugyon nga prente, halin pa sang umpisa sang rebolusyonaryo nga armado nga paghimakas. Sa prinsipyo, sang mga ini amo ang baseng masa man sang NDF nga gintukod sadtong 1973 kag ginsaligan sa katungdanan nga maghawan sang dalan para sa Rebolusyoanaryo nga Gobyerno sang Pumuluyo, labi na halin sa lebel sang munisipalidad tubtob pungsodnon, bilang demokratiko nga gobyerno nga koalisyon.

Ang preserbasyon kag paglambo sang armado nga paghimakas nga rebolusyonaryo ang wala lang nagpat-od sa pagtapos sa pasista nga kahinaan sang bug-os nga nagahari nga sistema kag nagpamatuod sa kahustuhan sang istrategiko nga linya sang paglikop sang kasyudaran halin sa kaumhan tubtob makatipon na sang bastante nga kusog ang hangaway sang banwa kag iban pa nga rebolusyonaryo nga pwera para maagaw ang kasyudaran.

5. Paano nagbagsak ang pasista nga paghari nga diktador?

Nagapanguna sa tanan sang obhetibo nga sangkap nga tuga sang pagluya sang pasista nga rehimen nga Marcos ang padayon nga paglala sang kundisyon sa baligya-anay para sa mga hilaw nga materyal nga eksport sang Pilipinas kag paghugot sa internasyunal nga pagpautang. Umpisa sadtong 1979 naghanot ang tuman nga krisis sa ekonomiya bunga sang pagbagsak sang internasyunal nga merkado para sa mga eksport sang pungsod. Madasig nga nagdaku ang pagpangutang sang pasista nga diktadura para lang ibayad sa daan nga utang. Sadtong 1981, ang mga korporasyon nga estado kag mga pribado nga korporasyon nga kroni nga nagbenepisyo sa mga dumuluong nga pautang ang nagumpisa nga magbagsak bangud sa hugot nga sitwasyon sa internasyunal nga pautang. Ang mga kroni lang nga opinakamalapit kay

Marcos ang nasarangan nga hatagan sang bag-o nga pinansya halin sa pundo nga patutang sang mga ahensya nga multilateral.

Nag-umpisa nga magreklamo diri ang dalagku nga komprador nga yara sa gwa sang hubon nga Marcos nga anay nagbenepisyo sang daku maskin ginsakmal sang hubon nga yara sa poder ang pinakadaku nga bahin sa mga kontrata. Mas nangin agresibo ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos sa pagpakamala-ot sa pasista nga diktadura kag pagpanawagan sang mga aksyon protesta sang pumuluyo. Nagtuhaw kag nagdaku ang bagina sa sulod mismo sang AFP sa tunga sang mga pagksyon nga ginapamunu-an sang duha ka pakaisa ni Marcos: si Heneral Fabian Ver sang Presidential Security Command kag si Heneral Fidel Ramos sang Philippine Constabulary (PC). Natay-og sang husto ang pundasyon sang pasista nga diktadura.

Halin tunga-tunga sang dekada 1970, mas madasig nga naglapnag kag nagbaskog ang rebolusyonaryo nga kahublagan kag nanuhaytuhay nga pamagi sang pagbato sang pumuluyo sa pasista nga diktadura. Naglig-on kag nagbaskog ang mga prenteng gerilya sang BHB sa tanan nga estratehiko nga bahin sang kapulu-an kag nagsingki ang inaway gerilya halin sa ulihi nga mga tuig sang dekada. Sa pagtilaw nga agapan ang ilig sang rebolusyon pakuno-kuno nga ginbawi sang rehimen ang laye militar sadtong 1981, sa pagsunod sa buko nga "normalisasyon". Pero wala sang ginhimo nga esensyal nga pagbag-o; labi pa nga ginipit ang mga kinamatarung nga pangpulpitika kag pang-ekonomiya sang malapad nga masa sang katilingban para sila ang labi nga mahimuslan sang imperyalismo nga US kag nagahari nga hubon.

Ang asasinasyon kag Benigno Aquino, Jr. sadtong 1983 ang nagopukos sa pinakamalapad nga posible nga kubay sang anti-pasista nga pwersa nga magbangon batuk sa depostismo nga Marcos. Ang ispontanyo nga pagsambulat sang kaakig sang publiko sa katapusan ang nagtulod sa US nga amat-amat nga kuha-on ang suporta kay Marcos. Nahadlok sila sa madasig nga pagsulong sang rebolusyonaryo nga kahublagan masa kag sa mas madasig nga pagsulong pagkatapos nga hinagu-an ang salabton ni Marcos kag Ver sa asasi nasyon ni Aquino. ginengganyo sang US ang mga anti-Marcos nga aktibidad sang mga koronel nga kalakip sa RAM kag gintulod si Marcos nga magpatawag sang mas maaga nga eleksyon presidensyal.

Sang ginanunsyo ang paghiwat sang snap election, ginsupoor tahan sang US ang kandidatura ni corazon Aquino kabaylo sang garantiya nga indi magpasulod sa gabinete sang mga komunista ukon simpatisador sang mga komunista kag indi himu-on nga isyu sa kampanaya ang mga base militar sang US. Gindaya ni Marcos ang eleksyon kag gilayon nga nagbukal ang opanawagan nga pungsodnon nga kahublagan welga sa pagpanguna sang mga pwersa nga pungsodnon demokratiko. Ang Catholic Bishops Conference og the Philippines (CBCP) ang nagpalayo sa anay linya sini nga kritikal nga

kolaborasyon kag nagdekalarar nga imoral kag ilehitimo ang pundasyon sang rehimen nga Marcos. Pagkaligad nagpanawagan si Corazon Aquino sang civil disobedience.

Nagatululunga sang husto ang rehimen nga Marcos sadtong Pebrero 22, 1986, sang mahibal-an sini ang plano nga kudeta sang RAM sa pagpamuno nanday Enrile kag Ramos, pero mapang-away nga nagpanindugan sa kampo Aguinaldo ang mga napaslaw nga nagbuko sang kudeta. Nagpanawagan si Cardinal Sin sa Radio Veritas, ang Katoliko nga istasyon sang radyo nga kabahin nga gingastuhan sang CIA, sa pumuluyo nga protektahan sila batuk kanday Marcos kag Ver. Naglupok ang ispontanyo nga pag-alas sang pumuluyo nga ginpasakupan sang tanan nga pwersa nga makibanwahanon kag demokratiko.

Samtang ang US ang naghulag para paluntaron kag ipabilin ang pagkapatas militar kag upangan nga maka-opensiba ang anuman nga bahin, samtang ginakumbinse si Marcos nga mag-untat na kag mag-untat sang lubos. Nabagsak ang pasista nga hubon nga Marcos bunga sang kumbinasyon sang magkabaliskad nga pwersa: ang rebolusyonaryo nga kahublagan, ang iban pa nga pwersa nga makibanwahanon kag demokratiko, ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos, ang mga rebelde nga militar, ang Simbahan nga Katoliko kag ang US. Nagbagsak si Marcos bangud tanan nga makibanwahanon kag progresibo nga pwersa ang nagpasakop sa pag-alsa sa EDSA nga nagprotekta kag nagsuporta sa mga pwersa militar nga naghahulag sa rehimen, kag naghulag ang Estador Unidos kag Simbahan nga Katoliko para pahalinon si Marcos bunga sang kahadlok nila nga ang paglawig ni Marcos sa poder ang magapadali sang kadalag-an sang armado nga rebolusyon.

Pero kung lantawon sa kabilugan makahuluga ang ginhimo sang tayuyon kag malawigan nga pagbato sang rebolusyonaryo nga kahublagang masa nga pinakapektibo nga nagpaluya kag naghahulag sa pasista nga diktadura. ang kahadlok sa labi pa nga pagbaskog sini ang nagtulod man sa US nga magdesisyon sa pagpahalin kag Marcos. Ang rebolusyonaryo nga kahublagan ang malig-on nga ubod sang pagbangon sang masa halin 1983 tubtob nagbagsak si Marcos. Pero wala pa ini sa pusisyon para pangunahon nga magtakda sa mangin sandigan nga kinaiya sang bag-o nga rehimen, butang nga gindesisyunan sang imperyalismo nga US kag mga reaksyunaryo nga anti-Marcos.

L. Paghari nga Tuta kag Pasista nga may kumuplahe

1. Paano ginpadayon sang reaksyunaryo nga rehimen ni Aquino ang paghari nga tuta kag pasista pagkatapos mapabagsak ang pasista nga diktadura nga US-Marcos?

Ang pagpabagsak kay Marcos ang indi isa ka rebolusyong sosyal nga puspusan nga nagabugnot sa mga kalainan sang imperyalismo nga US, pyudalismo kag pasismo. Indi ini nagakahulugan sang pagkalutas sang mga pundamental nga problema sang pumuluyo kag krisis sang sistema nga pangkatilingban. Napabilin sang US ang hegemonya sini sa Pilipinas. Ang mga mapanghimulos nga sahi nga daku nga komprador kag agalon mayduta ang padayon nga nagahari sa anay pa man estado kag katilingban nga malakolonyal kag malapyudal. Nagaluntad sa gihapon ang anay kontra-rebolusyonaryo nga armado nga kusog nga siya pa sagihapon ang pangunahon nga instrumento sang neokolonyal kag estado nga gahum.

Ang nagbulos sa maki-US nga reaksyunaryo nga paksyon sang hayag nga pasista nga hubon ni Marcos ang isa man ka maki-US nga reaksyunaryo nga paksyon nga mga y burges-demokratiko nga tabon sa pagpamuno ni Aquino. Pero ang nangin pangunahon nga serbe ni Aquino amo bilang instrumento sang imperyalismo nga US sa pagkuha sa labi nga ginakaugtan nga si Marcos samtang ginapabilin nga bug-os ang reaksyunaryo nga pasista nga makinarya sang estado nga neokolonyal. Ginpabilin sa sulod sang rehimen ang mga pwersa sang pasismo kag ginhusay ang mga ini kag ang mga reaksyunaryo nga anti-Marcos, sa idalom sang nagapagpabaskog nga dominasyon sang una, Maskin sa rehimen nga Aquino, si Hen. Ramos ang naga tindog nga nagapanguna nga tuta sang imperyalismo nga US kag nagapanguna nga salandigan sang tayuyon nga paghari nga imperyalista kag daku nga komprador-daku nga agalon mayduta, halin sa nagbagsak nga pasista nga diktadura pakadto sa isa pa ka tuta nga rehimen. Nagaluntad ang tendensya nga liberal-demokratiko nga sekondaryo sa sandigan nga kinaiya nga maki-US kag daku nga komprador -daku nga agalon mayduta sang rehimen nga Aquino. Ginhilway ang tanan nga bantog nga detenido pulitikal, ginbalik ang pribilehiyo sang writ of habeas corpus, ginbasura ang konstitusyon ni Marcos kabaylo ang temporaryo nga konstitusyon nga Aquino, gintukod ang komisyon bahin sa mga tawhanon kinamatarung kag Philippine Commission on Good Government (PCGG) kag gintib-ong ang paghimo sang isa ka konstitusyon nga may mga probisyon para sa mga kinamatar ung nga lideral-demokratiko kag sistema nga check-and-balance sa mga sanga nga ehekutibo, lehislatibo kag hudisyal sang gobyerno.

Pero ang tendensya nga liberal-demokratiko ang temporaryo lang kag ginagamit nga pangtabon sa nagalala nga pagpamigos kag pagpanghimulos sa malapad nga masa sang pumuluyo. Ang pila ka abugado nga may rekord sa pagdampig sa kahilwayan sibil nga nagatiglawas sang nasambit nga tendensya sa gabinete ni Aquino ang gilayon nga gintarget sang US subongman sang mga maki-Enrile nga koronel sa

RAM kag ginbansagan nga komunista ukon nagasimpatiya sa mga gkomunista. Para makuha ang suporta sang US, hungod nga ginhatagan sang tum-ok sang mga nagabuko sang kudeta ang pagpatuman sang mga kagustuhan sang US pareho sang: kuha-on sa gabinete ni Aquino ang mga abugado nga nagatibong sang tawhanon nga kinamatarung, nga ginahambal nga mga komunista ukon nagasimpatiya sa mga komunista; ginpromisa ni Aquino nga hayagan siya nga magapabor nga magapabilin pa ang mga base militar sang US sang lampuwas sa 1991 sa panahon sang negosasyon sa 1988; gilayon nga sundon ang mga patakaran nga pang-ekonomiya nga ginadikta sang IMF kag World Bank pareho sang paglansang sa sweldo kag patakaran nga antiwelga, anti industriyalisasyon, liberalisasyon sa import, privatization nga mga patakaran sa ekonomiya.

Ang ekonomiya -- pagkalipas sang madali kag pahapyaw nga pagpagsik bunga sang gintayhong nga bag-o nga pautang, dumuluong nga ayuda kag daku nga paggasto sa gobyerno -- madasig nga nagbulusok pakadto sa mas madalom pa nga krisis. Gintublag ini sang nagadaku nga depisit sa baligya-anay, pagkasugapa sa dumuluong nga pautang, nagaarangka nga implasyon, kakulangan sa pagka-on kag mga pangunahon nga kinahanglanon, malubha nga problema sa disempleyo, higante nga depisit sa badyet samtang padayon nga nagabug-at ang palas-anon nga buhis, mga dislokasyon sa produksyon, baligya-anay kag mga serbisyo sosyal, kag iban pa nga mga palatandaan sang sistema nga wala na nagaandar kag nagatuga na lang sang nagapadaku nga halit sa produksyon kag sa masa sang katilingban.

Ang tuta nga rehimen nga Aquino an nangin kilala sa kawad-on sang maskin anu nga proyekto nga industriyal nga napundar, pag-atras sang lehislasyon sa reporma sa duta liwan sa gamay nga duta nga napaidalom sa ekspropriyasyon kag liwat nga pagpanagtag, kag pagkaguba kag paglain sang mga imprastruktura kag serbisyo publiko. Natabo ang mga nasambit nga paglala sa pihak sang tayuyon nga paghabok sang depisit sa gobyerno sa sulod sang banwa, nga maglab-ot sa P300 bilyon. Gingasto ang 40% sang tuigan nga badyet sa pagbayad sa dumuluong nga utang nga padayon lang man nga nagadaku sa lugar nga mabuhinan. Masobra 15% sabg badyet ang ginawaldas sa badyet militar kag paggasto sa total war batuk sa rebolusyonaryo nga kahublagan. Kadam-an sang iban pa nga pundo ang nalustay sa mga proyekto nga di produktibo kag sa korupsiyon sa lain-lain nga lebel sang burukrasya. Padayon nga nagagamay ang pundo para sa mga sandigan nga serbisyo sosyal pareho sang publiko ikaayong lawas, edukasyon, pabalay, pagtatap sang imprastruktura kag pag-unong kag rehabilitasyon sang mga biktima sang sunod-sunod nga dalagku nga kalamidad kag mga dislokasyon bunga sang "total war" kag pagbagsak sang ekonomiya.

Sadtong Hulyo 1987, nag-isyu si Aquino sang Executive Order Blg. 226, nga nakilala bilang Omnibus Investment Code (OIC). Gingarantiyahan sang kodigo nga indi

paghim-on ang ekspropriyasyon sang dumuluong nga pangapital kag wala sang ipatuman nga restriksyon sa pagpauli sang ganansya kag pagpagwa sang kapital, luwas pa sa paglibre sa buhis, ginpadasig nga depreciation, kag iban pa. Pero mas malain pa sangsa mga dekreto ni Marcos, ginkuha sang bag-o nga kodigo ang tanan nga restriksyon sa kadaku-on sang dumulu-ong nga sosyo sa tanan nga patag sang pangapital kag bahin sang mga produkto nga ginatambak sa merkado nga lokal sang mga empresa nga re-eksport. Ang mga dumuluong nga empresa nga ginaprubahan sang Lupon sa Pangapital ang ginhatagan sang mas maduga nga panahon nga malibre sa buhis kag lubos nga paglibre sa buhis para sa mga produkto nga re-eksport ukon sandig sa kadamu-on sang nahimo nga empleyo. Pero wala sang nagsulod nga daku dumuluong nga pangapital sa mga bag-o nga empresa bangud masako ang mga kapitalista nga pungsod sa pagpagsik sang kaugalingon nila nga mga industriya kag paglunsar sang opensiba sa baligya-anay.

Ang komprehensibo nga kuno reporma sa duta ni Aquino ang daku nga panunto nga mas mala-in pa sa paltik nga reporma sa duta ni Marcos sa madamu nga bahin. Ang pagpa-in sang 3 ka ektarya kada manunubli luwas sa 5 ka ektarya sa tag-iya sang duta ang nagpalapad sa kaduta-an nga indi sakop sang reporma sa duta, nga puede nga maglab-ot na sa $\frac{3}{4}$ ukon masobra pa sang kaduta-an nga pribado. Ang kaduta-an sa mga asyenda kag plantasyon ang hungod nga ginlibre paagi sa sobra nga ginpanabaw nga kahulugan sang pagtuman sa reporma sa duta nga kabahin ang profit-sharing kag paghatag sang sosyo sa mga mamumugon sa uma. Luwas pa, puede nga lusutan ang reporma sa duta paagi sa pagbaylo sang gamit nga komersyal ukon industriyal pareho sang sa ulumhan nga ginsakop sang kasugtanan nga NDC-Marubeni.

Anuman nga limitado nga duta nga sakop sang pagpanagtag ang kinahanglan nga bayaran sa presyo sa merkado nga lapaw sa ikasarang sang mga mangunguma, luwas pa sa pila ka manggaranon kag mataas nga nahanunga nga mangunguma. Pormal nga ginkuha-an pa sang tingog ang mga mangunguma sa bag-o nga sistema sang pagpresyo sa duta. Hungod nga ginpaligad man ang implementasyon sang reporma sa duta sa malapad nga kaduta-an nga pribado para hatagan sang pila pa ka tuig nga pagpanghanda sang palusot ang mga agalon mayduta. Para mapagwa nga may kaduta-an nga ginpanagtag sa mga mangunguma, ang mga certificate of land transfer nga ginpanagtag sa idalom sang PD 27 ni Marcos ang ginmadyik kag gintawag nga emancipation patents. Ang plano nga voluntary option to sell nga magapadasig kuno sa pagpanagtag sang duta ang ginhimuslan lang sang mga agalon nga mayduta, burukrata kag lider-militar para ibaligya sa sobra nga presyo ang kaduta-an nila nga di-produktibo kag kurakuton ang pundo sang repormang agraryo. Ginpadaku ang pinansyal kag iban pa nga tipo sang ayuda sa mga agalon mayduta para mas epektibo nga makabato sa rebolusyonaryo nga kahublagan sang mangunguma. Ginpalap kag

ginpasingki ang mga kampanya militar sang AFP para agawon ang mga kadalag-an sang rebolusyong agraryo kag paluyahon ang kahublagan mangunguma.

2. Paano labi pa nga ginpala-in sang reaksyunaryo nga rehimen nga Ramos ang paghari nga tuta kag pasista?

Nakaluklok sa gahum si Heneral Ramos pagkatapos nga makahuga sang 23.5 porsento lang sang nalista nga boto sadtong presidensyal nga eleksyon sang 1992. Si Ramos ang nagtindog nga nagapanguna nga tuta sang imperyalismo nga US, nagapanguna nga tiglawas sang mga lokal nga reaksyunaryo kag inakasalandigan sang pagpadayon sang pasista nga pagpanglupig, maskin sa panahon sang tawo-tawo nga panguluha ni Aquino. Nagpadayon ang diktadura sang sahi nga burgesya komprador kag agalon mayduta, subongman ang pagkunsabuhay kag pagpaindisanay sang mga pangpulitka nga bata sang diktadura nga Marcos para makahari kag makapangabig sa mga reaksyunaryo nga anti-Marcos.

Ginapabugal sang rehimen nga himu-on nga isa ka bag-o nga industriyal nga banwa kag isa ka new economic tiger ang Pilipinas sa 2000. Pero sa kamatuoran, labi pa nga nagalubha ang ekonomiyang Pilipino bangud sa wala sang tupong nga kasakon sang mga dumuluong nga monopolyo kag sang mga tumandok nga sahing manoghimulos sang dalagku nga komprador kag agalon mayduta. Ang damgo sang rehimen Ramos nga industriyalisasyon paagi sa dumuluong nga pangapital kag dumuluong nga merkado ang ginabaliskad sang pangkalibutanon nga krisis sa sobra nga produksyon sang mga baratuhan nga manupaktura nga pang-eksport nga manubo ang teknolohiya; umiimpis nga konsumo sa nakabalahong ekonomiya sang mga industriyal nga kapitalista nga pungsod; kag todo nga opensiba sang US sa baligya-anay internasyunal sa halos tanan nga tipo sang manupaktura, kalakip na ang mga pangkonsumo nga produkto nga elektroniko kag tela.

Sobra nga sunod-sunuran ang rehimen nga Ramos sa mga neokolonyal kag neoliberal nga dikta sang mga imperyalista nga US, Hapones kag iban pa, nga direkta nga ginapatuman ukon di gani ginapaagi sa mga multilateral nga ahensya pareho sang IMF, World Bank kag WTO. Ang mga patakaran sa iberalisasyon sa baligya-anay kag pangapital, deregulasyon kag pribatisasyon ang lunsay nagauipang sa kauswagan ndustriyal, nagapalubha sa agraryo kag atrasado nga kinaiya sang ekonomiya, kag nagadulot sang mas grabe pa nga paghimulos kag pagpabudlay sa masa sang katilingban.

Pagkaligad sang grabe nga paghugot sang paha sadtong mga ulihi nga tuig sang rehimen nga Aquino, liwat nga nagdaku ang GNP tubtob masobra 7 ka prosyento bunga sang liwat nga pagdaku sang

dumuluong ayuda, pagpasok sang ispekulatibo nga dumuluong nga kapital kag pagpauli sang kita nga dolyar sang mga migrante nga mamumugon nga kontraktwal. Pero kadam-an sang pagdaku sang GNP ang nagatiglawas sa gastos sa importasyon sang baligya-anay para sa lokal nga konsumo kag manupaktura nga pang-eksport; doble nga isip sa kita sa eksport; daku nga isip nga tuga sang ispekulasyon sa real estate kag pribado nga konstruksyon; daku nga gasto sa importasyon sang mga kagamitan sa enerhiya, transportasyon, telekomunikasyon kag kompyuter nga pang-upisina; kita sa pagbaligya sang mga korporasyon nga ginapanag-iyahan sang gobyerno; nagataas nga palas-anon nga buhis kag utang; liwan sa iban pa nga kinaandan nga palsipikado nga pagtanya sa produksyon sa agrikultura, industriya kag serbisyo. Wala ini nagakahulugan sang industriyal nga kauswagan ukon sang anu man nga pagtaas sang talaksan sang pangabuhi. Sa kamatuoran, labaw nga nagasalamin ini sang mas grabe nga paghimulos kag kaimulon ang lubos nga kadam-an nga pumuluyo.

Padayon nga wala sang ginatukod nga mga sandigan nga industriya kag sa lugar, labi pa nga ginpadaku ang importasyon sang mga produkto nga manupaktura. Wala sang ginapatigayon nga repor ma sa duta liban sa mga pakuno-kuno nga sa nagligad kag sa lugar, labi nga ginpadasig ang pagpalapad sang ginapanag-iyahan nga kadutaan sang mga dumuluong nga korporasyon kag mga tumandok daku nga komprador-asendero. Maskin ang mga imprastruktura (karsada, taytay kag iban pa) ang nagakalabulok kag wala nagakasanto bangud nagakaubos ang pundo sa mga mas di produktibo nga paggastos.

Maskin ang mga bilin sang manupaktura nga import-substitution kag ang produksyon nga agrikultural (bugas, mais, kalamay kag lubi) ang nagakapiligro kag ginabuhinan sang liberalisasyon sa importasyon. Ang bug-os nga sektor sa serbisyo, halin sa pagbangko kag baligya-anay nga pagtyange (retail trade), ang ginabukas sang syento por syento sa dumuluong nga pagnag-iy. Ang duta ang ginabukas sa dalagku-an nga pagpanag-iy sang mga dumuluong kag mga tumandok nga ispekulador sa likod sang mga karatula sang sona nga industriyal, pagpauswag sang real estate, kasugtanan sa integrated forest anagement (IFMA), Mining Act sang 1995 kag kung anu-ano pa.

Sa paglubha sang import-eksport nga kinaiya sang ekonomiya, ang pagdaku sang GNP ang nagakahulugan nga labi nga pagdaku sang depisit sa baligya-anay sa luwas kag utang sa luwas. Padayon nga nagadaku ang depisit sa current accounts nga ginapagamay paagi sa liwat nga pag-isip bilang bag-o nga kita sang mga deposito nga dolyar sang mga eksportador kag migrante nga mamumugon kontraktwal, kung ginabayluhan sa peso. Mas delikado pa, para matustusan ang depisit, nagapadaku ang pagsalig sa spekulatibo nga dumuluong nga

pundo nga temporaryo nga ginagarahe sa lokal nga merkado sang sosyo, bono sang gobyerno kag real estate. Ang pagdaku sang GNP ang indi lang temporaryo kundi nakahigot pa sa pabagu-bago nga ilig sang sulod-gwaq nga ispekulatibo nga internasyunal nga kapital.

Nangin labi nga kahalaman ang badyet sang reaksyunaryo nga gobyerno. Ang kadam-an sang ginapertisener nga galastuhan ang nagakadto sa pagbayad sang interes sa utang kag sa badyet sa militar, pulisya kag iban pa nga malupigon nga aparato sang estado. Ang iban pa ang pangunahon nga ginapertisener sa kinahanglanon sang burukrasya, kabahin ang pataka nga pagbakal sang mga kagamitan nga kompyuter nga pang-upisina. Ang ginatawag nga surplus sa badyet sining mga nagligad nga tuig ang bunga sang makadali nga kita sa baratilyo sa mga bangko kag mga pundo sang social security kag, isa pa, sa pagpadaku sang palas-anon nga buhis sang mga pumuluyo.

Mas dampig ang rehimen nga US-Ramos sa "pagmodernisa" sang armado nga kusog kag pulisya sangsa anuman nga pagpakuno-kuno nga pag-industriyalisa ukon pagkaayo sa mga serbisyo sosyal. Gina tuyo sang rehimen nga maggasto sang masobra 30 ka bilyon ka piso para sa "modernisasyon militar" kada tuig halin 1993 tubtob 1998, santo sa ginhimo sini nga programa sang pagpertsener sang 331 bilyon ka piso sa sulod sang 15 ka tuig. Ang bulto sang kwarta ang nagakadto sa dasya-on nga pagbakal sang mga armas, kagamitan sa komunikasyon, eruplano kag barko halin sa kumpaniya nga Amerikano.

Ang adyenda sa "pagreporma sang katilingban" nga kon kaisa ginahambal sang rehimen ang wala sang pagkatuhay sa puro pagkitang-tawo nga civac kag operasyong sikolohikal nga ginalakip sa mga kampanya sa "counter-insurgency" sang AFP. Ginatamod sang rehimen ang tuman ka lala kag madasig pa nga nagalala nga problema nga katilingban para lang himu-on nga rason sa pagsaylo sang pangpubliko nga pundo para sa burukratiko nga korupsiyon. Sapat-sapaton nga pwera militar ang ginapawasak sa mga puluy-an sang mga imol kag ginapang-agawan sang duta ang mga imol nga mangunguma kag mga etniko nga komunidad. Maskin ang dalagku nga kahalitan tuga sang kapalibutan, pareho sang problema sa lahar sa Sentral Luzon, ang ginahimuslan para sa pagpangawat sang binilyon ka piso.

Ang disempleyo ang lampuwas sang 40 porsyento. Padayon ang pagtaas sang presyo sang mga pangunahon nga balaklanon bunga sang mag mabug-at nga buhis, nagataas nga balor sang ginainport nga balakluno kag paliwat-liwat nga pagtaas sang presyo sang langis. Ginabuhinan sang implasyon ang matuod nga kita sang mga may trabaho. Nagapadasig ang pagbulusok sang mga pumuluyo sa kapigaduhon. Samtang, nagapala-in ang imprastruktura, kag

ginabhinan ang galastuhon sa katilingban para sa edukasyon, ikaayong lawas kag iban pa, para dugangan naman ang galastuhon militar.

Sobra-sobra ang kadamu -on sang mga wala sang pat-od nga trabaho maskin sa syudad kag sa kaumhan. Ang mga wala sang trabaho halin sa kubay sang masang anakbalhas kag nahanunga nga saray sang katilingban ang nagakatulod nga magpangita sang trabaho sa luwas sang pungsod. Nagalab-ot na sa 10 ka porsyento sang bilog nga populasyon ang mga mamumugon nga kontraktwal sa luwas sang pungsod, dokumentado kag indi. Sa idalom sang pleksible nga pagtrabaho nga ginadikta sang mga imperyalista, ginapasinki sang rehimen ang paghimulos kag pagpamigos sa mga anakbalhas para himu-on nga mas barato pa nga pangabudlay kag para mangganyat sang dumuluong nga kapital kag mga kontrata sa pangabudlay sa • luwas sang pungsod. Ang patakaran nga ini sa pangabudlay ang santo sa patakaran nga nagupang sa pungsodnon nga industriyalisasyon kag reporma sa duta.

Pasismo kag pagpanglupig sa pumuluyo.

Para pasundon ang pumuluyo sa nagapabug-at nga mga imposisyon sang mga dumuluong nga monopolyo kapitalista kag mga lokal nga daku nga burgesya komprador kag dalagku nga agalon mayduta, padayon nga ginaduso ni Ramos ang lain-lain nga pasista nga buko nga wala nila mapatuman ukon napormalisa maskin sang panahon pasista nga diktadura ni Marcos. Ginlusot paagi sa sugo sang residente ang pagpatuman sang sistemang ID. Pagkatapos sang pagpakitang-tawo nga pagbalewala sa Laye Batuk sa Subersyon (RA. 1700), ginduso naman ang kuno Anti-terrorism Bill nga labi nga mas antidemokratiko kag mas malupigon sangsa sa RA 1700. Sa idalom sang nasambit nga hagna, gina-ipit ang kahilwayan sa pagpabutyag, ginkabig nga kriminal nag mga publikasyon batuk sa rehimen, ginabalik ang silot nga kamatayon para sa mga kasal-anan nga pulitikal kag pagahugakumon ang mga propyedad sang mga akusado sang terorismo. Samtang, ang mga rebolusyoanryo nga pwera ang padayon nga ginalupig, ginaaresto nga wala sang mandamyento, ginapabudlayan kag ginasalvage ukon ginapasaka-an sang mga himu-himo nga kaso sa mga kinaandan nga krimen.

Maskin wala madeklarar ang laye militar, pursigido nga magtipon si Ramos sang mga gahum pangemerhensya. Ang lain-lain nga malubha nga problema nga sosyo-ekonomiko -- pareho sang kriminalidad, krisis sa elektrisidad, krisis sa tubig kag iban pa, nga madamo ang naglubha samtang ara sa sakop sang salabton ni Ramos -- ang ginagamit nga rason para magpangayo kag mag-angkon sang mga gahum pangemerhensya. Padayon man nga ginaduso ang pagligwat sang konstitusyon paagi sa pagtukod sang kongreso nga kontrolado sang hubon nga Ramos bilang constituent assembly para kuha-on ang mga limitasyon sa reeleksyon kag gahum sang presidente nga ginpasulod sa konstitusyon pagkatapos sang pag-alsa sa EDSA.

Determinado ang rehimen nga US-Ramos nga magdugay sa poder. Kung indi puede nga magpabilin sa poder si Ramos sang lampuwas sa 1998, desido siya nga pili-on ang magabulos sa iya kag pabaskuron ang papel sang mga opisyal militar sa pulitika sang nagahari nga sistema. Ang eleksyon kag pagtalana sang mga opisyal sang militar kag pulisya sa mga pusisyon nga sibilyan kag ang nagadaku nga badyet para sa militar kag pulisya ang masanag nga senyales sang militarisasyon sang estado.

Samtang nagsingki ang kakugmat sa katilingban, nagatinguha si Ramos nga magpostura nga naghandum sang kalinong kag seguridad. Sa pagganyat sang imperyalismo nga US, ginahimud-usan niya nga makipagkasugot sa mga anti-Ramos nga paksyon sa AFP pareho sang Reform the Armed Forces Movement (RAM), Soldiers of the Filipino People (SFP) kag Young Officers Union (YOU). Pero sa pihak sang kuno pangkabilugan nga kasugtan sa kalinong, nga nagpalampuwas sa mga kriminal nga salabton sang mga nagbuko sang mga kudeta, padayon nga masingki ang mga bangigay sang matag-as nga opisyal sang AFP bunga sang agaway sa kurakot kag bunggu-anay sa mga kriminal nga aktibidad. Ginbunyag sang depeksyon ni Brig. Gen. Raymundo Jarque sa NDF kag NPA ang kagarukan sang reaksyu• naryo nga estado kag padayon nga huyog sang AFP nga mabungkag.

Ang mga pangpulitika nga partido kag koalisyon sang dalagku nga komprador kag agalon mayduta ang naga-isa batuk sa katilingban kag rebolusyonaryo nga kahublagan. Apang nagabanggi-anay man sila kag ang ila nga mga bangigay ang mgay huyog nga paluyahon kag ibutang sa krisis kag kagamo ang kaugalingon nila nga sistema pangpulitika. Ang paghiwat sang mga eleksyon nila, samtang nagamit sa pagrenda sa ila nga mga paksyunal nga away, nagabunyag kag nagagatong man sa ila nga masingki nga di-pagkasugot. Ang nagapalala nga krisis sa ekonomiya ang nagabunga sang mas masingki nga agaway sa mga kawat kag sa gahum sa ekonomiya. Ginapalubha naman sang pangpulitika nga krisis ang sosyo-ekonomiko nga krisis.

Sa pihak sang pagsurender kay Ramos sang Moro National Liberation Front, padayon nga nagsingki ang kahimtangan sa sakop sang mga pumuluyo nga Moro bunga sang tuman nga sosyo-ekonomiko nga krisis kag kawad-on sang kasolbaran sa mga istoriko nga problema pangkatilingban kag pungsodnon sang mga pumuluyo nga MOro. Ginapadayon sang Moro Islamic Liberation Front (MILF) ang armado nga paghimakas kag ginahabig sini sa iya nga dampig ang madamo sa mga katapu sang MNLF.

Sa pagpamuno ni Ramos, ginlunsar ang mga dalagku-an nga kampanya militar sa pagsugpo sa Partido kag armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan, pareho sang Lambat Bitag I, II kag III, nga di hamak nga mas sapat-sapaton sangsa anuman nga

opensiba nga ginhimo sa idalom sang rehimen nga Marcos. Nagpadayon ang pasismo pero nagkumuplahe halin sang nagbagsak si Marcos kag samtang sining ulihi nga mas nagakabunyang liwat tubtob sa putok-putukan sang estado nga neokolonyal.

Naglala ang malupigon nga kinaiya sang estado, labi na batuk sa mga maumugon kag mangunguma, maskin gintilawan sang rehimen nga magtuga ang ilsuyon nga siya ang maayo sang balatyagon kag nagahandum sang pungsodnon nga pagkasugot. Ang pagpakig-away nga sikolohikal sa estratehiya nga low intensity conflict nga sulsol sang Estados Unidos ang nagatuyo nga tugahon ang ilusyon sang kapag-on pangpulitika kag demokratisasyon, tunga-on ang mga makibanwahanon kag progresibo nga pwersa, kag ihamulag ang mga pwersa nga rebolusyonaryo. Gani, ginatatap kag ginapahulag sang rehimen ang mga ispesyal nga ahente, pareho sang mga kontr-rebolusyonaryo nga traidor nga sanday Tabara, Reyes, Kintanar kag Lagman, para magpakuno-kuno nga Wala para atakehon ang Wala.

3. Paano ginpadayon sang Partido kag sang pumuluyo ang rebolusyonaryo nga paghimakas para ibagsak ang garuk nga sistema nga mala-kolonyal kag mala-pyudal.

Wala sang mapili-an ang mga pwersa sang pungsodnon demokratiko nga rebolusyon kundi ang ibagsak ang pasista nga diktadura nga Marcos nga ginasuportahan maskin wala pa sa pusisyon nga magtakda sa kinaiya sang rehimen nga magabulos. Sa pagbaylo sang mga tuta nga presidente, indi napaluya ang rebolusyonaryo nga pwersa ukon indi naagaw sa ila ang inisyatiba. Sa pihak nga bahin, nangin mas paborable ang obhetibo nga kundisyon para sa labi nga pagbaskog paagi sa rebolusyonaryo nga paghimakas.

Sa bag-o nga kahimtangan, nagpursiger ang Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan sa pagsulong sang mga armado kag di armado nga paghimakas sang banwa nga santo sa linya sang demokratiko nga rebolusyon sang banwa. Ginbunyang sang rebolusyonaryo nga kahublagan ang rehimen nga Aquino kag ang nagsunod nga rehimen nga Ramos bilang mga tuta sang imperyalismong US kag instrumento sa paghari sang daku nga burgesya komprador kag sahi nga agalon mayduta.

Naghimud-os sa mga militante nga paghimakas ang ligal nga demokratiko nga kahublagan labi na sang mga mamumugon, mangunguma, kababaihan kag kabataan-estudyante. Sadtong una kag ikaduha nga tuig sang rehimen nga Aquino naglab-ot sa bag-o nga sangkad ang progresibo nga kahublagan unyon kag hayag nga kahublagan nga manugnugma. Naglunsar sila sang mga paghimakas nga pang-ekonomiya kag pangpulitika kag ginsukot ang rehimen nga Aquino sa mga promisa sini sadtong

panahon sang paghimakas sa pasista nga diktadura nga Marcos. Sang patyon si Rolando Olalia, wala nahadlok ang ligal nga demokratiko nga kahublagan kag ginhimo sini ang isa ka martsa-lubong nga ang kadaku-on wala pa sang tupong para sa isa ka lider sang sahing mamumugon, maskin indi ini nahatagan sang nagakaangay nga pagtamod sang masmidya kag simbahan.

Sa pihak sang maksimum nga pagdeploy sang mga tropa nga regular kag paramilitar sang AFP kag PNP kag paggrabe sang mga kampanya batuk sa mga rebolusyonaryo nga pwersa pulo ka adlaw pagkatapos nga nagbagsak si Marcos sadtong 1986, ang mga rebolusyonaryo nga pwersa sa bilog nga pungsod ang nag-untat sa paglunsar sang mga taktikal nga opensiba kag naglunsar lang sang ang mga ini sa lima ka rehiyon nga pinakaagresibo ang mga tropa sang kaaway. Pagkaligad nga magdeklarar si Aquino sang "total war", ang mga rebolusyonaryo nga pwersa ang nagdesisyon nag maglunsar sang taktikal nga opensiba sa bilog nga pungsod sa isa ka lebel nga wla pa sang kapareho kag nagpang-agaw sang mas madamu nga armas sa magamo kag demoralisado nga mga pwersa sang kaaway.

Paagi sa paghimud-os sa linya sang demokratiko nga rebolusyon sang banwa kag hugot nga pag-uyat sa pyusil, napreserbar ang mga pwersa sang hangaway sang banwa kag ang mga prenteng gerilya sa lain-lain nga bahin sang kapulu-an. Mabakod nga ginpamatukan kag ginbunyag bilang ma-utok nga kontra-rebolusyonaryo nga buko ang mga pangaluyag kag maniobra sang pagpasurrender nga wala untat nga ginpatigayon sang rehimen nga Aquino kag rehimen nga Ramos ka sang mg a ikog nila nga pasipista ka pasipikasyunista nga mga grupo nga petiburges, nga madugangan sa ulihi sang mga rebisyunista nga traidor nga magatilaw nga manabotahe kag mangtunga sa Partido kag rebolusyonaryo nga kahublagan. Sa amo nga paagi, namentinar ang malapad nga pungsodnon nga latag kag mga prenteng gerilya sa tanan nga rehiyon liwan sa Metro Manila-Rizal kag Nabagatnan Nakatungdan nga Mindanaw, kag ang pagpamuno kag implu wensya sa pungsodnon nga demokratiko nga kahublagan masa nga siya pa sagihapon ang pinakamadaku kag pinakaimportante nga pwersa nga nagatiglawas kag nagasulong sa mga paghimakas sang masang mamumugon, mangunguma kag iban pa nga imol sa kaumhan kag kasyudaran.

Ang padayon nga paglala sang sosyo-ekonomiko nga krisis kag mga kagarukan sa lain-lain nga bahin sang kabuhi sa katilingban nga mala-kolonyal kag mala-pyudal ang padayon nga nagatulod sa masa nga magbato kag nagaserbe nga maayo nga obhetibo nga kondisyon sa pagpadaku kag pagpabaskog sang rebolusyon. Pero sa kasingki-on sang paghimakas sa pasista nga diktadura, sa pagbagsak sini kag pagbaylo sang bag-o nga tuta nga rehimen, nangin talalupangdon kag nagbaskog sa sulod sang

Partido ang mga sala nga tendensya nga "wala" kag tuonga oportunistang nagdiskaril sa padayon nga pagsulong kag pagbaskog sang rebolusyonaryo nga kahublagan, nagbunga sang nagapabaskog nga pagpanguha-duha kag mga pagsayup, kag sa ulihi magatuga sang dalagku nga halit.

Ang mga taga-tibong sang "wala" kag tuo nga oportunismo ang hayag kag patago nga nagpalapta sang mga pagduda sa paganalisa nga malakolonyal kag malapyudal ang katilingban nga Pilipino bangud ginsal-an nila sa programa sa matuod nga industriyalisasyon ang mga tikang sang pasista nga diktadura nga labi nga agagrabe ang neokolonyal kag malapyudal nga kinaiya sang pungsodnon nga ekonomiya paagi sa mga manupaktura nga pang-eksport kag re-eksport. Kalalip sang amo nga pagduda ang pagkwestyon sa linya sang bag-o nga tipo sang rebolusyon nga pungsodnon demokratiko kag malawigan nga inaway banwa, kag ang pagpakighampang ukon direkta nga pagbaliskad sa linya nga adbenturista nga militar sang wala sa panahon nga "regularisasyon", insureksyonismong syudad, populismong burges kag burukratismo.

Sang nagbasak si Marcos naglutaw ang tuo nga pagtan-aw nga tiglawas sang pumuluyo, sa lugar nga reaksyunaryo si Aquino, kalakip ang tuo nga pagtan-aw nga nabutang sa dependensya ang armado nga rebolusyon pagktapos sang boykot sa snap elections kag kadalag-an sang pag-alsa nga EDSA. Kag sandig dire, ang pagtulod sa pagsulod sa ceasefire para kuno mabawi sang rebolusyon ang inisyatiba pangpulitika, nga pwede naman nga imaniobra para mapadasig nga matuga ang bag-o nga popularisasyon sa pulitika kag • mapalupok ang bag-o nga insureksyon sa syudad nga magapadali sa kadalag-an sang rebolusyon.

Sa sulsol sang insureksyunismong syudad, ang maayo nga kahigayunan para sa pagpabaskog kag pagsulong ang nauyang bunga sang mga taktikang ahenteng probokador, pagpasimpalad sa mga kiskisan kag kumprontasyon ginadamgu nga makaliburo sa pagkaluto sang insureksyunaryo nga sitwasyon. Sa impluwensya naman sang wala sa panahon nga "regularisasyon" kag linya nga adbenturista militar, madasig nga ginpadaku ang mga pwersa nga panalakay sang hangaway sang banwa kag ginlagas ang tayuyon nga pagpasingki sa inaway samtang nagadaku ang pagpabaya, mga pagkulang kag bulnerabilidad sa hilikuton masam kag baseng masa. Gani pag-abot sang pangkabilugan opensiba sang rehimen nga US-Aquino sadtong 1988 kag 1989, nakaagi sang daku nga halit ang Partido kag hangaway sang banwa sa pagkadakop sang mga nagapamuno nga kadre sa kasyudaran kag pagkawasak sang daku nga bahin sang mga prenteng gerilya sa kaumhan.

Subongman, wala mahimo nga wasakon sang US kag rehimen nga Aquino ang armado nga rebolusyonaryo nga kahublagan bangud padayon nga nagalala ang sosyo-ekonomiko kag pangpulitika nga krisis sang nagahari nga sistema, bangud padayon nga ginayatan sang mayoriya sang kadre kag katapu sang Partido ang pangkabilugan nga linya sang pungsodnon demokratriko nga rebolusyon paagi sa inaway banwa, maisog nga nagpangapin kag nagbato ang mga opisyal kag suldado sang hangaway sang banwa kag rebolusyonaryo nga masa. Ang mapait nga inagihan ang nagtulod sa pamunu-an sang Partido nga umpisahan ang pagpanadlong sa mga nagligad nga dala nga patakaran kag aktibo nga pagpakigbanggi ang nagluntad nga mga paglihis kag pagsayup sa sulod sang Partido.

Pero sa lugar nga magpanadlong, labi nga ginpadayon sang pila ka elemento sa pamunu-an sang Partido ang pagtulod sa linya nga lihis sa rebolusyonaryo nga linya sang Partido. Ginhimuslan nila ang lubos nga pagkarumpag sang moderno nga rebisyonismo sa Sidlangan nga Uropa kag Unyon Sobyet para maglunsar sang todo nga pagpangampanya kontra sa rebolusyonaryo nga linya, magpalapnag sang rebisyonismo kag iduso ang linya nga insureksyunista kag adbenturista. Nag-umpisa naman ang ila nga mga likom nga maniobra, pagtukod sang tago nga grupo, pagpalapnag sang intriga kag mga aktibidad nga mapangtungga. Nagsingki ang internal nga banggi-anay sa sulod sang Partido.

Sa pagsingki sang krisis sa pinansya sadtong 1989 tubtob 1992 kag paglupok sang makahas nga inaway sang mga paksyon sang AFP, tuman ka paborable sang kahimtangan para mas madasig nga mapadaku kag mabaskog ang rebolusyonaryo nga kahublagan. Naglupok ang mga organizado kag ispontanyo nga welga, boikot, demonstrasyon kag iban pa nga paghimakas masa sang mga mamumugon, mangunguma, kabataan estudyante kag peti-burges sa syudad. Isa ka matinkad nga paghimakas sa panahon nga ini ang mga malaparan nga aksyon masa batuk sa pagpabilin sang mga base militar sang US. Apang, ang tuman ka paborable nga kahigayunan ang liwat nga ginsabotahe sang mga insureksyunista nga buko pareho sang pagpanunog sang bus kag mga probokasyon sang inaway sa tunga sang pulisya kag di-armado nga masa. Ang pagka-dagit sang madamu nga kadre kag yunit sang Partido sa "wala" nga paglagas sang madasig nga maluto ang insureksyunista nga sitwasyon ang ginhimuslan ni Ricardo Reyes para magtilaw nga agawon ang pamunu-an sang NDF kag gamiton ini nga instrumento sa bunggo sa Partido.

Sadtong 1992, ginhiwat ang ika-10 nga plenum sang Komite Sentral sang Partido kag nagsikway sa mga "wala" kag tuo nga oportunistang paglihis kag pagsayup kag nagdesisyon nga ilunsar ang ikaduha nga dungganon nga kahublagan sa pagpanadlong. Ang diutay nga mga rebisyonista nga traidor nga indi magtadlong ang

direkta nga naggwa sa Partido, nag-atake sa kahublagan sa pagpanadlong, kag naghanay sa mga grupo nga anti-komunista kag kontra-rebolusyonaryo sa pag-atake sa Partido kag rebolusyon halin sa gwa. Sa amo nga paagi, bug-os kaathag nila nga ginbunyag ang ila nga kaugalingon bilang mga kontrarebolusyonaryo nga galamay kag kasangkapan sang imperyalismo.

Sa ubay sang ikaduha nga dungganon nga kahublagan sa pagpanadlong, padayon nga nakonsolida ang Partido, hangaway sang banwa kag rebolusyonaryo nga kahublagan masa base sa husto nga proletaryo nga rebolusyonaryo nga linya. Ang pagsikway sa malubha nga paglihis kag pagsayup ang labi nga nagpataas sa ikasarang nga magbato sang Partido kag rebolusyonaryo nga hublag. Ang puspusan nga kadalag-an sang kahublagan sa pagpanadlong ang nagapat-od nga mas mapag-on kag mas tayuyon pa nga mapamunu-an sang Partido ang malapad nga masa sa pagsulong sang rebolusyon halin sa kadalag-an pakadto sa labi pa nga kadalag-an.

Mga Reperensya:

- 1. Katilingban kag Rebolusyong Pilipino ni Amado Guerrero*
- 2. Krisis kag Rebolusyong Pilipino ni Jose Ma. Sison*
- 3. Halambalanon sang Transisyon sa Pilipinas ni Jose Ma. Sison*
- 4. Mga pahayag sang Komite Sentral sang Partido bahin sa pungsodnon nga sitwasyon*